

<http://rcin.org.pl>

82
11

ZASZCZYT WOLNOSCI POLSKIEY

ANGIELSKIEY WYROWNYWAIĄCY.

2

Uwagami do tego stosownemi i opisaniem

RZĄDU ANGIELSKIEGO.

WE LWOWIE.

1789.

<http://rcin.org.pl>

DONIESIENIE DRUKARNI.

Z Wiadomości Publiczney wiadomo będąc, iż autor Anonimus tego Dzieła exemplarze- czyli proweniencyą z o- nych ofiarował na subskrypcyą dla Woyska, przeto więc gdy po Pro- wincyach dostać go nie można, dla wygody Publiczney, iest te przedru- kowane w Mieście naszym, do ktore- go doszła nas wiadomość o zacności tego Dzieła.

XVIII. 1. 153

POCZĄTEK NOWEGO RZĄDU.

W Chodzić w roztrząsanie początkowych czynów Praw, Religii Nar: Polskiego, uwagą zastanawiać się nad okolicznościami w ten czas zdarzonymi, i wywodzić gradatim odmiany Rządu przytrafionego, trzeba by analizować każdą czynność, Historją przywodzić, i mocnymi argumentami wspierać wniesienie, byłoby pisać Historją niepewną, a na fundamencie oney swe uporczy-

A

we stanowić zdanie, na wzór teraźniejszych Dzieiopisów, którzy krokiem nierużywşy się z siedlişka swego, o nayodlegleyşych Pańştwach pişą Historyą, nauczając o Prawach, Religii i zwyczajach, tak wypolerowanych, iako i dzikich Narodów, których nie widzieli.

Dla tego przepominam wywod ştarodawnych Dieiopisow od Lecha Imie Polakom dających, a po wygaşley iego Familii ustanowienie 12. Woiewodów, iako początek wolności Rzeczypospolitey z pod iarzma iednego wybić się chcący; omiiam wştąpienie potym Piaşta na Tron, następców iego wolne obieranie, wyzucie ich z powagi, iako też zwoływanie Seymów do ştanowienia Praw w obecności całego Narodu, a niepoddanie się pod

rządy absolutne Królów, co probu-
 ią Prawa na Seymie Nieszawskim
 R. 1496. przez Jana Albrechta, a
 później w Roku 1505. przez Ale-
 xandra ustanowione, a Stanowi Ry-
 cerfkiemu nadane, iako oraz dokła-
 dne odtąd zabezpieczenie swobód
 Szlachty Polskiej i wypływanie
 oney w moc Prawodawczą; niewspo-
 mnę nawet, iakie defekta były Rzą-
 du dawniej z których słabość ludzka
 profitować umiała, do stania się mo-
 żniejszyym nad Prawo, a ztąd aż do
 naszych czasow walka ustawiczna
 potęgi z słabością; Historia nas
 tego naucza

Zamiarem bardziej moim jest
 okazać iż iako to co Ludzie stano-
 wią i ułomni wykonywają, trwać
 niewzruszenie nie może, i Prawa
 choć nayzbawiennieysze w wiekach
 moc swoją tracić muszą, tak sto-

A i j

fownie do wieku, Ustawy ftwarzać roftropna Polityka radzi.

Trzeba było przejść przez wszystkie ftopnie niefzczęścia, aby poczuć, że Rzeczpolita dłużej bez rządu utrzymać się nie zdoła.

Jeżeli obfite zyski w Roku 1775. zabezpieczyły sobie otaczające Nas wielkie Mocarftwa; do czego ftabość i rozruchy Kraiowe były przyczyną, iedną przynajmniej pociechę z ogromnych niefzczęść wyciśnąć można, że na ów czas ftanęła, oraz iakażkolwiek forma Rządu która iedna wewnątrz befpieczeńftwo każdemu, użycie fpokojnie fwobod swoich, przez roftropne ułożenie, że Król ftrafznym Narodowi bydz nie może, a Magistratury z przemiiających ofob złożone, mają iefzcze czuwających nad sobą, i Stanom Rzeczyfpolitey

wszyscy z ofobistości do odpowiedzi przynagleni zostaią. Takowy związek rzeczy ziednał kaźdemu Obywatelowi aż do tąd ciefzenia się darem prawdziwey wolności, na którey poznawfzy się Naród, przez stopnie postępując, gdy wie że Rząd zabespicza całość iego wewnątrz, i zewnątrz, coś teraz znaczyć pragnie, powstaie iak niby z letargu, poczuwa się na mocy, na czas tylko przytłumiony szlachetnego umysłu wznieca zaraz geniufz, kalkuluie okoliczności, przeświadcza się o prawdziwey porze, iednoczą się Stany iednomyslnie związkiem Konfederacyi, życie i majątek ofiaruią, aby nie tylko Naród ocalił resztę Kraiu swego, ale i poprawił w Prawodawctwie defekta Rządu, któren mu często przemoc obca używaiąoa sprężyn

do ustawicznego rozdwoienia Narodu nadawała, aby się nie poznała na siłach swoich, i zbawiennych dla siebie nie stanowił Praw, które są pierwszą twierdzą każdej wolnie rządzącej się Rzeczypospolitey.

Gdy tedy w ustanowieniu Rady Nieustającej pierwszy, znajdować się zdaie początek rządnej Rzeczypospolitey, wypada zatym, że potrzeba wykształcić tę budowlą jeszcze nie na gruntownych fundamentach założoną, a ztąd przy-
 sposabiać materyały, które czerpać lepiej nie można, iak w rządzie Angielskim, do naszego stosownym, a tak wydoskonalonym, że ani dawne Rzplte, ani wfszystkich Państw dzisieyszi Rządzący, do tey umiejętności swe Prawodawstwo przywieść nie zdołali.

Czynna Konfederacya 1776. niepomyślne zeszłego Seymu poprawiająca czynności, iako też i inne następujące Seymy coś stanowiące mogą być wzorem całemu Narodowi, że każdy Sejm może być czynnym, że boiaźń trzech Potencyi Sąsiedzkich jest nadaremna, bo te ani mogą, ani ich bogactwa są tak dostarczające, aby władać zdołały wolą licznie Zgromadzonego Narodu, co dwa lata odmienianego się, a od wieków się strzeżonego, by nie podpadł absolutności.

Prawda że dla Politycznych Związków, iedne Narody mają do drugich influencyi, ani żaden Kray na świecie obeyść się nie może bez przyiaźni drugiego, bo ta mu daje zawsze przewagę nad słabszym, a odpór od możnieyszych Mocarstw; przecięż każdy Naród zostawia

drugiemu wewnątrzne Kraiu swego rozrządzenia, influencyą ściągając się zwykła do utrzymania tylko Aliansów, Traktatów i Przyjaźni, i ten jest zamiar pracy wysłanych do Dworów Zagranicznych Posłów.

J. żeli ciężące znajdują się w Kon-
 stytucyi Prawa, tamujące ufzcześli-
 wienia Powlszechnego Narodu, od-
 daliwszy boiaźń na stronę, rostro-
 pność radzi, aby ie odrobić, łącząc
 się wszyscy ogniwem miłości Oy-
 czyzny, którey inaczey probować
 nie można przychylności, iak w
 mądrym stanowieniu Praw dla Po-
 tomności, którą prawdę okażę w
 wyłuszczeniu dalszym rządu An-
 gielskiego, i ludu tego troskliwość
 o swą wolność, w którym czerpać
 będą prawidła.

Trzy Stany.

TRzy Stany na Seymie Zgromadzone formuią Rzeczplą udzielną, pierwszym Stanem sądzi bydź Prawo Króla, drugim Senat, trzecim Izbę Poselską, i ta pierwiastkowa Rzeczypltey ustawa od zaczęcia Seymow swoją denominacyą i wzrost wzięła, wszystkich Praw ustanowionych wyraz nie iest infzy: iak, za powszechną Trzech Stanow zgodą, które Członki złączone Naywyższą Rzepltey składaią wielowładność, a z tego zdaie się wypływać, że każdy Stan powinien bydź Uczestnikiem Prawodawctwa.

Lecz ta istotna prawda w wyobrażeniu swoim iest odmienna, bo pierwszy Stan to iest Król, acz Prawem nazwany Stan, nie w in-

szym sposobie używa swoiey prerogatywy, iak tylko do rozwiązania równości w Kreskach, ledwie raz w wieku przytrafić się mogącey. Niezdaie się przeto po mądrości poprzedniczych Seymujących starożytnych Rzępltych, aby dla tak słabey pobudki nominując Stanem Króla, do Obrad Publicznych dali mu wstęp ile że Rządy innych Państw dają Nam poznać co iest Król, iako Stan.

W Anglii, trzy Stany składają Parlament, czyli moc prawodawczą, to iest Król, Izba przednieyszych Panow, i Pospolstwa. Zeby przyięty w iedney Izbie Projekt, moc Prawa wziął, trzeba aby od tych wszystkich trzech Stanow approbowany został, przyiawszy nawet obydwie Izby Projekt do Prawa i ugodziwszy się na niego, mo-

że Król odrzucić go, a tym samym zniszczyć go.

W Szwecyi moc Prawodawcza na cztery dzieli się Stany, to jest: Duchowny, Szlachecki, Mieczczan, i Chłopow; prawda, że Król nie jest nazwany Stanem, ale nie równie iak Król Angielski, ma też same prerogatywy, gdyż Ustawa nową Konfitytucyi Szwedzkiej wyraźnie brzmi " Ze Stany nie mogą kassować dawnych Praw, ani nowych, stanowić, bez zezwolenia na nie, Króla swego. „

Nie jest infzy zamiar Prawa tego wzwyż wspomnionym Królom nadanego, iak żeby Słanow Mu przydanych impetyczny zapęd do odmiany ustawicznejy rządu dążących wstrzymać, żeby rozważnie na szali ważyć interessa Narodu, z prerogatywami Króla, żeby tyl-

ko wydoskonalać i poprawiać omyłki rządu, lecz fundamentalnych zasadów rządu nie wzruszać. Gubi się bowiem sam przez się każdy Kray, gdzie często odmiana rządu następuje; nieufność w takowym Narodzie rodzi się, pogarda u postronnych wznieca się, a niepewność cieszenia się w domu miłemi swobodami następuje.

Narod Angielski przez kilka wieków domową wojną i zagraniczną rozdwoiony, a często uciemieźzony od swych Królów, taki ułożył rząd, i Prawa, że Naród ten wolny zna teraz zupełne swoje Przywileia, a Król nadane sobie prerogatywy, jeżeli Król chce targnąć się na Naród, dwie Izby nie pozwalają przewagi, jeżeli dwie Izby chcą mu ująć prerogatyw, Król będąc uczestnikiem prawodawstwa, sam je so-

bie strzeże, ztąd nie nazi przemo-
cy, ztąd waga iedności, i rząd
pewny.

Zdaie się, iż Prawo Kraiu Na-
szego 1576. dające Królowi moc
w te słowa ' jeżeliby niemógł do
, iedney i zgodney sentencyi przy-
, wieść Senat, kłaść swoją kōnklu-
, zyą przy tych, którzyby się
, naybliżey ku wolnościom, Pra-
, wom... skłaniali ', chciało mieć
współiecznikiem Obrad publicznych.

Do tego wyrazy Prawa 1633. R.
nakazujące Postom pięćią dniami
łączyć się z Senatem, zdaią się
okazywać iakąś władzę Króla i Se-
natu nad ustanowionemi w Izbie
Prawami, gdyż łączyć się do prze-
czytania tylko Praw, byłoby wy-
rażnie przeciwko wyrazom używa-
nym „ Za powfzechnym trzech
Stanow zezwoleniem „ więcey po-

wiem, iż wszystkie ułożenia w czasie Bezkrolewia działane moc Prawa nie nabywają, aż po zaszłym przez Seym wolny potwierdzeniu, dla tego, że trzeciego brakuie stanu.

Wypadają więc z tego głębokie kwestye do rozwagi. Co za cel miała dawniey Rzeplta, nominując Króla Stanem? Czemu Królowie z pozwolenia tego korzystać nie chcieli? I czyby nie lepiej było dla wolności i rządu zachowania, Króla uczynić uczestnikiem prawodawstwa, dla zapobieżenia ustawicznym odmianom rządu?

Obrady Publiczne Narodu.

NA wspomnienie tego słowa,
„ Seym „, niepodobna nie uczuć

w dufzy, znakomity zaszczyt stಾನowienia wolnie Praw Republikantkiemu tylko Narodowi włාściwych.

Nie może bydź nic świętszego na świecie iak sobie samemu okryśląć wolność od natury daną, sobie przepisywać prawidła, sobie narefcie polityczne wkładać iarzmo, aby nie znać nad sobą iak moc i władzę rownych sobie na Prawie ufundowaną, a w sterze rządu na ow czas będących.

Trzeba bydź Polakiem, lub wolnym Republikantem, aby się o tey prawdzie przekonać. Nie iest tam miła ofiara życia i majątku, choćby dla Oyczyzny, gdzie mus i wola iednego staie się Prawem.

Trzy Stany stanowią u Nas prawodawczą Rzeplą sposobem kazdemu z Nas dobrze wiadomym,

tak w czasie wolnego, iako podczas Konfederacyi Seymu, dla tego opuszczam okoliczności, zastanawiam się tylko nad niepościem Prawa tego, które iaino opiewa, że moc prawodawcza zawiera się we trzech Stanach.

Wyżey przełożyłem, że pierwszy Stan Król, iak nie seymuie, tak tytuł sam tylko poważny stanu nosi, ieżeli mowić przychodzi o solwowaniu Sessyi, lub rozwiązaniu *paritatis*, nie są to tak znakomite prerogatywy, aby nad niemi zastanowić się można głębszą uwagą, ieżeli przytomność w Senacie Króla za konieczność uznana iest, do tym spokojnieyszego Obrad publicznych udziałania, to z żalem wyznać należy, że taż nie hamuje impety radzących, ani niemasz żadney różnicy między Izbą Poselską

felką osobną, a połączoną z Senatem, pod Prezydencyą Króla. Szukać tedy chcę użyteczności tego pierwszego Stanu, lecz nie widzę żadney w czasie Seymu mu zostawioney, iak podania Propozycyi od Tronu; (do czego każdy Posel ma równe takie Prawo) i reprezentacyą wspaniałości Narodowey w Maiestacie Króla, którego Tron wolnego Ludu gronem bywa otoczony:

Następnie wspomnieć o drugim Stanie, to jest Senacie, a ten po części podobny do pierwszego, będąc bowiem mniejszy w liczbie od Izby Poselskiej przekryskować ją nie zdoła, chyba w czasie rozdwojonych w Izbie Poselskiej zdań, na ten czas może przeważać, gdy zaś *unanimitate* materye przechodzą w Poselskiej Izbie, tam ani: radzić,

B

ani oprzeć się nie jest w stanie' Se-
natorska Izba, a choć poniewolnie,
musi być posłuszna młodszym
swym Braciom.

Nie zostaie teraz iak trzeci Stan,
to jest Rycerski, a w nim śmieie mo-
żna mówić, że trzy realne zam-
knięte są Stany, to jest on sam to
czyni, co osobne dwa Stany czy-
nią w Anglii, a mając do Seymo-
wania nieograniczoną wolność, tey
zwykł często tak używać, że to
co było dawniey ustanowionego,
przeistacza, a tym samym formę
rządu odmienia. Dawne Rzplte tego
naybardziey się strzegły, a w czym
Anglia nayskuteczniey zaradzić ul-
miała.

Jedna Izba, drugiey Izbie w An-
glii przesyła do decyzji przyjęte
pluralitate Projekta do Prawa, te zaś

w dwóch Izbach udecydowane, potrzebują jeszcze zezwolenia Króla.

Jeżeli Projekt Publiczności ty-
czący się, a Król nań daie swoie
zezwozenie, na ów czas Sekretarz
Stanu wymawia po Francuzku, *Le
Roi le veut*, to jest, Król tak chce.
Jeżeli Projekt prywatny, mówi ten-
że na ów czas: *Soit fait comme il est
desiré*, to jest: niech się tak stanie,
jak żądacie. Jeżeli Projekt ściąg-
ający się do Sublidiow, mówi wte-
dy: *Le Roi remercie ses Loyaux Sujets,
accepte Leur Benevolence, & aussi le
veut*, to jest: dziękuje Król swym
wiernym Poddanym, za ich dobro-
czynność, i także tego chce. Gdy
zaś Król zezwolić niechce na Pro-
jekt, mówi wzwyż wspomniony Se-
kretarz, *Le Roi s'avisera*, to jest:
Król namysli się; słodki bardzo spo-
sob odmówienia.

Dziwno niech tu nie będzie czy
 tającemu, że Król Angielski ięzy-
 kiem Francuzkim w takowych oko-
 licznościach explikuje się w Parla-
 mencie, pochodzi to z dawnego ie-
 szcze zwyczaju za Guillaume, któ-
 ren wprowadził był w modę ięzyk
 Francuzki, którym mówiono za Je-
 go czasów. Teraźnieysi zaś An-
 gielczykowie konserwują ten zwy-
 czaj dla tego, żeby przypominali
 sobie iarzmo niewoli, a środkość te-
 raźnieyszey wolności.

Po takowym deklarowaniu woli
 swoiey, limituje Król Parlament;
 Proiekta choć w obydwòch Izbach
 przyjęte, a od Króla odrzucone ni-
 szczeią, a przyjęte w moc Prawa
 natychmiast się obracają, i nie mo-
 żna je odmienić, chyba znowu za
 zgodą trzech Stanów.

Król nie tylko że nie proponować z ofoby swoiey nie może, lecz nawet Imie Jego w Izbach wzmiankowaną nie bywa; sami Prawodawcy materye proponują, przywodzą racye, przeciwni racjami zbiłaią, i w cichości się zachowując *pluralitate* decydują.

Ze mała liczba Posłów przedzey postrachem, nadzieią, datkiem, może bydź ułudzona, zaradził Narod Angielski tey inkonweniencyi, tak przez pomnożenie onych aż do 558. iako odcięciem Parlamentowi mocy exekwuiącey.

Może Parlament ustanowić tyle ile mu się podoba Woyska, ale nim derygować nie może, zaraz insza prezentuie się moc, która zupełny rząd odbiera nad nim. Parlament może ustanowić tyle, ile chce Podatku, lecz dyspartyment onych,

do niego nie należy. Może Parlament w pierwszym zapędzie odważyłby się kiedy zniszczyć Prawa, które są filarem wolności jego, dla tego Prawo wzięło na Króla, nie tylko moc do Prawodawstwa, ale i do Exekucyi, aby wstrzymywał Naród od częstych odmian rządu. Mając zaś szafunek łask wszelkich, jego samego jest własnym interessem, aby raz ułożona roztropnie utrzymywała się Konstytucya, jemu chwałę i uszczęśliwienie jedniącą.

Do tego Król Angielski jest independujący Stan, sam przez siebie utrzymujący się. Generałowie, Ministrowie, Urzędnicy, nie dependują jak od woli jego, nawet sam Parlament, jedynym słowem niszczy, widząc że nad nim chce gurować.

Z pierwszego oka weyrzenia, zdaie się byđź straszną ta prerogatywa z Prawa Królowi nadana, lecz z drugiey. strony zapatrzywłszy się na dobre skutki, które pochodzą z iednostayney harmonii Króla z Parlamentem, bez ktorego Król obeyść się nie może, ieżeli bezpiecznie i z chwałą rządzić zamyśla, można owłzem wyznać, że ta iest iedyny frzodek, któren utrzymuie na iedney szali moc Prawodawczą i E-
 xekwuiącą, iedna drugiey szkodzić nie może, a Król balans zachowuie.

Przeświadczeni o tey prawdzie obrani Posłowie Angielscy, gdy widzą, że żadne dla nich niewypływa-
 ią z Funkcyi awantaże, nie iuż swoim interessem, ale całego Lu-
 du uszczęśliwieniem zatrudniaią się.

Ministrowie sami nie oddalają się od tych pryncypiów, bo wiedząc

że intryga Dworu, kaprys Króla, lub Następcy Jego, iako też nieukontentowanie Narodu, pozbawić ich mogą z Urzędu, przynajmniej staraia się bydź przychylnymi Oyczyźnie, aby z hańbą oddalonymi nie zostali, i w Narodzie raz na zawsze kredyt nie utracili.

Na tych tedy zasadach, nie tylko jest interessem Reprezentantow i Ministrow, ale i nayznakomitszych w Narodzie Osob, stania się użytecznym nie prywacie ale dobru powszechnemu, a tak po wszystkich Stanach rozchodzi się dzielność tego sentymentu; partykularny Obywatel iako i wielki Pan wyperfswadowany, że w Prawie tylko ma swą obronę, niedba o protekcyą Króla lub możnych.

Prawda, że Lud troskliwy jest zawsze o swoią wolność, i boi się

aby ją nie utracił, lecz z drugiey strony kocha Króla, bo wie że w ręku Jego iest skład uszczęśliwienia iego

Szukała Rzepłta Polska długi czas w Obradach swoich lekarstwa, aby uczynić tamę szkodliwey częstey odmianie rządu, znalazła go wprawdzie, lecz to lekarstwo cięższe iest iak choroba, mówię o *liberum veto*, którego zamiar iest, aby materye *Status* nie wnosić próżno.

Daley przytoczę niebezpieczeństwo tego *liberum veto*, a teraz niech mi się godzi wyznać, że każdy Nasz Seym mógłby bydź ważniejszy, gdyby się znalazł szrodek wstrzymujący pierwsze zapędy gorliwości Obywatelskiey, którey iest nayczęściey powodem dobro powszechnie, ale że stanowiąc Pra-

wa, nie można się dosyć nad niemi namyśleć, czas zaś sześciodzielny Seymowania u Nas nie zostawia dosyć czasu, do deliberacyi; iedno z dwoyga nastąpić musi, albo w nierządzie widzieć Rzeczpospolitą, i łupem ambicyi cudzey, albo na wzor iednego z wolnych Kraiow tak doskonały i stosowny do Kraiu ułożyć rząd, żeby innego nikt nad sobą nie znał Pana iak Prawo, i żeby Rzeplta Seymowa zawsze gotowa była do potrzebnych a wielkich okoliczności. Co że się praktykuje w Anglii ufilnością będzie moją niżej okazać.

Gdy więc okazuje się, że w Obradach Naszych publicznych dwa Stany, to jest: Król i Senat naymniey uczestnikami są prawodawstwa, a zdaie się, że z dostojności i powagi Senatu, powinien ten

Stan bydź sprężyną Rzeczpltey, albowiem składa się z Osob nayłędzliwzych, nayzdolnieyfszych do czuwania na Praw pełnienie, i bezpieczeństwa publicznego, iako też znania z praktyki doskonałey obrotow politycznych całej Europy, czy nie pożyteczniey byłoby dla Rzeczpltey, na jedney z Izbą Poselską utrzymywać Senat szali?

Moc Exekwuiąca.

Rzeczpospolita każda sama stanowiąca Prawa, i sama one exekwuiąca, nie jest w ten czas na gruntownych załadziona filarach, bo jest bydź w ten czas Panią i służą; umieć rozkazywać, a nie bydź posłuszną; grzeszyć a nie znać kary, jest to iedno, co do tyranii

torować drogę, z tą tylko różnicą, że w Despotyzmie rządzi ieden, a w takowey Rzepltey wielu, rzecz tym bardziej przykrzeyfza.

Umiała Rzeplta Polska strzedz się takowey dla wolności fwey gwałtowności, zostawując przy sobie moc wielowładną prawodawstwa, a moc exekucyi Prawa Radzie Nieustaiącey oddając.

Nieznana dawniey moc exekwująca w Polfcze, to jest na prawidłach Prawa i dependencyi zafadzona, pierwszą oraz była, którey zostały określone granice.

Była dawnieyfszych czasow dodana Kròlom Rada z Senatorów złożona, lecz nie czytamy w dzieiach, aby ta inaczey iak *consultative* Kròlom pomagala, dzisieysza zaś ma moc przeważać nad Kròlem, i iego przymuszać, aby był podle-

gły *Pluralitati*: złe dawniey wypływały skutki dla Narodu, bo związek rządu był niedostateczny; Królom zupełny zostawiony szafunek łask i mianowania Ministrow, Rada Senatu bez władzy, Ministrowie z nieograniczoną mocą nikomu nie podlegli, równości prerogatyw nie mogli zachować szale. Ukształcony iakizkolwiek rząd teraz, iak boiaźń iakoweyś przemocy od Królów w przyszłość oddała, tak Narod interesów swoich bezpieczeństwa oddać nie mógł iak w ręce trzech Stanów Radę składających, których wolnie wybor sam sobie czyni na Seymach co dwa lata.

Niedochodziły dawniey Seymy, Król żaden skutecznie nie miał mocy zarządzać; ztąd bezprawia, ztąd przemoc, ztąd wkroczenia woysk

zagranicznych, a nierząd Kraiu, gdzie można się było na ów czas zażalić? czekać lekarstwa aż do Seymu, było to przedłużyć konania umierającemu.

Słabość wewnętrzna Narodu bez skarbu, wojska, i sił do tychczas zostającego, nie była pomyslną iefzcze porą dla mocy exekwującej, aby realny skutek okazała Narodowi z naradzenia swego, ale pytam się czy nie iefzcze naturalną konsekwencyą, że Rada z wyboru Narodu pod przewodnictwem Króla składająca się, widząc od obcych potencji, uszkodzenie bądź w granicach, werbunkach, handlu, i tyfiącznych innych uciemiezeniach, nie wolałaby raczey użyć istotnych środków z mocy Kraiowej pochodzących, niżeli ulegać możnieyszym Mocarstwom,

a tym samym zasługiwać sobie na niechęć u Narodu?

W ten czas nieczynność nie sta-
ie się grzechem, kiedy na niemo-
żności funduje się; słabość zawfze
mocy ustępować powinna, inaczey
nie nazwie się roztropnością.

Pozwólmy na moment, że w
któreykolwiek Rzepltey lub Anglii
niemasz mocy exekwuiącey, na ów
czas jeżeli w iednych rękach ma
zostawać moc prawodawcza i exe-
kucyã, któraż Magistratura zdoła
podług iuż opisanego rządzić się
Prawa, będąc obligowana co mo-
ment i *ad casum* uknowanemu byź
posłuszna Prawu, a tego udziałanie
byź może kredytem kilku Osob..
Jeżeli między Seymem a Seymem
lub Parlamentem iak w Anglii moc
żadna exekwuiąca nie zostaniē, roz-
proszeni po Kraiu Obywatele, iakiż

mieć będą sposob oparcia się mō-
 żniejszy zawiąże między sobą złą-
 czonym, zawiąże na Obradach publi-
 cznych przytomnym i dostateczną
 władzą umocowanym? W czasie zaś
 prawodawstwa niktby się może na
 ów czas nie zatrudniał dobrem po-
 wfzechnym Oyczyzny, ale swym
 własnym lub przyiacioł, mogąc
 swym kredytem ustanowić i zaraz
 exekwować Prawo.

Nieufność u rządzących, a bo-
 iażń utracenia wolności, bywała
 często powodem Narodowi niechę-
 ci ustanowienia pewney władzy e-
 xekwuiącej, ztąd w początkach
 ieszestwa Rady Nieustaiącej utwo-
 rzył ją mniej znaczną, daley, na-
 dał iey tłumaczenie Praw, i do
 odpowiedzenia Narodowi z prze-
 stępstw przymusił.

Kto nie widzi z pierwszego oka
 weyrzenia, że tłumaczenie Praw,

jest to jedno, co legislacya, ale
 còż widząc na ów czas Rzeplta,
 tak iak się słyżec dało wtedy
 z Publiczności Głosow, że nie tyl-
 ko Magistratury, ale i wszelkie Są-
 dowe Juryzdykcyje unosiły się nad
 Prawo, przez arbitralne nadciągania
 sobie onego podług okoliczno-
 ści i dogodzenia, a niechcąc aże-
 by takowe zle po całym Kraiu roz-
 ciągało się, złała moc tłumaczenia
 Prawa na Radę Nieustaiącą w mnie-
 maniu, że Król z Radą złączony
 niemoże iak tłumaczyć sprawie-
 dliwie, to jest: nie dozwoić, aby
 przemoc bądź w Magistraturach
 bądź w Sądach górę brała; czyż
 kilka co Seym Rezolucyow Rady
 uchylonych jest strasznią do zadzi-
 wienia się okolicznością? gdyż, gdy-
 by Rada nie czuwała nad wszystkie-
 mi wielkimi i małemi Juryzdy-

kcyami Kraiu, może na ów czas wię-
cey w iedney Juryzdykcyi znalaz-
łoby się Rezolucyow do uchylenia,
iak w całej Radzie Nieuftaiącey.

A tak gdy iest w Konfytucyach
naszych ciemność, i obojętność
Praw, często sobie sprzeciwiających
się, wypływa ztąd, że tego złego
uniknąć nie można; będzie tey uło-
mności, a bardziej konieczności każ-
da Juryzdykcyja uczestnikiem, do-
pokąd ieden *Codex legum* nie zo-
stanie uformowany, którenby zrozu-
miany został od wsfyftkich, a Pra-
wo *ad literam* brane iak w Anglii.

Zostawił Naród Angielski exeku-
cyą Praw Królowi swemu, ale sta-
nowienie Praw sobie rezerwował,
może Król odrzucić Proiekt do Pra-
wa choć udecydowany w obydwóch
Izbach, ale go raz przyjąwszy wi-
nien mu bydź posłusznym, i czy-

ny swoje do Prawa dyrygować; jeżeli te przestępcie, ukarany bywa w Osobach Ministrow swoich, ci zaś niechcąc Narodowi za Króla odpowiadać, strzegą się, aby Prawo *ad literam* brane i obserwowane było; czego łatwo dopiąć, kiedy przemoc i intryga nie ma miejsca. Jeżeli w Anglii Prawo krótko lecz wyraźnie napisane dla prostoty swoiey, jest łatwo zrozumiane od każdego, czemuż ten sposób służyć nie ma i w Naszym Republikantskim Narodzie, kiedy Rzeplta zatrudnić się zechce wydoskonaleniem defektów Prawodawstwa?

Exekucya Prawa jest zupełnie w ręku Króla Angielskiego. Administracya sprawiedliwości jest pierwszą jego prerogatywą. Wszystkie Akta odprawiają się pod Jego Imieniem. Sędziowie zdają się

bydź Jego Subalternami. Dekreta powinny bydź w Imieniu Jego ferowane, pieczętowane pieczęcią Jego, i przez Urzędnikow Jego exekwowane; ma zaś moc darowania kar śmierci, które podpisywać winien iest.

Ma do tego Król Angielski szafunek Łask, Honorow, i Urzędow wszelkich, w mocy Jego iest stwarzać Mylordów, Szarże w Woysku, w Administracyi lub Sądach rozdawać, wolno mu oznaczać różne miary i wagi, bić monetę, nawet zagraniczney kurs oznaczyć.

Będąc zaś oraz Naywyższym Rządcą Kościoła, ma Prawo nominowania Arcybiskupów dwóch, i różnych Biskupów, sam zwoływa Zgromadzenia Duchowne, takowe zaś Zgromadzenie formuie się na kształt Parlamentu, Biskupi skła-

daią Izbę wyższą, Deputowani zaś od Dyecezyów Pasterze Izbę niższą; aby Ich Rezolucye Duchowne miały exekucyą, potrzeba zezwolenia Króla.

Król Angielski jest pierwszym Wodzem Woysk Morskich i Lądowych, wolno mu zaciągać woyska, ekwipować Okreta, wystawiać Fortece; Przyjmuie i wysyła Posłów za granicę, ma Prawo czynić Allianse z obcemi Narodami, Woynę i Pokoy zawierać, pod kondycyami, które mu się podobaią, ani winien jest sprawić się Narodowi.

Ufność Narodu w Królu powszechną ztąd ziednała maxymę, że Król Angielski chociaż zaszczycony jest tak wielkiemi prerogatywami od Narodu, przecie knować zła dla Narodu nie może, ani jest nawet w stanie okazać iakążkolwiek

przemoc, ofobliwie w Sądach, gdzie w innych Narodach tam zafzkodzić i dogodzić można.

Z tych powodow zachowuią Angielczykowie, ciż mówię Angielczykowie, którzy tak wolni są pod Niebem iak powietrze, wszelkie ufzanowanie dla Tronu, a zaszczyt dla ofoby Króla.

Prawda, że zapatrzywszy się na wielkie prerogatywy Króla Angielskiego, Woyskiem, Skarbem i Prawem władaiącego, zadrzeć musi natura, przemocy się boiąca, przecięż roztropna ustawa rządu Angielskiego iedną sprężyną zagrodziła Królowi swemu stania się uciążliwym Narodowi, i ta mówię sprężyna niszczy iego potęgę, a przyusza go aby zawsze był dobrym Kraiu; a ta sprężyna, którą sam Naròd włada, nie insza iest, iak

podatek, ustanowienie którego Izba mnieysza sobie rezerwowała; bo tam a nigdzie indziej powinien być proponowany. Każda władza nic nie znaczy bez Skarbu, dla tego Naròd Angielski, w ten czas dopiero ofiaruje Kròlowi swemu *Subfidia*, gdy tego widzi potrzebę, a odmawia mu gdy Król bądź dla passyi swoiey, lub ambicyi, a nie dla Dobra Powszecznego onych użyć zamysła. Jest tedy zawsze Król w dependencyi Narodowi, gdyż z siebie nie ma żadnego dochodu iak umiarkowaną pensyą, oprócz niektórych innych dochodów, iako to z Exportacyi wełny, importacyi wina, z rozbitych okrętów pływające reszty, a których niemasz właściciela, i tym podobne małe dochody.

Może tedy Król Angielski zaciągać wojsko, ekwipować Flotę, wojnę wypowiedać, s^twarzać i dawać Urzędy, Szarże, lecz cóż? bez zezwolenia Parlamentu nie może płacić pensyów, ani Woyny tey utrzymywać, którey Narod sam jest przeciwny.

Ze zaś trafiały się przykłady, iż Królowie czasem choć zbawienne dla Narodu przyiać niechcieli za Prawo udecydowane w dwóch Izbach Projekta, poradził i w tym sobie Narod pomyślnie, to jest: iż kiedy w Izbie mnieyszey przychodzi na stół materya subsidyow, na ów czas też Izba przyłącza do tego Projektu swoje Petyta; że zaś nie wolno ani wyższej Izbie, ani nawet samemu Królowi poprawy takowego do Prawa Projektu, musi przeto Król, albo całkiem na nie-

go zezwolić, albo całkiem odrzucić, w czym dogadza się i iemu i Narodowi, bo możeż odrzucić Projekta takowe, które są połączone i interessem Narodu, i rządu jego roztropnością?

Pozwólmy na czas, żeby się chciał uczynić Uzurpatorem, despotyzm Jego trwać nie może, iak na rok ieden; ponieważ co rok Naród czyli Parlament podpisuje listę expensy, tak dla woyska, iako i Stanu Cywilnego; còżby mu przyszło z użycia gwałtownego tey mocy na tak krótki czas? czyżby Naród znaiąc swoje prerogatywy, nie umiał użyć lekarstwa w Historyi swoiey na Królów używanego? Sam zaś Król bez pomocy Narodu, mógłżeby liczne na swoią tylko, prywatę użyte utrzymywać woysko, maiąc tylko pensyi roczney

80000. Liwrów Sterl: z ktòrey wi-
nien iest utrzymywać z honorem
dom swòy Królewski, a ledwie taż
wydostarczyć mu może, przy li-
cznym iak teraz Potomstwie.

Ten więc szrodek, to iest Sub-
sidiow, utrzymuie doskonale Ekwi-
librium między nim i Narodem, Mi-
nistrowie w imieniu iego Exekwu-
iący Prawo, winni będąc do odpo-
wiedzenia Publiczności z czynów
swoich, nie źle, lecz iak najzba-
wienniey radzić Krolowi, mają so-
bie za powinność, nie iuż Kròla,
lub swòy własny, lecz całego Na-
rodu interests mają za regułę, by
do odpowiedzi z hańbą pociągnio-
nemi nie zostali.

Jeżeli w Anglii Morzem zewsząd
otoczoney, zostawił Mu przecięż Na-
ród wolność wydania Woyny, i ru-
szenia podług woli swoiey Flottą

i Woyskiem, a to pewnie nie dla in-
 ney przyczyny, iak dla tey, żeby
 umieć profitować z okoliczności, i
 nieczekać aż Nieprzyiaciel nad kar-
 kiem stoic będzie, o iakże nie iest
 potrzebna ta Ustawa dla Kraiu w
 rządzie Republikantским zewsząd
 nie morzem, lecz straszną siłą, przy-
 ległych Mocarstw otoczonego,
 gdzie ieden moment niepilności zgubić
 może całą Rzeczpospolitą? gdzie
 Woyska Zagraniczne otaczaia, a
 siła przemocy uczuć się daie; mo-
 żeż tam bydź wolne na ów czas
 zaradzenie, a bardziey powiem
 skuteczne dla Rzeczypospolitey?

Jak iest zbawienna rzecz, aby
 w rządzie Republikantским moc
 Prawodawcza zatrudniała się samym
 tylko stanowieniem Praw, i goto-
 wą zawfze była do rozwiązania o
 koliczności Prerogatywie iego flu-

żących, tak i to może bydź pewna, że moc exekwująca powinna bydź zostawiona, bądź przy Królu, Ministrach, Senacie, Radzie &c. lecz zawsze bydź powinna oddzielna, obostrzona, i do odpowiedzi przymuszona.

Granice Władzy Exekwującej.

CO jest Rada Nieustająca w Polsce, byłoby próżnie znaną przytaczać wiadomość, i czytelnika nudzić, że ma swe granice, nic zbawienniejszego.

Lubośmy widzieli Króla Angielskiego tak obszerne prerogatywy, przecież i te są okryślone, bo mądrość w Prawodawctwie ułomności ludzkiej tamę czynić powinna, nie potrzeba tam przysięgi, gdzie Pra-

wo napilane bydz może, lepiey się tego ostatniego trzymać lekarstwa.

I tak ma Prawo Król Angielski zwoływać Parlament, kiedy mu się podoba, lecz żeby wcale tego nie zaniedbał, zaradziło Prawo, iż raz w trzy lata zwołany bydz powinien koniecznie, żeby zaś złe konlekwencye nie wyniknęły z przedkiego zwołania Parlamentu, przepisuie Królowi Prawo czas 40. dniowy, między wyjściem Uniwersałów i zaczęciem Sessyi, i tego czasu skrócić nie może, chyba gdyby się znała wszczął bunt, lub nieprzyjaciel wkroczył w granice, na ów czas potrzebne są tylko dni 15. do obwieszczenia.

Król jest Szefem Kościoła, lecz Religii odmienić nie może, ani nawet wdawać się lub pociągać kogo do odpowiedzenia, iaką kto wyzna-

wa Religią, sam zaś nie może wyznawać tey Religii, ktòrey Prawo zabroniło, pod utraceniem Tronu.

Król jest głową wszystkich Trybunałów, ale nie odmienić niemoże, tak względem maxym, iako i formy, ktòrą zwyczaj i Prawo poświęcił, nawet, nie może mieć influencyi iakieyżkolwiek do decyzyi w intereśach partykularnych osób, bo examinaować, kwestye Sądowe rozwiązywać, lub majątkiem cudzym rozrządzać się, Prawem jest Mu zabroniono.

Ma Król Prawo pozwalające Mu bicia monety, iednak waloru wewnętrznego odmienić nie może.

Ma moc darowania kary śmierci, ale nie może excypować nikoogo, aby nie nadgrodził affrontu, lub urazy podjętey, i owszem Prawo chce, aby w przypadku zaboy-

stwa, wdowa, lub bliski krewny profekwowali Prawem Zabójcę, a pardon Króla, bądź przed Sądem, bądź po nastąpioney sentencyi, zostały bezskuteczny.

Król ma władzę nad Woyskiem, lecz i to nie jest zostawione do zupełney iego woli; prawda, że co się tyczy Woyska Morskiego, zostawiona mu jest moc rządzenia nim, tak iak sam mniema bydź naylepiej, i w tym nie adressuie się iuż do Parlamentu, iak tylko aby miał fundusz dostateczny do utrzymania onego, lecz co się tyczy Woyska lądowego, że w każdym Kraiu utrzymywane są teraz Woyska, i też exercytowane, aby w czasie wojny stały się użyteczne, a w pokoju przestrzegały spokoyności Publiczney, dla tego Parlament udecydował, aby Woysko ze 30000. zło

żone zostawała w Kraiu pod Rządem Króla, to Wojsko, nie jest uformowane iak na ieden Rok, co rok nie iuż potwierdzone, ale stwarzane bywa; opozycya iednego z trzech Stanów tam iezaciąg Wojska lądowego, do tego płaća dla tegoż Wojska jest naznaczona na fundzcu, któren bywa tylko co rok ustanawiany, więc gdyby w pierwszym Punkcie była zgoda, w drugim równie potrzeba zezwolenia Parlamentu, nawet Parlament autoryzuje Juryzdykcyą Woyskową do karania nieposłuszeństwa i Dezercyi, więc i w tym punkcie może ogłosić Wojsko bez karności i ćwiczenia.

Niechce Naród, aby w czasie pokoju więcey było Wojska lądowego w Kraiu nad 30000. gdyż oblańny będąc morzem, nie potrzebuie straży wielkiej granic swoich, i

niepo-

niepozwała Królowi swemu, aby bez przyczyny od Roli i Manufaktur odeymował ludzi tak potrzebnych w Kraiu handlownym.

Nakoniec Król złączywszy się z Ministrami swemi, gdyby chciał na złe używać Podatków, i nie na ten koniec, na któren ustanowione były, zostawiło Prawo wolność Izbie mniejszey, pociągnięcia Ministrow do odpowiedzi, iako instrumenta mocy exekwującey, bez których Król się obeyść nie może. Ze zaś Rządowa moc oskarżona wymaga poważnego Trybunału do sądzenia wolnego od korzyści, nakazało Prawo, aby zapozwana strona, to jest Rząd, i Zapozywający to jest Izba mniejsza odpowiadali przed Izbą Panów, iako z Meźów, honorem, majątkiem i godnością załzczyconych, a w obecności ca-

tego Narodu sądzących. Skoro dóy-
 dzie zapozwanie od Izby wyż-
 szej, ta ordynaryinie nakazuje
 wzięcie do arefztu oskarżonego,
 lub złożenia dostateczney kaucyi.
 Ten i Deputowani z Izby mniey-
 szej stawiają na dzień naznaczony,
 oskarżenie bywa czytane w iego
 przytomności, dodają mu Rad-
 ców, i czas do odpowiedzenia, po
 którym wyściu kontynuie się pro-
 ceder do wiadomości Publiczney
 przez Druk podany.

Oskarżony Minister szukać po-
 winien niewinności w swoich po-
 stępkach, gdyż na nic mu się nie
 przyda, choćby cytował i probo-
 wał rozkazy odebrane od Króla,
 na nic mu się nie przyda, i pardon
 Królewski po skończonym Proces-
 sie, gdyż Prawo zostawiło Króla
 bez mocy dawania pardonu w ten

czas, gdy Izba mniejsza zaskarża i sądzi się.

Ztąd widocznie pokazuje się, że akuzacya dąży przeciwko samey administracyi; Król nie może ani zatrzymać, ani suspendować procederu takowego, iest sam Spektatorem martwym, patrzącym na bezprawne postęпки, których był okazyą wraz z sługami swemi; w sentencyi karzącey Ministrów swoich, widzi swoją własną karę.

Ten sposob iedyny w starożytności nawet nieznanym, Narodowi przynoszący pomyślność, przez ukaranie gwałcicielów Prawa, naucza oraz, iaka iest granica władzy, i iak ta użyta być powinna. Trzeba zaś wiedzieć, że Prawo zastoniło od prosekucyi tych, którzy wolnie mówią i utrzymują swe wniesienia przeciwko oskarżonemu w

Dij .

Parlamencie, nieznane zaś będąo sekretne więzienie, postrach, lud korrupcyja, nie wolno pociągać Ministra do odpowiedzi w żadnym Trybunale, iak w samym tylko Parlamencie, gdzie znowu Prawo różtropne zapobiegło komużkolwiek obawiać się iakoweyś niechęci, lub niełaski, gdyż nie wolno byź obranym Reprezentantem, czyli Posłem zawiadującym odbieraniem Podatków, ekwipowaniem Flot, utrzymującym żywność dla Woyska Kontrolerom i Agentom Regimentów, zgoła zawiadującym Intratami Narodu, pensyę mającym ze Skarbu, Administratorom Sprawiedliwości, tak dalece, że iż gdyby się przytrafiło, że w czasie Reprezentacyi swoiey nabył Urząd iakowy w Rządzie, tedy utracą miejsce swoje w Parlamencie, do

którego weyść może dopiero w czasie nowey Elekcyi; Reprezentant każdy wolnie obrany, od nikogo niedependuiący, żadnych Urzędów i związków niemaiący, czym uwodzić się ma, jeżeli nie duchem sprawiedliwości i sumnienia?

Przy takich ostrożnościach Prawem ustanowionych, każdy z Ministrow widząc że go nie zaślania Powaga Królewska, ani iego łaski pomocne mu bydź mogą, gdzie idzie do zdania rachunku z majątku i życia własnego, odrzuca powabne perfwazye i datki, a staie się cnotliwym Królowi instrumentem do exekwowania Prawa tego, którego exekucyi strzeże.

Ztąd Króla chwalebne panowanie, ztąd i każdego z Obywateli miłość do Narodu i Prawa, a z tak dobrze ułożonego Ekwilibrium wy-

nika wolność ludu, która nigdy nie niszczeie, ani przytłumioną być może, owszem znakomity i potrzebny wzrost bierze, ztąd łatwiej zburzyć iednemu Mocarstwu całą Europę, ba i cały Swiat, niżeli Królowi Angielskiemu znieść wolność Ludu Angielskiego; może być większa ulga dla boiaźniak przyspołobiwszy te maxymy w Rządzie Naszym Republikant-
skim, ustawicznie z dobrem Oyczy-
zny, a boiaźnią przemocy pasflu-
jącym się?

Krół Obrany.

WE wszystkich prawie Europy Królestwach, wola Króla służy za Prawo, a zwyczaj tak pomieszał

Prawo ze skutkiem, że nawet Juryskonfulci utrzymują, że moc prawodawcza zamknięta być powinna w Urzędzie Króla. Nasz Naród i Angielski, inſzemi rządzą się maxymami, nie mniemają te dwa Narody, iżby Dobro Powſzechne i zupełne, dependować miało od jednego tylko ſłowa: Król, które ſłowo ſubtelnie piſzący, aż nazbyt uwielbili do Bóstwa przyrównywając. Nasz Naród Polski chce mieć Króla za Przewodnika, któremu przez Pacta Conventa i Prawo nadaie Prerogatywy, lecz równie żąda, aby Narodowi ſłużące Przywileia przez Niego dotrzymywane były.

W Anglii że moc exekwująca ieſt przy Królu, nie w inſzym mniemaniu mają Anglicy to ſłowo: Król, jak pierwſza Magiſtratura podług Prawa, a nie podług ſwey woli

rzządzająca. Dawniey obieranie Króla było znane w Szwecyi, aż do Gustawa I. Fundatora Domu Vaza.

Obieranie teraz Króla, nie jest znane w Europie, iak tylko w naszym wolnym Narodzie, lecz próżnym stało się zaszczytem odtąd, iak obcy nim kierować zaczęli mocą oręża. Poznały się inne Państwa, iak szkodliwa jest rzecz nie już obieranie Króla, ale same wątpliwe ubezpieczenie Domowi Tronu, z którey niepewności wojny ustawiczne, i domowe sprzeczki wynikały. Nie znam więc Narodu w Europie, aby nie miał któren z Panujących teraz zabezpieczoną Sukcesyą Tronu Domowi swemu, a przez to przeciętą drogę Uzurpatorom wszczynającym iak zwyczajnie rozruchy Kraiowe, z wezwaniem postronnych

Narodów, dla swego interessu chętnie się wto mieszających.

Jedną jeszcze Polska nie tylko od kilku wieków tym rządząca się zwyczajem, ale w tym ostatnim związała sobie ręce Prawem, przez trzy Sąsiedzkie Państwa zagwarantowanym w którym obranie Piasta za Króla sobie warowała, jako źródło może do przyszłej swey zguby, i zostawienie drogi do Detronizowania swych Królów, choć bez koniecznej potrzeby, bo jedna intryga może to uskutecznić, ile zdaie się być naturalną konsekwencyą, że jeśli Naród ma moc obierać Królów, ma oraz moc i detronizowania onych.

Wszak uczy Nas Historya, co za zamieszania, co za influencyą postronnych Narodów każde Interregnum dawało, z nowym Królem

nowe Prawa, nowe iarzmo Narodowi moc przewyższająca dyktowała, a za Kraiowym obraniem Króla, nowa nieufność w Nim pochodząca z boiaźni, aby nie stał się przewagą wolności, a ztąd można powiedzieć, że Naród nie patrzy na Króla, iak na swego często nieprzyjaciela.

W czasie różnych bezkrólewio w skołatana Rzeczpospolita ustawiczną walką Króla z Moźnieyszemi, zrzucić się chciała z pod Prowadzenia Królów, lecz zważywszy w krótce, że Obywatele, lubo wszyscy równi w Urodzeniu a nie w majątkach; a ztąd uboższa Szlachta musiałaby być im podległa, że w Kraiu tak obfzernym jest tyle Domow bardzo bogatych, mocnych, w Narodzie wziętych, między którymi panuje duch rozróżnienia, że

też same Domy mogłyby znowu wskrzesać godność Królewska dla siebie, przeto wolał na ów czas Naród połączyć interes Narodu z interesem możnieyszych osob, to jest obierając Króla, aby walczył przeciwko potężnym, a ci żeby iskierkę nadziei mieli utrzymania się kiedyś na Tronie.

Uczył w początkach Królów mniej znaczących, daley ciż Potomkom swoim zostawiali Korony, nadał im potym szafunek łask, ten odiał nakoniec, i zostawił Króla cieniem Maiestatu dawnego.

Obieranie Króla prowadzi za sobą nie mówię już koszt wielki Szlachty wciągnienu Woiewodztw o sto i więcey mil pod Warszawę, ale uciążenie mieszkańców po traktach znaydujących się, spustoszenie Kraiu, a ogłodzenie okolicy

Elekcyi mieysca , gdyż często prze-
 szło dwakroć sto tysięcy bywa Szla-
 chty , a Magazynami nikt nie za-
 trudnia się ; nie wspominając oodle-
 gleyszych czafach , widzieliśmy te-
 go skutki na zesłych dopiero Do-
 mu Saskiego Królach , którzy mniej
 znani Kraiowi , przecięz umieli się
 na Tronie utrzymać , a wcale nie,
 znając intereffow i Praw Kraiowych
 przy tytule , Lice Rządow odda-
 wali tym , których ambicyą było
 rządzić derygując Królem podług
 upodobania.

Skutki rządu takowego były nie
 inne , iak sam nierząd ; Seymy zry-
 wane , a Naròd nigdy nie był w
 sposobności poznać się na rządu de-
 fektach , i na sile swoiey ; ile ra-
 zy chwalebnym Prawem oprzeć się
 chciał przemocy , głos iednego ta-
 mował skutek . Lecz nie jest tu miey-

Œc¸e opifywa¸c nieŒzczeŒcia w czasie Interregnum, doŒ¸ piorem krwawym Dzieiopifow wyryte; moia tylko uwaga rozciaga Œi¸ w tym, coby by¸o lepiej, czy ubezpieczy¸ jednej Familii raz na zawŒze posiadanie Tronu, - na wzor innych Pa¸stw, a oŒobliwie Anglii, czy zachowuj¸c zaŒczyt obrania Kr¸la, tak porz¸dek u¸o¸y¸, Œeby Bezkr¸lewiu nie da¸ mieyŒca, i Pretendent¸w oddali¸? Wszak ubezpieczony w Anglii Tron Domowi BrunŒwickiemu, a przecie¸¸ ani wolnoŒci, ani uŒzczeŒliwieniu Pa¸stwa to bynajmniej nie przefzkadza, i chocia¸ pomna¸a Œi¸ Familia Kr¸lewska, nie Œtaie Œi¸ ci¸¸zarem Kraiowi; winien bowiem Kr¸l utrzymywa¸ i¸ z penŒyi Œobie wyznaczoney, Œzafunek łask dla Familii mniej znany, bo Œyn Kr¸lewski

w Woysku przez stopnie tak do-
 łągiwać się musi, iak partykular-
 ny Obywatel, w Cywilnym zaś
 Stanie, żadnego niema awantażu.

Z nowo zaś obranym Królem,
 nowe Familii do bogactw i Hono-
 row wyniesienie, nowe nakłady na
 przyzwoite ich utrzymanie, wszel-
 kie zaś bogactwa w jednym Domu
 złożone, czynią przewagę wolności
 Obywatela, tym samym od równo-
 ści go oddalającego.

Uięta zupełnie Rzeczpospolita
 Królom nadal szafunek łask, wię-
 kszą część onych wlewając w moc
 exekwującą, w którey Król będąc
 Prezefem, staie się uczestnikiem
 choć *indirecte*, z tą tylko różnicą,
 że gdy w innych Państwach Król
 sam zaszczyca kogo łaską, zasłużo-
 ny przyimuie ją iak hołd wdzię-
 czności dla Narodu, tu zaś losowi

rzecz zostawiona, szczęściu bardziej i obrotowi przypisywana, a niżeli załugom bywa; bo te przez Króla famego nadgrozione, zaszczyt aż do Potomności się rozchodzi, ile że w żadnym Kraiu lepiej talenta i przymioty osobiste nie mogą być poznane iak w Republikańskim, ponieważ każdemu szlachetnie Urodzonemu zostawiona jest droga do dania się poznać Królowi i Publiczności, w czasie sprawianych docześnie funkcyi.

Wiek ten oświecony, Narod Polski z wspaniałości serca, męztwa do boiu, prym przed innymi Narodami biorący, w czasie tak ważnych Seymu materyi, możeż zostawić bez udecydowania nayważniejszą okoliczność, bo Głowy Narodu nadal tyczący się?

Już nie iest ten Polak co był dawniey; nięszczęścia nauczyły polityki, a młodzieź wypolerowana myśleć zaczyna, że nie trzeba się spuszczać na innych przyjaciół, ale samym sobie zaradzać, Woysko i siły pomnażać, fundamenta pewnego i iednostaynego rządu zafundzać, bo iedno bez drugiego bydź nie może; ieżeli zostawią się drogi do bezprawia i nowey zawsze Rewolucyi, utratą wolności grożącej, dzieło takowe nie będzie doskonałe.

Generacya terażnieysza z założoney szkoły woyskowej i rozkrzewioney po Kraiu edukacyi różni się maxymą od dawnych i daie poznać, iż iuż iest w Polaku, inšzy sposób myślenia, iak dawniey; w publicznych teraz Obradach, w partykularnych posiedzeniach doskona-

ła wymowa, rozsądne zdanie, polityczne wnioski dają się słyszeć; nie powoduje się już młodzież cudzym a poniewolnym sposobem myślenia, ma już swój własny i ten choć z narażeniem wszędzie deklaruje; ta jest zasada prawdziwie wolnego rządu Republikantskiego, że każdy może pisać i mówić wolnie, aby wysłuchawszy wszystkich do tego się przychylił zdania, które mu przeświadczenie, polityka i zdrowy rozum dyktuje.

Niechcę być Prorokiem, ale kombinacya okoliczności Narodowych i politycznych wróżyć każe, że Narod Nasz znudzony zbytnią wolnością, uymie iey granice, a przeleie ją w przyśposobienie rządu Angielskiego, by tym dokładniej był wolnym, i nie wpadł w Anarchią, lub w Monarchią.

Historye Narodow nie nauczają Nas, aby ktoreń z nich miał więcej wolności iak Polski, gdyby tylko samą prerogatywę obieranie Królów liczył; ale też iak skazówką Nam pokazują, że z wolnych Narodow stały się Monarchiczne, daley Despotyczne, a potym Barbarzyńskie i dzikie, bo ten jest obrót rządow na świecie.

Polska dawniey mniej oświeconemi otoczona Narodami z męztwa swego i waleczności bardziey im była strasznieysza, niż z mocy rządu, bo ten aż do Naszych czasow ustawicznejy podpada odmianie, teraz gdy widzimy, że Sąsiedzkie Potencye gurują nad Nami, już z siły swey wewnętrznej, już z Aliansow straszliwych, odmienić należy i Polscze Systema rządu, czyli ze dwóch złych jedno le-

psze wybierać, inaczey nierząd będzie Naszą zgubą, iako Nas świeże uczą przykłady, z obrania wolnego Królów Polskich, Dwory zagraniczne, ziednały sobie wstęp do Rządu Naszego, Elekcyą utrzymywać jest ich interessem, iakoż do tych czas oręż ią popierał i będzie, bo można sobie wczesnie wystawić Portret z iedney strony w czasie bez Królewia Kandydatów, nie iuż Narodowych, ale wielu zagranicznych do Korony się ubiegających, a u postronnych Narodow wsparcia żądających, z drugiey strony wszelkie niezczęścia z obrania Króla dla Oyczyzny wynikające, bo Narod bezsilny przewadze ulegać musi, i przemocy Prawa przyjmować.

Prawda, że w dawniejszych Rzeczach zwyczajem było obieranie Głowy, któremu sły rządowy od-

dawany bywał, lecz ta ułtawa praktykowała się w Rzepltach, gdzie równość panowała nie tylko w urodzeniu, lecz i majątku, w Naszym zaś Kraiu gdzie daleko od pierwŃszych fundamentow zasady Rzepltom przynofzącym, dalecy iesteśmy, gdzie się znayduie tyle Domow nie tylko bogatych, mocnych, ale z znakomitości dzieł i Urodzenia dyŃtyngwuiących się, nie iuż z równości Obywatel wzięty za Króla, ale Familia dziedzicznie panująca, może uiąć blasku innym Domom, tak iak w Anglii, gdzie przed wŃspaniałością Tronu, nayznakomitŃze lustr Ńwój tracą Domy; a Naród wolny dopiero poznaie się na równości, któremu jedna nie tylko prawo natury, ale Rząd Republikantski.

Tron Króla w Polsce zdaie się bydz tylko samą okazałością, uboższa Szlachta zdaie się bydz podległą nie tylko Prawu, lecz i tym co się nad Prawo unofzą, kto się czuje bydz możnym, wziętym u Narodu, nadzieią dostąpienia kiedyś Tronu iest napoiony, i tę karmią nawet i w potomkach swoich.

Mieć Króla wcale bez mocy, iest zostawić rząd bez głowy, iest wprowadzić zamieszanie w radach, chęć ustawiczney rządu poprawy, i tyle przypuścić członków do rządu, ile pierwszych Familii znayduie się w Kraiu, do których Król musi mieć referencyą, iest to nareszcie kosztownie utrzymywać sam tylko blask Tronu.

Nie szkodzi w Anglii szafunek łask i honorów zostawiony w ręku jednego, wżak złym daniem tra-

ci każdy Monarcha ufność w Narodzie, a ten sobie jednać jest iego interessem, oddać zaś szafunek łask Królowi nie odmieniwszy formy rządu, jest w niebezpieczeństwo podać Naród na dal, to jest: w Następach iego.

Ale związek Praw Angielskich do nowo modelującej się Rzepltey równie wprowadzony bydź powinien, gdyż inaczej dostojenstwo takowe szkodliweby było dla Narodu.

Znamy z Historyow, że Narody dopuściwszy dziedzictwa Tronu, przymuszone nakoniec były uznać Króla za Pana swego Wielowładnego, bo nie przyşły były do tey doskonałości Praw i Rządu, któremi się teraz szczyci Naród Angielski, któren probuie całemu światu, że nie jest prawdą, aby Dzie-

dzictwo miało nieodbicie w samowładztwo się zamienić, i żeby Narod nie miał sposobow do odparcia onego. Prawa roztropne odieły Królowi Angielskiemu namiętności i paliye szkodzenia ludowi swemu, a przymusiły go, aby zatrudniając się uszczęśliwieniem iegoż poważał Narodową wolność, do ktòrey ujęcia wszystkie środki mu są odjęte, a przepaść jest mu okazywana, ieżeliby dostoyności swoiey w wzgardę Praw używać chciał.

Król dziedzictwem zaszczycony, i familia iego w konfyderacyi zostając, nie ma tyle pochopow do myślenia, aby nad Prawo wynioś się. iak Król obrany, wszystkim przypadkom podległy, i Tronu swego nawet nie pewny; używać przeto musi głębszey polityki z Narodem, a mówiąc otwarcie naraża się, bo

możnaż wszystkim przypodobać się? Jeżeli Angielczykowie dalecy są od podłości i niewolnictwa Królowi swemu dziedzicznie panującemu, a możnaż myśleć o Narodzie Polskim z męztwa, cnoty i waleczności znanym, aby się poddał Królowi w ślepe posłuszeństwo?

Dziedzictwo Tronu jest ustawą z swoiey natury nayroztropnieyszą, a osobliwie w tym czasie celem bydź powinna roztropney Polityki; Naród bowiem Polski otoczony mocnemi Sąsiadami, przeciąć powinien wszelką drogę, która wstęp daie Cudzoziemcom do rządu, a ten tak wydoskonalić, aby stał się machiną w obrotach swoich doskonałą i regularnie zawfze idącą, żeby naymnieysza w Narodzie niezgoda iey biegu nie zatrzymała. Do tego Alianse, które są w tym czasie duszą wsparcia każdego Na-

rodu, iak są potrzebne, tak Narod Polski z nich ogołocony, nie może nadto wczesnie o nie starać się. W czasie Rządu Królów z Domu Sakkiego, acz wewnątrz mnożył się iad niezgody, i tych nieszczęść, które teraz doznawamy, przecież z okoliczności pokrewieństwa Domu Sakkiego z różnemi udziałnemi Europy Panami, Polska była zawsze u wszystkich Narodów konfyderowana, i te do Rezydencyi Królów znakomitych zawsze wysyłały Posłów, i Naszych do swych Dworow z chwałą dla Narodu przyimowały, i z tey fundamentalney przyczyny iestestwo polityczne Polska konferwowała, na ów czas. A zatym gdy się okazuje prawda, że z obrania Króla wypływa dla Narodu nie utwierdzenie gruntownego Rządu, do za-

zdrości i niechęci między Obywatelami zostawiona droga, a w całym Kraiu sprawuje zamieszanie, przez ujęcie winnego Prawu posłuszeństwa, i wzywianie obcych do poparcia partyow, z niemi zaś nowe nienawiści, nowe zabiegi, nowe przedsięwzięcia z nowo obranym Królem wprowadzają się, iako od dawnego czasu uczą Nas przykłady, które poty trwać będą póki będzie Elekcyja Tronu, iak dotąd niebezpieczna dla Narodu, a wygodna dla Sąsiadow, można łatwo widzieć iaka wyniknie nieprzyzwoitość na dal z samey Elekcyi wolności szkodzącey. Trwożyć możeż dziedzictwo Tronu w tym czasie, gdzie duch partyi od dawnego czasu niszczy Polskę? owszem zdrowy rozum i Polityka czy nie radzi, aby obrać taki szro:

dek bądź do utrzymania porządnego Elekcyi Króla, bądź do ostrożnego zabezpieczenia komus Tro-
nu? którenby wkorzenione nie-
szczęście oddalił, i Narodowi tak
obarczonemu ziednał nową istność,
lustr, i chwałę. Niechby wieczna
była ta święta wolnego ludu usta-
wa obieranie sobie za Króla wpo-
śrzod siebie Obywatela Cnotą i Za-
ługami słynącego, którego własny
interefs nie jest oddzielny od do-
bra powszechnego, ale czyliż mo-
żna to nazwać wolnością i preroga-
tywą; co siła i przemoc uskute-
cznia?

Król Dziedziczny.

LUbo same brzmienie tego słowa,
Król Dziedziczny, sprawuje w wol-

nym umyślnie nie tylko wstąpił do Panującego, ale prowadzić zdale się skutki rządu Monarchicznego, a ztąd formuie oraz ideę hazardu, któren kładzie Koronę na Głowę dziecięcia urodzeniem tylko zafzczyconego, nie zaś z cnoty, talentow, osobistych przymiotów (tak iakby bydź powinno w Narodzie obierającym sobie Króla) wezwanego do Tronu, przecięż nie osobistości, ale całego Narodu należy rozważać awantaże, pochodzące z Rządu, gdzie dziedziczność Tronu jest zabezpieczona, z rządem Republikantckim, i prerogatywami wolnego Ludu.

Nie tajno każdemu wiadomemu dzieiow Państw różnych, że najczęściej prawodawctwo, i exekucya zostawała przywiązana do godności Króla, którey podług swe-

go upodobania mógł nakładać podatki, wojnę wypowiadać, zgoła podług swej woli rządzić, choćby nawet z uciemieniem ludu. Lecz takowa absolutność prędko zatartą bydź musiała, i ztąd w czasie heroizmu dawnych Greków utrzymywać się nie mógł Urząd Królów; ztąd i u dawnych Rzymian nastąpiło wypędzenie onych, w innych zaś Narodach detronizowanie i konspiracye używane, co wszystko pochodziło, że żaden Narod nie umiał wynaleść medium godzące doskonale potęgę Króla z wielowładnością Narodu, albo nadał wiele iedney części rządu, a drugiey ubliżył, albo oddając iednemu wszystko, sam siebie ogołocił z mocy czynienia.

Jeden tylko Narod Angielski, któren przyszedł do tego punktu do-

skonałości rządu, że gafi nawet
 wszelkie ustanowienia sławnych Pra-
 wodawcow; wynalazł on te śrzo-
 dki w roztropnych swych Prawach,
 że ustawiczny balans tak utrzymu-
 ie się, iż Narod oddawszy rząd w
 ręce Króla z dziedzictwem Tronu,
 a oraz ograniczywszy wyraźnie
 władzę Jego, dla wielości prerog-
 atyw, musi ten byđź dobrym, a w
 chęci stania się absolutnym, znaj-
 duie na ów czas zewsząd przez Na-
 ród usypane tamy; nie zostaie mu
 iak wypracowaną wśzystkich czę-
 ści rządu utrzymywać harmonią, z
 którey wynika chwała Panowaniu
 Jego, a wolność dla Ludu.

Oddając Mu Berło i Tron dzie-
 dziczny, nie iarzmo na siebie usiło-
 wał włożyć Narod, ale chciał, a-
 by był najpierwszym i najznakom-
 itszym Obywatelem Kraiu, Pra-

wo zachowującym, i aby ten a nie infzy od Narodu był z ufzanowaniem wenerowany Obywatel, to jest: Król. Trafiło się bowiem dawniey, iż znakomici Obywatele Anglii, iakiemi są Xiążęta, Graffowie, Baronowie, zmówiwszy się z sobą, i kredytem zniewoliwszy sobie inne do partyi osoby, pod pretextem, że Król następować pragnął na święte wolności prerogatywy, nie tylko bieg mocy wykwiącey tamowali, ale i prawodawctwo podług upodobania swego dyrygując, Tronowi nieraz zagrozili.

Ta burza długi czas trwająca, niechęci, nienawiści właśnie iak testamentem na Potomkow zlewająca, groziła nieraz Narodowi Angielskiemu przepaścią, a z woyny domowey ochronić go nie zdołała;

już na ów czas trzeba było wynieść
 wspaniały Tron dziedziczny Króle-
 stwu z mocą i potęgą ogromną, a-
 by wzwyż wspomnianym Xiążę-
 tom i Baronom odiać cień Nawet
 stania się kiedyś możniefzemi
 nad Króla. A tak pogrzebiona zo-
 stała iskierka, Narod zawsze rozrze-
 wniaiąca, mniejszy Lud bez passyi
 i ambicyi będący, a zawsze o
 swym wyżywieniu myślący, zupeł-
 nie odtąd w spokojności, handlem,
 i rolnictwem zatrudnił się, i do te-
 go przyszedł punktu szczęśliwości,
 że handlując ze wszystkimi światą
 Mocarstwami, znakomite do kraiu
 sprowadził bogactwa, że zaś wol-
 nie urodzonemu ludowi jakim jest
 Anglia, często zdarzał się pierwszy
 zapal i impet, któren nieznaiąc o-
 brotow politycznych, za samym tyl-
 ko mniemaniem unosił się, że wol-

ność jego cierpi, a ztąd do buntu i rozruchow stawał się okazyą, Konstytucya Angielska zapobiegła tym nieszczęściom uymuiąc Ludowi arbitralności władzy, a zlewiąc ją na swych Reprezentantow; ci tylko muszą być tłumaczami woli Narodowej, sposobem niżej wyrażonym, to jest z iedney strony Narod stanowić może wszystko przez swoich Reprezentantow, lecz z drugiej ma moc Król zwoływania, rozwiązywania Parlamentu; nawet opponowania się Jego Rezolucyom. Do tego żeby tym większa równość między Królem i Narodem była, i żeby nikt więcej uczestnikiem nie był do rządu pod jakimkolwiek pretextem, Anglia stanowiąc Króla dziedzicznym, oddała mu oraz szafunek łask, Honorow, i wszelkich godności; Osoba

Jego jest poświęcona, iakażkolwiek konspiracya partykularna, przeciwko niemu staie się kryminałem przeciwko Narodowi.

Ta wielkość prerogatyw Królewskich jest kotwicą utrzymującą całość dobrego rządu, nie pozwalającą, aby któżkolwiek z Obywateli mógł spodziewać się, iż dojdzie do tey potęgi lub kredytu, że Tronem nawet trząsać może.

Urodzenie w Anglii tyle tylko znaczy, że byź Mylordem, jest to posiadać Maiorat przez Króla Familii iakowey nadany; ieżeli to może byź zaszczytem, zostawić Mylordom potrzeba, inaczey wszyscy Obywatele Angielscy sobie równi, urodzenie tam nie przodkuie, lecz zaszczyt odbiera; bo pierwszy z Familii będzie Mylordem, inni bracia Jego handlujący, przecież so-

bie wszyscy równi, choćby się i znalazł ktòren mógłby przytaczać zacność Urodzenia przodków swoich, i porównać go z Tronem, ten zaszczyt niższe, przecież przed potęgą Króla, dla ktòrego wielki respekt mają Anglicy, nawet Etyketa Dworu jest do tego stosowna. Familia Królewska ma tytuł krwie Xiążęcey, i wszędzie preeminencyą bierze nawet przed innemi wielkiemi Panami, którzy mają sobie za honor byż sługami Dworu Króla, i tym się tylko dystyngwuią. Reszta zaś Narodu handlem i spekulacyami zatrudniona; o Honory, Godności, lub Tytuły mniej dba, nie zna znakomitszey dla siebie prerogatywy, iak bycia wolnym, i równym każdego współcześnieństwa Członkiem.

Fij

Ktoby się zaś mógł dystryngować i na kredyt Ludu zaśluzyc, to nie inny chyba ten, ktoreu przy doskonałej wymowie, przez talenta i zasługi wslawil się w Publicznosci, z uieciem umyslów Izby mniejszey, iezeliby byl w niey Reprezentantem. Lecz daymy, zeby i nabył kredytu całego Narodu; tak iak naprzyklad w tym czasie *Pitt*, tego na złe uzyć nie może, poniewaz niespodziewa się ani Urzędu, ani takowey Godności, z ktoreyby mu władza wyniknąć mogła; iedną więc reputacyą kontentować się musi, lub umieszczeniem sie w Ministeryum, albo też w Izbie większey. Jeżeli Lud widzi, że takowey Obywatel wchodzi w Izbę większą, i Król ozdabia go prerogatywami, iuz przez to samo traci w nim ufność, i mniema, że musi

mieć iakowe sekretne ułożenie z Dworem, a tym samym i kredyt w Narodzie traci, ztąd i konsekwencya wynika, że choćby i do naywyższego punktu kredytu Obywatel wyniośł się w Narodzie, wzruszyć iednak Konstytucyi nie zdoła, lub wojnę domową wzniecić, dla swego tylko kapryśsu, ambicyi, lub innych widoków; co probuie iasno, że Prawa Angielskie nie zostawiły droge do nabycia potęgi Obywatelowi. Alboż nie naucaią Nas przykłady straszne, że Obywatele zacząwszy bydź dobrymi Patryotami, kończyli nie tylko staniem się Uzurpatorami, ale nawet Tyranami? gdyby infzych nie było dzieiow, dość zayrzec w Historią Rzymską.

Zbawienna rzecz iest wielość Osob do stanowienia Praw wlewek

mających; czy równie wielość do-
mocy exekwującej jest należyta?
na tym formuie się teraz kwestya.

Jednemu zostawiwszy moc exe-
kucyi Prawa, wypływa boiaźń,
aby Wielowładnym się nie stał Na-
rodowi.

W rządzie zaś gdzie wielom zo-
stawiona jest moc exekwowania
Praw, z prerogatywami do Urzędu
przyłączonemi, panuje znowu czę-
sto różność zdań, a ztąd niechęci,
ztąd partye i zamieszania. Naród
zaś przenikać nie może począ-
tkow nieszczęść Kraiowych, nie wie
iakię im przysposobić lekarstwa;
zostaią więc rzeczy w ustawicznej
odmianie, raz uchwalone, drugi
raz niszczone, a do okoliczności,
nie zaś na dal stosowane. Jeżeli
moc prawodawcza daie zasadę do-
brego Rządu każdemu Państwu, te-

dy nierównie moc exekwująca u-
 fzcza nieodwłocznie: myśl stanowią-
 cych, iest sama przez się poważna,
 bo na còzby się zdało pisać Prawa,
 i ie w ogromnych zachowywać fo-
 liałach bez exekucyi? Moc exe-
 kwująca przysposabia Naròd w a-
 wantażowne Traktaty, Allianse, i
 związki przyiaźni Zagranicznych,
 penetruie aż w naywiększe skryto-
 ści Gabinetow postronnych, i z o-
 nych profituie, sekret takowy mo-
 że ukryć się w Osobach kilku, w
 Osobach zaś kilkudziesiąt iest rze-
 czą niepodobną. Daymy naprzy-
 kład, że z pobudek politycznych
 wypada konieczność wydać wojnę
 ktòrey Potencyi, lub ułożyć se-
 kretnie Allians przeciwko trzecie-
 mu Nas ciężącemu, pytam się, ia-
 kim sposobem postąpić, ieżeli tra-
 ktować publicznie, sekret się wyda

jeżeli na przewłokę do naradzenia puścić, jest to umieć nie profi-
tować z okazji, a dać drugim zem-
sty przyczynę; do tego trudno na-
wet ukarać wielość Osob nad Pra-
wo sobie postępujących, grzech tam
zostais bez kary.

Okazano było wyżej, że moc
exekwująca jest w rękę jednego
Króla Angielskiego, Ministrow so-
bie za Pomocników przybierające-
go, ale i to przyłączone zostało,
że ciż zostaią w odpowiedzi Naro-
dowi.

Gdzie moc exekwująca nie jest
dobrze zafundowana, tam lud musi
się dzielić na Partye, i szukać z nie-
mi obrony, tak było i w Rzplcie
Rzymikiey, gdzie lud raz do Kon-
sulow, drugi raz do Trybunow,
często do Woyśkiem kommanderu-
jących, lub kredytem zafzczyco-

nych przywiązywał się, a potem tyrańsko od nich bywał traktowany. Lud zaś Angielski moc Prawodawczą i exekwującą do tego iednego, a nie do innego zmierza celu; przez kilka wieków obserwował on defekta Rządu, powoli leczył rany, i do tey przyfzedł perfekcyi teraz, że iako naywyższa Władza szkodzić nie może, tak z naymożnieyfzych Obywateli żaden obalić Konstytucyą nie zdoła, owszem przymuszeni są wszyscy łączyć się z Ludem, i wraz utrzymywać ją. Jeżeli ma granice założone moc exekwująca, równie jest także w obrębach i moc Prawodawcza.

Wiemy z Dzieiów różnych Rzeczypospolitych, że z niedobrze okryśloney mocy Prawodawczey, następowała ustawiczna odmiana w

Prawach, a Konstytucya przeto w różnych utrzymywana była postaciach; wola Prawodawcza stanowiła Prawa, taż sama wola Prawodawcza je niszczyła, ztąd wynikała konsekwencya, że każda Rzeczpospolita prawie w ustawicznych bydź musiała konwulsjach, a Obywatel zostawał iak zbłąkany niewiedząc którego się Prawa uczyć i trzymać powinien, nie pewien nawet posiadania tego co ma, bo zawsze w boiaźni, aby co iedne Obrady mu nadały, drugie nie odjęły; Cudzoziemiec zaś z chęci pędzenia wolnie momenta życia swego, dla tey samey boiaźni mógłże wprowadzić do Kraiu takowego swoje bogactwa, maiątek i industryę? Naród zaś Angielski chcąc sobie ziednać Konstytucyą trwałą, za-

łożył granicę mocy Prawodawczey
 przez podzielenie oney, na Izbę
 mnieyszą, większą, i Króla, z któ-
 rych wszystkie trzy Stany mając
 równą influencyą do Prawodawstwa,
 jeżeli ieden Stan co sobie pozwoli
 stanowić nad Konstytucyą, drugi
 go hamuje, a w przypadku iedności
 obydwóch, trzeci Stan, to jest Król
 przyjmuje albo odrzuca Ustawę;
 idzie zatem, że moc Prawodawcza
 przeświadczona będąc, iż z intrygi,
 z niechęci, lub przemocy nie sta-
 nowić nie może, ma za punkt ho-
 noru najswiętszym i Ludowi najs-
 użytecznieyszym zatrudnić się Pra-
 wodawstwem; ztąd nieznane w O-
 bradach nieukontentowania, i nie-
 chęci iedney Familii do drugiej,
 ztąd antuziazm do Stron, które
 zdają się lepiej zaradzać o Oyczy-
 żnie, i do nich każdy podług swe-

go przeświadczenia wewnętrznego przywiązuje się, a ma w obiekcie nie zacność Osob Partyą utrzymujących, lecz zdrowe ich argumenta. Obywatel siedzący w zakęcie, pewien jest, że raz udecydowana materya, na drugich Obradach wzrzużona tak łatwo nie bywa, wrządzie zupełną ufność zakłada, doprasza się Króla o Przywileie do zamierzonego czasu, aby z dowcipu i sobie awantaż i Powłzechności iedną Dobro; każde bowiem znowienie użyteczne oprócz winney nadgrody pieniężney, odbiera iefzcze od Króla Monopolium przez Przywiley na kilka, lub kilkaścacie lat, aby Naród tym lepiey zachęcony został w Induſtryi.

Król; ktòren formuie pierwſzy Stan Legislacyi, ma oraz wſpaniałość Tytułu-Królewkiego. Tytuł

ten nie jest próżny; Anglia ma Króla, hołd uszanowania od całego Kraiu odbierającego, w Ofobie jego wspaniałość Narodu jest wyobrażona, dla tego nikt nie śmie by tchnieniem samym urażona być mogła Osoba jego, by tym samym uwłaczając powadze Króla, siebie samych nie ohydzić; w przypadku zaś gdyby się przytrafiło, iż z pomiędzy Reprezentantow ktoś znalazł się uwłoczający godności i Dostoięństwu Króla, natychmiast zostaje wyłączony z grona, i do Sądu swych równych oddany. Obydwie inne Izby nie zdaią się w samej istocie, iak Rządami go zasilające, od niego dependujące, addressując się do Tronu w postaci poważney, lecz pełney weneracyi; Izba większa, która formuje drugi Stan Ligislacyi, nie dystrynguie

fię od drugiey, iak szlachetnością zamkniętą w Prerogatywach od Króla iey daną, i w tey Izbie iest umieszczony Tron iego, na którym gdy Król zasiada, Izba więkfsza zwoływa na ów czas Izbę mnieyszą, ta stawa za przegrodą i słuha deklaracyi od Tronu; do tego Mylordowie są na zawsze członkami legislacyi na mocy Prawa do ich osob przywiązaney, nawet mają Przywiley dawać Wota przez plenipotencyą. Izba mnieysza formująca trzeci Stan, ma chlubną prerogatywę ustanowienia sama Podatkow, które w ten czas dopiero ustanawia, kiedy widzi konieczną potrzebę. -

Król kiedy przychodzi do Parlamentu, mocy nie ma wdawać się w dyskusyje Prawodawstwa, winien tylko iest powiedzieć: tak,, ,, albo nie,,

Narod Polski tak był zawsze przywiązany do obierania Królów, że dziedzictwo Tronu urażało wszystkich umyśli, przecież w tym oświeconym wieku, piszący uwagi wszelkie nad rządem, nie obsta-
 ią przytym, aby ie koniecznie przy-
 iąć, ale aby zrozumiałwszy iedno
 i drugie, obrać co może bydź zba-
 wiennieyszego dla Dobra Powsze-
 chnego, a to bez urazy.

Ustawa Dziedzictwa Tronu nie iest z siebie nayrostopnieysz, bo wszelkie dostoięstwa w Rzpltey prze-
 miiające bydź powinny, lecz czy ta ustawa zła, nie iest lepsza nad Elekcyą tyle klęsk dla Oyczyzny przynosząca? tu należy rozważyć, które zle iest lepsze.

Nieszczęścia z Elekcyi przytra-
 fione iak są iawne i pewne, tak ich lękać się należy; te które mo-

gą nastąpić z Dziedzictwa są dalekie, a może i niepewne, bo któż zabroni ułożyć Prawa nayprzezornieysze i iak nayiasniey napisane, aby ograniczyły Władzę Dziedzicznego Króla? albowź to tak łatwo podbić w samowładztwo ten Narod Polski, w którym od wieków płynie krew czysta cnoty, męztwa i wolności? dopieróż mówię ten Narod, którenby zostawił sobie szrodki odparcia Samowładztwa na wzór Narodu Angielskiego, gdzie Król gwałcić nie może ducha wolności w Obywatelach zawfze oney strzegących, bo zbytńie bezpieczeństwo z czasem usypia Narody.

Jeżeli od wieku i więcey Duch Partyi, niechęci i zazdrości niszczą Polskę, azaliż zdrowa Polityka nie radzi obrać taki sposób, którenby wyęchnąć dozwolił choć przynaj-

mniey

mniey kilka wiekow, od grożących bliskich nieszczęść dla Oyczyzny?

Polacy dalecy od podłości i niewolnictwa, jeżeli czcić będą Króla Panującego, tak iak czynią Anglicy, to nie w infzym sposobie, iak okazującego w osobie swoiey powagę Rzeczypospolitey; wyłączywszy zaś Familią iego od wszelkich Starostw i Urzędow, obawiać się nie moza ani iey zemsty, ani wyniosłości iakieyżkolwiek, owfzem ciż skosztowawszy słodczy wolności, oną cenić będą, i iey stracić nie dopuszczą.

Pisząc tedy ten Rozdział, w którym okazać pragnąłem, że dziedzictwo Królowi nadane, nie jest szkodliwe Prawom wolności, przywiódłem niektóre okoliczności Praw rządu Angielskiego, w których po części okazałem że nie jest to no-

wość, że wolność Narodu tego, tym doskonałej utrzymuje się, a Prawa nigdy nie dopuszczają, aby Król mógł się uczynić samowładnym, lub któren z możniejszy Obywateli stać się uzurpatorem, bo zamiary takowe iak długo ukrywać się nie mogą, tak Naród wolnością tchnący zapobieżyc może natychmiast takowey wyniosłości.

Stali się prawda często w różnych Narodach Królowie samowładni, lecz to pochodziło z źródła, że Lud dufał, iż wolności jego nie podobna obalić, i przez to w zbytney spokojności zasypywał; Naród zaś Angielski nie tylko Prawem przepisał powinności Króla, ale nawet dał mu poznać ogromne skutki przepaści, jeżeli z wzdargą Praw powierzoney chciałby używać na złe mocy; jeżeli zaś z czafem wkradną

się *abusus*, które psują sprężyny rządu, w czasie bezkrólewia, Narod tenże potrzebne przynosi lekarstwa. Nie tylko więc ubezpieczenie dziedzictwa Królowi wykorzenia zazdrość niechęci, ducha partyi, dowcipną intrygę postronnych oddala, Narod nabiera ieszcze tym więcej Geniuszu do wolności, i nie dozwała na potym, aby Król miał się stać samowładnym. Przydać tu ieszcze należy, że iedna tylko Królewska familia w Osobie Króla winny odbierała hołd, inni zaś Obywatele talentami miłością Oyczyzny iedni nad drugich starają się celować, a by stać się szacownemi. Nie posiada w Anglii Król z Familią bogactwa, ale kontentuje się pensją od Narodu wyznaczoną, z której winien jest przyzwoicie i bez ciężaru dla Kraiu utrzymywać całą

Familią, tak liczną, bo z 13. Dzieci w tym momencie składającą się. Każdy Król pewien będąc dziedzictwa Tronu, duszą i ciałem przykładą się do dobra Ojczyzny, połączwszy Jey dobro z swoim, stara się gorliwie o Alianse Dworow Kraiowi nayużyteczniejszye, (bo na tym cała teraz moc Narodow zawisła) naprowadza Narod na dobrą drogę, i daie im kosztować tey miłej swobody, którą Narody wolne umieją szacować, i onych strzedz.

Te prawdy duchem nieuprzedzonym wyłuszczaiąc, gdy zamiaru nie mam, abym radził, lecz tylko przekładał, bo każda prawda nie potrzebuie zalety, mając sama z siebie lustr, mniemam ieżcze i to przyłączyć, że będąc sam nieprzyjacielem samowładztwa, na wspo-

mnienie którego natura wolnego Człeka zadrzeć musi, daleki nawet jestem od myśli onego, przypominając sobie wyrazy znakomitego w Oyczyźnie Męża,, (*) że nie wart ten wolnym tchnąć powietrzem, któren wolności cenić nie umie,, ale że nic nie masz nowego naświecie, że iak ludzie przywłazczą i kopiuią jeden drugiego sposob myślenia, tak Narody jeden od drugiego formy Rządu przeymią, dla tego grzechem nie będzie uczynić tu zapytanie, czy Dziedziństwo Tronu nad wolnym Ludem Angielskim praktykujące się iak teraz, nie możnaby, ieżeli nie całkiem przynajmniey w części przysposobić równie do Rzepltey wolney w zafzczycie obierania fwych Królów

(*) *JW. Potocki Gener: Art: Kor:*

będącey? Czy też ułożyć sposób takowey Elekcyi, którenby zagroził grożącym klęskom Oyczyźnie?

Posłowie czyli Reprezentanci.

JEżeli Seymiki są dufszą wolności, a sprężyną potym staią się Rządu, coż mówić dopiero o zacności Charakteru i Urzędu Posła ufnością wespół-Braci swoich zaszczyconego? będąc członkiem Prawodawstwa, w osobie iego zamknięta jest powaga Kraju, wolność i ufzcześliwienie powfzechne. Ztąd wynika że Posł każdy wywyższony do tak wyfokiey godności przez Współziomkow swoich, nie może im lepiej okazać wdzięczności, iak pilnym strzeżeniem Praw doskonałych dawnych, a przy sposobieniem tych, które o

koliczności, chwała, i Dobro Narodu wymaga. Postawieni ciż na wielkim Teatrze Reprezentanci Narodu, od wszystkich obserwowani, dobrym czynieniem Oyczyźnie mają sposobność zasłużenia sobie nawet w Potomności na nieśmiertelną sławę.

Zafzczyca się Anglia Parlamentem swoim bardzo od zhańbionego teraz Parlamentu Francuzkiego różniącym się, a wielce do Naszego Seymu podobnym. W tym iak w naszym zachowana jest moc Prawodawcza tylko, lecz moc exekwująca jest osobna, i nawet w czasie agitującego się Parlamentu exekucyą Prawa i rządu zatrudniająca się.

Ten Parlament z dwóch Izb, to jest większey i mnieyszey złożony podług potrzeby i woli Króla

limitowany, lub do czynności użyty, a nawet i rozwiązany bywa.

Izba mniejsza to jest Pospolstwa jest złożona z Reprezentantów czyli Posłów obranych w różnych Hrabstwach, Dystryktach, i Miastach, jak naprzykład Stołeczne Miasto Londyn obiera ośmiu Reprezentantów, inrze zaś Miasta jednego lub dwóch; Szkocya od ostatniego Aktu Unii z Anglią posyła swych Reprezentantów 45. którzy złączeni z Angielskimi formują Izbę mniejszą z 558. Reprezentantów złożoną.

Zeby zaś na Obradach Publicznych nie było niechęci iedney ziemi do drugiey, lub predylekcyi bardziey do iednego dystryktu lub drugiego, a ztąd wynikający punkt honoru, że iedna Ziemia sady się

nad drugą, aby ziednała sobie iakoweś awantaże, z wycięczeniem czafu, a z większym przywiązaniem dla swoiey Ziemi, Prowincyi, iak do całego Kraiu, iest tedy zwyczajem, że każdy z Reprezentantow obranych nie reprezentuie w Izbie Poselskiej Miasto, dystrykt., lub Prowincyą, lecz cały Naród; iuż na ów czas, wzmianki nie bywa o Prerogatywach funduiących się na Prawie lub Przywileiach iedney Prowincyi, chcącey się dystyngwować od drugiey, Obrady Publiczne i Magistratury ciągle w Rezydencyonalnym Mieście Króla iak w całej Europie praktykować się zwykło, odprawuią się.

A iako chory zdaie się zupełnie na Dktora, klient na Patrona, tak i Lud oddaie ufność tym, którzy

z talentów znani, posiadają oraz
znaiomość obrotów politycznych.

Ażęby bydź członkiem Izby
mniejszyey, należy bydź Narodo-
wym, mieć dobra 600. Liwrow
Sterlingów, albo dwanaście set
Czerw: Złł: przeszło Intraty przy-
noszące, ieżeli chce bydź Repre-
zentantem Grafostwa; ieżeli zaś
chce bydź Reprezentantem Miasta,
połowę tylko wzwyż rzeczoney
Intraty mieć powinien.

Tu należy wiedzieć, iż nie do-
fyc jest okazać kontraktem kupna,
własność Possessyi, trzeba iezcze
wyprobować, że był w Possessyi
rok cały przed Elekcyą, oprócz
tylko z nagła spadley na niego Suk-
cessyi, lub z mariażu, albo Testa-
mentu, objętey natychmiast for-
tuny.

Zeby mieć Prawo znaydowania się na Seymikach, czyli Elekcyi Reprezentantów, potrzeba byź wolnym człowiekiem, to jest służbą nie zaiętym, i mieć possessyą wolną czterdzieści Szelągów, alba *in circa* sto Zł: Pol: rocznego dochodu przynofzącą.

Kiedy Król zwoływa Parlament, na ów czas Kanclerz posyła rozkazy do Przełożonych każdego Grafowstwa, ażeby też i Miasta postępowwały do Elekcyi, w trzy dni po odebranym Króla rozkazie, powinnością jest Sheriff, czyli Przełożonego, uwiadomić Urzędnikow Miast, aby w ośmiu dniach od daty odebranego uwiadomienia, publikując go czterema dniami wprzody przystępowali do Elekcyi, sam zaś Sheriff powinien przystąpić do Elekcyi w Grafowstwie nie pierwey,

iak po upłynionych 10. dniach, a nie później iak po skończonych 16.

Do tego aby wolność w obieraniu Reprezentantów nie cierpiała, Prawo roztropne nakazało, iż gdyby starający się o Pofelstwo, odważył się dawać Bale, traktować choć małą liczbę osób, pieniądze dawać, lub obiecywać nadgrode, nie tylko dający i biorący 100. Liwrow Ster: grzywien, ale nadto po nastąpioney konwikcyi ekskludowany raz na zawsze od Funkcyi bydź powinien, więcej nie wolno mieszać się do Elekcyi żadnemu Panu w wyższej Izbie będącemu, ani tym którzy są na czele Prowincyi, lub temu co odbiera dochody Kraiowe, nawet nie wolno perswadować komużkolwiek pod karą 100. Liwr: Ster: Nakoniec sami Żołnierze, którzy Garnizonem stoią gdzie się przy-

trafia Elekcyą, powinni się od-
dalić od mieysca dniem pierwey,
a po skończoney Elekcyi dniem po-
źniey powrócić.

Te początkowe do Elekcyi Usta-
wy, iak przysposobiaią Parlamen-
towi Ludzi z wolnego wyboru i
ferca Obywatelskiego do zaradze-
nia zesłanych, tak tamę czynią prze-
mocy, intrydze, i krwi wylaniu.

Izba więkza, czyli Panow, a
iak u nas Senatorska, złożona iest
z ofob Duchownych, iakiemi są
Arcybiskupi Kanterburski i Jorski,
z 24. Biskupow, i z Ofob Swie-
ckich, iakiemi są dystyngwuiący się
Tytułami Xiążąt, Grafow, Baro-
now, &c. trwale i aż do śmierci
w swey Izbie zasiadaiący.

Zem iuż nie raz wspomniat: iż
Król formuiący trzeci Stan ma Pra-
wo rozwiązać Parlament, kiedy

widzi że burzliwie poczyną sobie, i grozi całemu Narodowi odmianą Konstytucyi, tak przydać muszę, że do każdego nowego Parlamentu, nowo obranych potrzeba Półflow.

Na nowo Zgromadzonym Parlamencie, lub z Limity przypadającym, sam Król osobiście przybywa, w ozdobach i insygniach Królewskich, zagaia Sessją, uwiadomiac Naród o aktualnym Stanie i potrzebach Kraiu, do których ułatwienia zachęca Narod; takowa przytomność Króla, daje iestestwo Parlamentowi do Prawodawstwa.

Po takowey deklaracyi, Król oddala się, Parlament natychmiast poczyną zatrudniać się Interessami Kraiu swego, i dopotąd trwa, dopokąd go Król, albo nie limituje, albo wcale nierozwiąże. Każdy za-

wiły Proiek, aby tym lepiej był rostrzafany, wyznaczają Izby osobnych Delegowanych do każdego, a ci z gotową i ułożoną powracają do Izby pracą.

Izba Panów i Pospolstwa, każda z nich Seymikuie osobno, pierwsza pod Prezydencyą Milorda Kanclerza, druga pod Prezydencyą swego Oratora, każda osobno według woli swoiey naznacza dzień Sessyi. Prezes którego Urząd jest upowazniony, nie wotuje, tylko w przypadku równości kresiek (gdyż każda Izba osobno decyduje zawsze *Pluralitate*) rozwiązuie *Paritatem*.

Każdy Członek w osobnych Izbach ma Prawo proponowania takowey materyi, iaka mu się podobna, i nie jest obowiązany nikomu zdać rachunek z utrzymywanego na Prawie zdania swego, bądź

choćby się tyczyło nayznakomit-
szych Osob, byle nie Króla, (bo
tego słowem urazić, iest wypełnić
grzech) nie wolno za to ścigać go
w któreykolwiek bądź Juryzdykcyi.

Tam gdzie kto z miłości wła-
sney, lub z nieoświeconego prze-
świadczenia uporczywie obstaie
przy swym zdaniu, rodzi się na
ów czas zamieszanie w Obradach,
tam gdzie kto niema woli swoiey,
ani Króla swego, ale tylko wolą
Narodową, pomyslnie muszą iść
Ustawy, i ten iest zamiar Posłów
Angielskich.

Jeżeli Posel ziedna nieukonten-
towanie współziomków swoich, z
niedoskonale piastowaney Funkcyi
swoiey, inaczey nie bywa karany,
iak że traci ufność na zawsze, i
iuz więcey przyiść do Poselstwa
nie może, to lekarstwo iak iest

proste, tak bardzo skuteczne, bo złe nie w Narodzie zawsze, lecz w osobach często leczone być powinno; niewiadomego można oświecić; zaprzedaiaącego się nie tak łatwo wstrzymać, dla tego częste w Rzeczypospolicie Posłow odmiennianie, a ich wielka liczba sprawiają korrupcyą trudniejszyą i kosztownieyszą.

Wiedział Naród Angielski, że możni Obywatele, jeżeli są strażni Współziomkom swoim z bogactw, i wielkich dochodow, na Potomkow dziedzictwem spływających, przecięż z udziałaney w rządzie osobom Władzy tym bardziej lękać się ich należy, dla tego oddalił po całym Kraiu Sędziow, i wszystkich płatne Urzędy w rządzie piastuiących, od Prawodawctwa, aby przewodnikiem każdemu był

nie prywatny interes, ale Dobro powszechne.

Trzeba i to wiedzieć, że Anglicy nie wchodzą na Obrady z o-rężem; nie wojują przeto iak argumentami, z któremi wżyscy się passują, i co tylko rozum ludzki może przywieść probacyi, tych bez oszczędności używają, przytrafia się bowiem bardzo często, że ieden Poseł mówi trzy godziny wciąż, lecz zawsze do materyi do decydowania wziętey.

Nie podobna tu niewspomnieć, co wżyskim wiadomo, a co przytrafiło się pod czas Seymu 1762. gdzie Izba wycięciem była zagrożana, pomimo Prawa 1507. Roku przepisyjącego karę śmierci przeciwko gwałcicielowi Zjazdów Publicznych. Rzecz okropna i niesłychana, aby w wypolerowanym

Narodzie ieden drugiego przymuszal groźbą do zdania swego, krok takowy nie tylko uwłacza winney powadze Rzpltey, ale nadto hańbą staje się u postronnych Narodow, depce Prawa wolności i powszechnego bezpieczeństwa, osobliwie tych członkow znakomitych, przy których naywyższa Władza i świetność stanowienia Praw zachowuje się; na Posła porwać się, jest to iedno co na poświęconą Osobę, bo w Jego Osobie jest udzielność Mocarstwa, jest Członek Wielowładny Rzeczpospolitey.

A tak Posel poczynione znajdując wszędzie zawady ułomnościom ludzkim właściwe, nie może iak dobrem powszechnym Kraiu zatrudniać się. Ze do tey prawdy zbliżyła się Rzeczpospolita

Nasza, Akt Konfederacyi dzisiejszej probie, w Nim bowiem ostrzeżono iest, że nie prywatnemi, lecz Publicznemi chcą się zatrudniać Stany Interessami. Takowa Ofiara iak zdaie się w Dzieiach Naszych bydz rzadka, tak znakomitey dla Ofob Stany Zgromadzone składających, wymaga wdzięczności.

Bydz Posłem od Ludu obranym, iest to bydz razem Stróżem i Stwórcą Praw; ieżeli do Dworów Cudzoziemskich wysyłani Posłowie, tym dwóm obowiązkom zadofyc uczynić nie mogą, bodayby przynajmniey się przeświadczyli, że ich iest powinnością bydz Stróżami Związków politycznych, i czuć pracowicie nad wfszystkiemi zdarzającemi okolicznościami, które Dobro i pomyslnosc Kraiowi ie-

dnąć mogą. Kosztowne jest prawda wysyłanie Posłów za granicę, ale obfite z czasem dla Kraiu wypływają zyski, ile w tym wieku, w którym przyjęta jest maxyma; że dobrze umiejący negocyować za Granicą Posel, jest użyteczniejszy Kraiowi, iak sławny Woiownik.

Widok Posłów Angielskich, (których ułomnościom Prawa zagroziły drogę) daie poznać każdemu, że w nich tchnąć nie może, prywata lub zemsta, ale Duch prawdy, szczerości i sumienney wdzięczności dla Współziomkow swoich, że w nich położyli niezawodną ufność.

Habeas Corpus, nie tylko iuż Posel każdy utrzymuje, lecz i Członek Izby wyższej, nawet i naypartykularniejszy Obywatel, bo wie że od tego zawisła wolność

Publiczna. Król z Ministerium dokazać tego nie może, aby naylichszy Obywatel Angielski został przez przemoc więziony, iako niżej okaże się.

Tu iuż grzechem byłoby czynić kwestyą do odpowiedzi, bo od któregożby Republikantskiego Narodu tak chwalebne ustanowienia przyjęte bydź nie mogły do naśladowania?

Jakiemi krokami szedł Lud Angielski do dostąpienia wolnego Rządu.

ZNosić nieszczęście iako zlewek nierządu od Oyców nam podany, nie jest bydź występny, niechcieć zaszcześcić sławy kwitnącego dla Narodu Wieku, jest nie umieć cenić

daru wolności, i istność swoją szlachętną przemienić w ociężałą nieczynność, w absolutnym tylko rządzie znaną.

Może na czas przemoc przytłumić gorliwość Obywatela i przywiązanie Jego do Ojczyzny, może mu odjąć sposoby stania się iey użytecznym, iuż na ów czas niepodpada naganie; żal i uczucie iego powinno bydź uczuciem Następców iego, i do wieków się przenosić.

Jeżeli wyflawiać godzi się sternika, który z pomiędzy nawalności i przepaści burzliwej wyratowany okręt szczęśliwie do Portu przyprowadza, tak właścicielowi onego należy bydź pilnym by skołatany, zmocnionym został.

Stawa w tey teraz postaci Ojczyzna nasza, w ręce Właścicielow

Prawodawstwem się zatrudniających oddana, czas, okoliczności teraz zdarzone, a długo oczekiwane, pomyslnie obiecują Jey skutki. Nie umieć z nich profitować, byłoby stać się okazyą żalu wiecznego potomności; dla tego w następnym wyłożeniu usilnością będzie moią okazać iak lud Angielski bacznie postępuiąc krokami, umiał wolności swoiey w zdarzonych okolicznościach przyspafabiać awantażę.

Wyspa nazwana wielka Brytania, dawniey przez Rzymian posiadana, stała się potym łupem Ludu nad brzegami Morza Bałtyckiego osiadłego, któren podzielił ją był na różne udzielne pomierne Mocarstwa. a potym pod Egbertem, w iedno Państwo złączone. Sukcesorowie tegoż Xięcia, nazwani Xiążęta Anglo-Saſi, między któ-

remi liczy się Alfred Wietki, pa-
nowali blisko 200. lat, rządząc się
maxymą, aby był Król i Szlachta.

Wilhelm z Normandyi, zbiwszy
Harolda i opanowawszy Koronę,
obalił Prawodawstwo Saskie, wy-
pędził Szlachtę, Dobra pooddawał
tym, którzy za nim szli, i ustano-
wił Rząd feodalny, dzieląc Anglią
na sześćdziesiąt tysięcy dwieście
pietnaście feodów prostych, de-
pendujących od Korony, tych Pos-
fessorowie obligowani będąc stawić
się zbrojnie, za pierwszym rozka-
zem pod karą konfiskacyi Dóbr. Sam
Król Podatki ustanowił, Prawo
exekwował, a co naywiękfza, stał
się strasznym przez ustanowienie
Sądów nazwanych *Aula Regis*,
gdzie szły wszystkie Appellacye
Baronów, którzy sądzili Sprawy
Dóbr, życia, i Honorów; Król

śam będąc Prezesem, tak Pana, iako i Chłopa trzymał w iarzmie.

Takowa nieograniczona moc Króla, była początkiem oraz wolności Narodu Angielskiego. Zaden bowiem z Panów śam oprzeć się niemogąc abfolutności Króla, obligowany był łączyć się z drugimi, ztąd wyniknęły ściśle Konfederacye, które podciągały do łączenia się nawet prosty lud pod hasłem wolności,

Pospólstwo zatym widząc, że mogą i są pomocnemi Panom swoim, profitowali z tey okoliczności; żądając aby Prawo ustanowione było takowe, któreby zassaniało od przemocy tak mocnych, iako i słabszych.

Dopiero w kilkadziesiąt lat potym zostali Panowie uwolnieni po

części od Prawa feodalnego , a popo-
 listwo od iarzma Panow.

Pod Panowaniem Henryka II.
 wolność pomnożyła się przez od-
 nowienie dawnego Prawa względem
 Przyśięgłych, to jest: Prowincye
 mają fwych przyśięgłych, którzy
 rozeznavają pierwey występki,
 niż ten do Sądu przyzwoitego przyi-
 dzie, takowy prawny proceder,
 jest teraz naywiększą ozdobą Juris-
 prudencyi Angielskiej.

Jan bez Ziemi nazwany wielo-
 wiadnie wskrzesiwszy dawne Pre-
 rogatywy Tronu późnieyszemi Kon-
 stytucyami ztarte, stał się okazyą
 generalney przeciwko sobie Konfe-
 deracyi, opuszczony od wżyskich
 nawet od Dworu swego, przymuszony
 został podpisać Prawa, zaszczyt
 wolności Narodu Angielskiego przy-
 noszące; to Prawo skasowało nie-

wolą Panow i Pospolstwa, miarę i wagę ustanowiło w całym Kraiu iednakową, uwolniło Kupcow od cła Arbitralnego, zezwalając im weyście i wychod z Kròlestwa wolny, zabroniło aby żaden z ludu choćby sądownie nie mógł bydz ogołocony z naczyń rolnictwa, nakoniec aby żaden z ludu nie mógł bydz poszukiwany, bądź na ofobie lub majątku, chyba przez Sąd swych równych; takowe Kardynalne Prawa zaślaniające od przemocy wszytkich, za wstąpieniem każdego Kròla na Tron potwierdzone zostaią.

W czasie Rządow Henryka III. chociaż zamieszania między Kròlam i Panami niszczyły całą Anglią, przecież nie tylko utrzymało się to Prawo, ale do niego inne ieszcze przywileia dodane zostały z dobrem Narodu.

Tu już Naród przyszedł był do doskonałego punktu wolności; z niey rodzić się zaczęła swywola i nierząd, tak dalece, że Edward I. po nieszczęśliwym panowaniu Poprzednika swego wstąpiwszy na Tron, pełen wielkich przymiotów nie mógł inaczey burzliwą pogromić Szlachtę, iak zatrudnieniem się naypilnieyszym w administrowaniu sprawiedliwości; naypryncypalnieysza iego była zabawa, ufundowanie Jurisprudencyi, i zabezpieczenie własności majątkow ludowi. Nayślawnieysza Epoka panowania iego okazała się w przypuszczeniu do Parlamantu Deputowanych od miast i miasteczek; uczynił to zaś dla tego iż dla ustawicznie wiodących wojen, osobliwie ze Szkocyą, potrzebował dochodów; nakładać prywatnie ciężkich

nie mógł podatków, ile wiedział że lud był skłonny zaraz do Skonfederowania się; nie zostawa'a mu więc inna droga, iak ustanawiać Podatek, z zezwoleniem Ludu, ztąd Deputowani, ztąd ustanowiona została Izba Pospolstwa w Roku 1295. która w początkach nie miała tych prerogatyw, które teraz ma, głos tylko ludu drżącego dawał się w niej slyścić, i prawie na to się tylko zieżdzali, aby zezwalali co Król i Panowie ustanowić przedsięwzięli.

Edward w czasie panowania swego, był obowiązany potwierdzić 13 razy Prawo, (*la grande Chartre* zwane) a co więcey ustanowiono ielzche Prawa, że ten Statut dwa razy na rok czytany będzie w Kościołach Katedralnych z Ambony, że żadne Podatki ustanawiane nie

będą bez zezwolenia Panow, i Izby pospolstwa. Tu już wygórował lud nad Królem, tu początek równości Polityczney, od tego momentu wolność z Filozofią nierozłączone Towarzystki w Anglii kwitnąć poczęły.

Dopiero pod panowaniem Edwar-
da II. Izba Pospolstwa do przechodzących Proiektów względem Subsidiiow przyłączać zaczęła swoje żądania, i to było źródłem Prawodawstwa.

Za czasow zaś Edwarda III. oświadczyła Izba, że nie uzna za Prawo, tylko to, co sama potwierdzi, w krótcie potym przywłaszczyła sobie prerogatywę do oskarżenia i osądzenia niektórych pierwszych Ministrow nad Prawo sobie postępujących; Edward VI. mniej zważając na żądania Izby, też u-

parłszy się, poty zezwolić niechciała na Subsidia, póki by Król nie odpowiedział na nie, zgoła każdy przypadek pomnażał znacznie prerogatywy Izby mniejszey.

Daley nie tylko Naród zatrudniony Woynami Zagranicznymi, ale i fatalnemi woynami Domowemi przez 30. lat trwającemi, tak osłabił w sobie ducha wolności ustawicznymi klęskami przyciśniony, że na ów czas Panującemu nie miał nawet serca oponować się, Król poczuwszy się na mocy, do nayhaniebniejszych rządów otworzył sobie drogę, Izba zaś czując Króla władzę, na wszystko zezwalać musiała.

Dopiero za Panowania Edwarda VI. haniebne Prawo „o Zdradzie „ wynalezione przez Henryka VIII. Jego Poprzednika skaffo-

wane

wane zostało, lecz còż? burzący znowu cały Kray fanatyzm aż bardzo rozszerzył się.

Za sławnego dopiero Panowania Elżbiety Królowy, Anglia poczęła oddychać, a Religia Protestantcka ustanowiona więcey wolności i tolerancyi Narodowi ziednała, iednakowoż Izba Gwiazdowa (*la Chambre étoilée*) jako instrument tyrannii dwóch Henryków utrzymywała się, a tym sposobem iarżmo nad ludem zachowane; Narod przecież ulegał dla wielkiego ku Królowey przywiązania pochodzącego z chwały iey Panowania.

Nakoniec pod Panowaniem Stuardow, Narod Angielski zupełnie ocucił się. Jakób I. Król bardziey nierostropny, niż okrutny ustawicznie powtarzał, że władza Kró-

low, jest władza samego Boga, i że te przywileia, o które Naród tak troskliwie domawia się, nie są z Prawa, lecz z łaski od Antecesorow iego nadane, które utrzymać lub obalić, jest w mocy iego; takowa wola ogłaszana będąc z Ambon, cały Narod wprowadziła w boiaźń; lecz że nauki, sztuki, Kunszta, kwitnąć już poczęły, iako oraz Drukarnie ustanowione, oświecały Narod o swym nieszczęściu i donosiły to, co tylko w gabinetach Królów pod sekretem dawniej utaiane bywało.

Burza takowa zaczęta pod Jakobem I. przyniosła zgubę Karolowi I. następcy iego, Religia złączyła się z miłością Ojczyzny na ow czas, a ztąd prerogatywy Króla ściśle roztrząsane zostały na mocy Statutów, z Nich sądzony

na śmierć, nieszczęśliwy Karol I. zle doradzony, bo nawet niewiedział o nieszczęściu swoim, lecz zawsze pobudzany, aby na wzór innych Królów w Europie dał się poznać z mocy i powagi, którey tenże używając nadaremnie w ten czas gdy już lud poznawał się na swoich Statutach, i na wzajem prerogatywach Królewskich, a ie dobrze rozważywszy, gwałcicielowi niechciał być posłuszny. Nieszczęście dla Niego, że uporczywie do ostatniego momentu przy nich obstawał, i że to z dobrej woli nieskutkował, co widzimy teraz w Następcach iego dopełnione.

Na ow czas zostały *abusus* wykorzystane, Izba Gwiazdowa i Kommissya naywyższa skasowana, więzienie arbitralnie niedozwolone, a przez to Konstytucya utrzymana.

w swoim dawniejszym Iustrze została.

Postrzegł się w krotce Lud że pod pozorem Protektorów niektórzy arbitralnie rządzić nim chcieli, niechcąc przeto mocniejszym Obywatelom zostawić drogę do inwolwowania Narod w nierząd i oppressyą jedni drugich, udecydował że lepsza forma rządu byź nie może dla wolnego ludu, iak kiedy część jedna ludu deliberuie, a ieden e-
 xekwue z ufnością dla Narodu, i podług Statutów; wezwany tedy został Karol II. do Tronu z applauzem całego Narodu, lecz i Ten zachowując zawŹze w sercu niepomysłny przypadek predecessorowi jego zdarzony, w kaźdey okoliczności okazywał reŹlentyment, a często na zle użytą daną mu powagę, postrzegł się i w tym Narod An-

gielski, a przekonawszy się że nie maż nic zbawiennieyszego dla Kraiu iak okryślić nayiaśniej powagę Królewską, i odiać to, coby partykularnym szkodzić mogło, przeto ustanowił: aby woysko dependujące od Korony iako feudalne było skasflowane, Prawa przeciwko Heretykom wymazane, *Habeas Corpus*, iako iestestwo każdego wolnego Obywatela utrzymywane, zgoła przed śmiercią Karola II. zaczął iuż bydź rządny ten Kray, ktòren teraz staie się nauką Kròlom, i ludowi wolnemu.

Następca iego począł rządzić podług pryncypiow swych Antecessorow, nieprzyjemnym okiem poglądając na nastąpione w Konstytucyi odmiany; Powagę zawsze i moc dawnych Kròlow przypominając Narodowi, twierdząc nawet, że

posłuszeństwo Królowi bydź powinno bez rezerwy, uwłóczył przy tym wolności, przy kaźdey zdarzoney okoliczności, naywiększą zaś uczynił był załadę, aby Prawo Religią Anglikańską stanowiące usunięte zostało, postrzegł się lud nad takowym nieprawnym Króla postępowaniu, zburzył się przeciwko niemu, i do inszego iak z Karolem I. udał się lekarstwa, to jest: wymówili mu posłuszeństwo, uwolnili się od przyśięgi iako Królowi nad Prawa moc swoią rozszerzającemu się i detronizowali onegoż, co tak mocny sprawiło skutek, że z Króla natychmiast został partykularną osobą, ani iednego Obywatela nie było, któryby opponował się tey czynności, bo ta uznana była za bardzo naturalną. Rząc daley swym trybem szedł, Repre-

zentanci obrani iak zwyczajnie, Tron za wakowany podany, nowa Sukcesyja ustanowiona, i kontrakt z nowym Kròlem ułożony.

Profituiąc Narod z bezkrolewia uformował taką Konstytucyą, iaka mu potrzebna była do utrzymania wolności, dla tego wymagano od nowego Krola przysięgę, obostrzoną bardziey iak dawnieyszym iego Predecessorom, i tey zachowano raz na zawfze dla drugich formułę; deklarowano oraz, że ustanawiać impozycye bez zezwolenia Parlamentu, równie iako utrzymywać Woysko podczas pokoju, jest przeciwko Prawu. Statutowano, że wszyscy poddani w generalności będą mieli Prawo prezentować swe żądania Kròlowi, narefzcie założono fundament wolności przez pozwolenie druku.

Od tey więc Epoki wypędzenia Króla łamiącego przysięę zaczyna się ustanowienie doskonałego Rządu współcześnieństwa, uciśniony lud przemocą, musiał profitować z ostatniego sposobu zostawionego wolnemu ludowi, to jest rewolty i opponowania się.

Ten straszny przykład oddalenia Familii dziedzicznie panującej, dał poznać całemu światu, że Narody nie dependują od Królów, czyli Państwa nie są ich własnością. Zyczyćby potrzeba i Narodowi naszemu, ażeby oddaliwszy wiadomości które czasem błędna Edukacya daje, że moc Królów, jest moc Boska, że im ślepo posłusznymi być przynależy, że Religia jest nad Prawo, i tym podobne właściwe rządowi Monarchicznemu pryncypia, przysposobiła sobie młodzież

doskonalszy sposób myślenia, a na czci i ufzowaniu Króla, na miłości Ojczyzny i Prawa, i na konieczności dobrego Rządu prawdziwą zafadę wolności zakładała.

Historji Angielskiej dzieie, mogą być naylepszym do naśladowania przykładem, i to było pobudką mnie samemu cytować krótko zebrane co do Tronu tyczące się dzieie Królów Angielskich, i troskliwość ludu o wolność, aby każdy z nich poznał ułomność człowieka dogadzającego bardziey swoiey ambicyi i passyi, a rzadko chcącego poddać się pod Prawa. Widziane tu były przykłady Królów, lecz otaz skutki dobre i szczęśliwość Kraiu w ten czas, gdy ciż podług Prawa rządili Narodem. Naybardziey zaś ta Historia podług Prawa probuie, że nie przemocą ustanowiony był Rząd

dzisieyszy w Anglii, ale postępnie i wolnie sam Narod włożył tak zbawienne na siebie Prawa, a pod iarzemem nigdy ulegać niechciał.

Ale żeby się tym dokładniey przeświadczyć, na co zasiągać dawnych w starożytności wiadomości, kiedy w tym momencie całemu światu widzieć się daie nowa powstająca Amerykańska Rzeczpospolita, rządem wolnym, a do sytuacyi sposobnym zatrudniająca się. Ta część Ameryki Północney zasadzona Kolonią Angielską, w początku mniey zważana, daley obfite zyski dla Narodu Angielskiego przynosząca, obróciła potym oczy na siebie całej Europy.

Było Interessem Anglii utrzymywać Amerykę w swoiey dependencyi, aby z niey tanio sprowadzone Produkta, drogo potym inszym

Narodom sprzedawane były, bo weyście innych okrętów do Ameryki niepozwolone iak Angielskim, ale też powinno było bydź Anglii interessem wysłuchać ięki krzyczącego ludu Amerykańskiego, i im żądane nadać, ieżeli nie całkiem, to w części Przywileia.

Poznał się potym lud ten na swoiey mocy, poczuł że jest wolny, a aż nadto drugiemu użyteczny, zrzucił z siebie iarzmo, i krwią nabył prerogatywy wolnemu ludowi służące.

W kilku leciech stała się Narodem Ameryka od wszystkich teraz poważana, weszła w Traktaty z pierwszemi Mocarstwami, i Rząd Republikantski ustanowiła.

Polska gdy jest Narodem od wieków znanym, z bogactw Kraiowych nad inne celnieyszym, z męztwa i

waleczności wstawionym, przecież w obrocie politycznym mniej jest znaczącym, wypływa pytanie: czemu? Zeby mieć imparcyalną odpowiedź, nie trzeba samym sobie odpowiadać, bo miłość własna niedozwala widzieć swe defekta, ale szukać trzeba w odpowiedzi w Zagranicznych osobach, a tu cała Europa słyżeć się daie,, że Polska jest nie-
szczęśliwa dla nierządu,, Przykro słyżeć, lecz niech będzie przyiemno z ostrzeżenia profitować.

Wolność.

Słodki ten wyraz wolność; Lud nią cieszący się u wszystkich poważany, a skutki z doskonałego rządu Republikantckiego pochodzące, aż nazbyt dla Narodu ludzkiego pomysłne.

Wszyscy na świecie używają iednego powietrza i elementów, liczne znajdują się Państwa i Mocarstwa w okręgu Ziemi ktòren składają, lecz mało wolnych zakątków, gdzie mieszkańcy mogą kosztować słodczy wolności, a iedna tylko w Europie Polska, która z obfzerności swych granic i wolności Rządu, Kròlestwa razem i Rzeczypospolity zachowuje od wieków prerogatywę.

Rzeczpospolita Rzymska nabita duchem posiadania rozlicznych w czterech części świata szczęśliwie nabytych wiaśności, przez nieograniczoną chciwość, nie umiała utrzymywać się przy swoiey; Rzeczpospolita Polska walcząc od wieków z Sąsiadami na iey wolność następującemi, potrafiła zawsze dzielny im dać odpor, a miała sobie za

chwagę, aby nie szukając zyskow u postronnych, swoiey tylko Oyczyzny strzedz, i dar wolności krwią Przodkow nabyty usilnie zachowywać.

Takowego wspaniałego charakteru i cnotliwego sumnienia obowiązek, aby niechcieć cudzego, w iednych tylko dzieiach Polskich znajduje się ślad.

W każdym Kraiu, różnie znaczy to słowo wolność; iedni mniemają iż taż powinna się rozciągać do wszystkich chęci, nawet z użyciem gwałtowności; drudzy rozumieją, że wolność na tym tylko zawisła, aby stosować swą wolą do Rządzącego, inni do Praw; są i takie Narody, które utrzymują że wolność rozciąga się do detronizowania swych Królów; inni przy dawnych zwyczajach obstawanie

drudzy niecierpienie Rządu, i po Kraiu zamieszków wzniecanie pod pozorem wolności.

Rzeczpospolita Polska ceni tym bardziej znakomitość swey wolności, między innemi przyczynami, osobliwie dla tych dwóch; pierwsza obieranie wolne swych Królów, druga *Liberum Veto*, na Obradach używane.

Tam gdzie Prawa aż nad to ubezpieczają wolność dla każdego, wypływa oppresya dla wszystkich.

Skłonność prowadzi każdego zbytnią wolnością udarowanego do zadofyc uczynienia passyom swoim, ta sama skłonność odpartą bywa tąż samą wolnością tego, który znaiąc iey szacunek, swemu równemu posłuszny byź nie, chce, ztąd walka; ztąd skutki żałosne.

Człowiek na ow czas wolności swoiey granice nieznaiący, staie się podobny do absolutnie rządzącego, którego wola służy za Prawo, a ta nieznośna będąc drugim, wojny domowey staie się pocho- pem.

Ze współczeństwa ludzkiego związki, to iest: Obyczaię, Honor, Cnota, Religia, wstrzymuią człowieka od pierwfzych zapędow przestępstwa, wielbić należy dobrej takowey edukacyi skutki, ale dla wolności, więcey coś potrzeba uczynić, Prawa Kraiowe powinny bydź iey zaślona, aby w Xiędze onych, słaby na możnego, niewinny na przestępcę znalazł ratunek, bo dawno wyrzeczono iest, że zbytnia wolność prowadzi do swywoli, ażeby bydź prawdziwie wolnym, trzeba sobie

uiąć

uiąć wolności, a ią przelać do Rządu.

Wolność Narodu Angielskiego na tym się załada, aby czynić to, co Prawa nakazują, a nie czynić, co mu się sprzeciwia.

Ztąd wynika wolność partykularna dla każdego, którą biorą Juryskonfulci Angielscy, nayprzod z Prawa własności, to jest: spokojnym swey fortuny używaniem; powtòre, z Prawa pewności iestestwa swego, że te niewinnie utracić nie można. Te dwa dary prawdziwey wolności, każdy Angielczyk rodzając się przynosi z sobą na świat, a z nich ogołoconym bydź niemoże, chyba przez sąd swych równych, i do Prawa stołowny. Takowa wolność i iey sygnifikacya jest znana od każdego Anglika, ztąd też i ten geniusz ich wolności, w całej

Z Prawa własności wynika dobry skutek, że Król niemoże wymagać od ludu najmnieyszego datku, musi czekać pòki mu sam dobrowolnie ofiary nie uczyni, a przeto nieznana jest w Anglii ludu oppressya. *Habeas Corpus*, bezpieczeństwa prowadzi skutek, i jest nayświętszą ludu tegoż prerogatywą, dlatego przez zemstę, podstęp, lub intrygę, odjąć nikomu nie można życia, bo proceder tak jest ułożony, że nayprzòd stawia się zapozwany przed Sędzią Pokoju, daley przed swemi równemi, zaprzyięgłemi, a nareszcie przed Sędzią którego nawet nie zna.

W Rządzie Despotycznym mieszkaniem niema nawet Idei wolności, w Monarchicznym może ją utracić z woli iednego, lub z pod-

stępu, w Aristokratycznym i Demokratycznym cierpi wolność, w rządzie tylko umiarkowanym taż zwykła kwitnąć.

Zeby bydź prawdziwie wolnym trzeba przekonać swòy umysł, że tak jest, a nie inaczej; trzeba się przeświadczyć, że Rząd tak jest ustanowiony, że jeden Obywatel, niema się czego obawiać drugiego, ani nawet przemocy Zagranicznej.

Jeżeli w iedney osobie, lub w iednym ciełe połączone jest moc Prawodawcza, z mocą exekwującą, iuż na ow czas niemafz wolności, bo się obawiać należy, aby Król, lub ta Magistratura gdzie te dwie siły są zamknięte, nie stał się Tyranem w stanowieniu Praw i Tyranem w exekwowaniu onych. (*)

(*) *Zdanie sławnego Montesqieu.*

Niemalz i tam wolności, gdzie naywyższe Magistratury- sądowe, nie są oddzielne od Legislacyi, i Exekucyi, bo maiątek i życie Obywatela byłoby w niebezpieczeństwie, dla sądu arbitralnego, którego wola a nie Prawo byłaby prawidłem.

Zgoła czcze i próżne tylko zostałoby słowo Wolność, gdyby bądź Król, bądź Senat, bądź Stan Szlachecki, bądź któżkolwiek zamykał w sobie razem, te wielkie trzy sprężyny Rządu, to jest: moc Przewodzącą, exekwującą, i sądową; ponieważ Obywatelstwu nie zostałaby już żaden sposób, zrzucenia z siebie iazma, i musiałby ięczyć w nieczynności, męztwa, cnoty, i wolności uczynić ofiarę, na wzór Rzeczypospolitey Weneckiey, w której tyle mieszkańcy mają wol-

ności; ile ci co zostają pod rządem Despotycznym; dzieli się tam rząd na trzy części, to jest na wielką Radę, gdzie jest Legislacya, na moc exekwującą, i sądową, lecz te trzy oddzielne niby siły, nie formują iak iedne ciało, ponieważ wszyscy należą do Legislacyi, czyli taż wielka Rada dzieli się na trzy części, ale nie formuje iak tylko iedną i nieoddzielną potęgę.

Ztąd ta straszna Magistratura w Wenecyi nazwana „Inkwizycya Stanu”, która trzyma w tyrannii całą Rzeczpospolitę; żaden Obywatel nie jest pewien życia i majątku swego, mogąc być pociągnięty do odpowiedzi pod iakimkolwiek pretextem; ztąd więzienia arbitralne i niespodziane, ztąd nawet odjęta wolność wszystkim, nie tylko pisania, ale nawet rozmawia-

nia o rządzie swoim. Rozproszeni po Kraiu szpiegowie, kosztownie przez Rząd utrzymywani, natychmiast donoszą Inkwizycyi, jeżeli kto co zamyśla przeciwko rządowi, która od więzienia zaczyna swoy rygor; nawet jest Pufzka zrobiona na urząd, gdzie wolno każdemu Delatorowi wrzucić akuzacyą na drugiego. Nie jest tedy dziwno, że taż Rzeczpospolita, a bardziey powiem Anarchia w pierwszych Domach zamkniętą, utrzymuje się od wieków, bo przemoc Rządzących tak wygurowała, że nie tylko odjęła im wszystkie sposoby do zrzucenia z siebie iarzma, (gdyż nawet do kommanderowania Kraiowemi siłami, Cudzoziemcow wzywają) ale nawet wytępiła w nich ducha wolności i cnot Republikantom właściwych; widzieć O-

bywatela Weneckiego iest to iedno, co widzieć mieszkańca z Kraiu absolutnego.

Takowey Tyrannii skutek pochodzi z połączenia wzwyż wspomnionych trzech sprężyn Rządu w iedno, i niemasz inney przyczyny nawet, dla czego rząd Turecki iest absolutny, iak ta: że Wielki Sułtan w osobie swoiey zamyka tę siłę, która w Monarchii iest umiarkowana, a w Rzeczypospolicie wolney, na kilka części podzielona.

Xiążęta chciawłzy się stać Udzielnemi nie inaczey do zamiaru swego dążyli, iak przyposobieniem sobie naywięcey prerogatyw, i zlewku na ich własną osobę Kraiowey potęgi.

Każdy który czuie że ma wolną Duszę, inaczey przeświadczonym nie iest, iak że sam sobie Pra-

wa pisać powinien, i sobą samym rządzić. Na ten to koniec wyfyłani bywają Posłowie na Obrady Publiczne, aby Współ-ziomków swoich tłumaczyli wolę, nie dla tego aby ciż mieszkańcy w domach pozostali nie umieli, lub nie mieli mocy tłumaczyć się, lecz dla tego, że w każdej rzeczy porządek, iako jest duszą czynności, tak mnóstwo explikujących się, czyniłoby w Obradach zamieszanie; ztąd ich Plenipotenci, ztąd zlewki na nich udzielnosci Kraiowej. A tak iako się pokazuje, że Obywatel pisze sobie sam Prawa, wolny, i independujący zostaje.

Nadawszy Legislacyi zupełną Władzę, razem do stanowienia i exekwowania Prawa, już na ow czas Narod każdy wolny poddałby się potędze, z której inaczej wy-

bić nie przyszłoby mu, iak krwawą rewolucyą, bo znaiąc ułomność ludzką, komuż iest nie miło aby rządził? dopieroż temu co stanowić i zaraz exekwować może, a ieszcze bez odpowiedzi.

Cierpi wolność rządowa, gdzie Legislacya iest nieustanna, cierpi oraz gdy taż w ważnych do traktowania okolicznościach nie iest gotowa; a tu wypada naturalna konsekwencya, że iako Legislacya oddzielna bydź powinna od exekucyi Prawa, tak ta na każde zawołanie gotowa bydź powinna i póty nieustawać ma, póki w osoby innych obranych Obywateli moc Prawodawcza nie zleie się; gwałt bowiem nie tylko wolności partykularney, ale i powszechney stałby się, gdyby dopiero obierać Reprezentantow Narodu, kiedy ciż

zaradzać już powinni; iak w obieraniu na ow czas przemoc mogłaby panować, tak znowu gdyby nie było czuwaiącey Legislacyi, moc exekwująca mogłaby się stać niebezpieczną.

Taki iest związek rządu w Anglii, Król exekwuje Prawo, Parlament zatrudnia się samą Legislacyą, iezeli Parlament nie może się wdawać w iego czynności, przecież *indirecte* w nie wgląda; Niemasz ważnych okoliczności? aby więc nie wycięczać czas i dochody Reprezentantow, limituje Król Parlament: potrzeba go dla Dobra Kraiu? ten będąc gotowy natychmiast za wezwaniem Króla zgromadza się, a tak iak Naród nie iest bez Rady, tak Król bez Pana, są przeświadczeni wszyscy, że ieden exekwu-

ie to doskonałey, co wielu stano-
wić powinno.

Co więcey, obawiał się Naròd An-
gielski, iż gdyby mocy osobney
exekwującey nie było, a sam tyl-
ko Parlament udzielnie rządził, na
ow czas Reprezentanci siedzeniem
ustawicznym w Rezydencyonalnym
Mieście obowiązani, wraz z swoją
Familią, ruinę w majątkach musie-
liby ponosić, a ztąd w dostarcza-
niu potrzebom swoim, użyte-
czne wynaydować Kanały, albo
bogatym tylko do Legislacyi dro-
gę otwierać, lub Prawo Legislacyi
znowu na Subdelegatow przenosić.
Podobne i tyśiączne inne złe kon-
sekwencye, naybardziej że Oby-
watele spieszneyby nie zyskiwali
rezolucyi, nie dozwoliły Narodowi
Angielskiemu w iedney tylko oso-

bie, lub ciele, całą Kraiową zamknąć potęgę, ale ją podzielić.

Co kilka Miesiący w Roku zwoływa Król Parlament do czynności, i ten znowu podług woli swej limituje; ta prerogatywa Królowi dana, jest ieszcze nowym dla zachowania wolności wynalazkiem, ponieważ gdyby Parlament miał zezwolenie zgromadzać się, i prorogacyą czynić podług chęci swoiey, na ow czas możeby nastąpiło, iż raz zgromadzony Parlament, więcey już rozwiązać niechciał się, i wczesnie w tey wyfokiey prerogatywie utrzymując się, Królem i Narodem, możeby chciał władać, iak Decemvirowie w Rzymie, których groźliwa była potęga.

Może bydz ieszcze utracona wolność w Rzeczypospolicie, gdzie Prawodawcza władza ustanawia raz

na zawsze Podatek, ponieważ moc exekwująca już na ów czas nie jest zupełnie pod dependencyą Legislacyi, dla tego Parlament Angielski corocznie stanowi Podatek, osobliwie dla Woyska, a Subsidia w ten czas dopiero, kiedy Król o nie domaga się.

Uszkodzenie może ieszcze ponieść wolność, jeżeli od służby Woyskowej znakomici i majątni Obywatele będą oddaleni; ponieważ ktoż odważniey bić się może za swoją Oyczyznę, jeżeli nie ten, któren w utraceniu oney widzi swą oraz zgubę?

Był czas, że Parlament chciał sam zawiadywać woyskiem, ale nie znalazł siły w odparciu mocnych przytoczonych mu argumentów, powiedziano na ów czas, iż jeżeli Król na złe użyie Woyska, tedy

ieſt mocen Parlament odebrać mu Zwierzchność nad nim , i ieſzcze pogrozić mu karą ; lecz któż op-
ponować ſię będzie Parlamentowi,
ieżeli ten podług woli ſwoiey nim
władać będzie ? dla tego nie wſpo-
minam com iuż wyżej powiedział,
iaki Narod Angiełſki uczynił wrzą-
dzie związek : aby iego wolność
nie cierpiała , brał przykłady z da-
wnych Rzeczpoſpolit , oſobliwie
Rzymskiej , która dla tego zagi-
nęła , że moc Prawodawcza przy-
właſzczała ſobie to , _co mocy e-
xekwuiącey Anglia zoſtawiła.

Znayduię w Rządzie Rzeczypo-
ſpolitey naſzey iedną uſtawę , wyż-
szą nad inne , i w dawnych Rze-
czypoſpolitach mniej praktyko-
waną , to ieſt : że Prawodawcza
Władza wgląda i roztrząsa ściśle
czynności dwuletnie mocy exe-

kwującej; ustawa tak zbawienna trzyma w dependencyi Władzę wykonującą i niedaie iey się nad Prawo unosić, a przeto iedną nadzieję bycia pewnym w używaniu wolności Kraiowey.

Te są własności prawdziwey wolności, które iako zaszczyt czynią Rządney Rzeczypospolicie, tak życia i majątku każdego Obywatela iedną bezpiecznością. Szczęśliwy ten Narod, któren iuż ie sobie przywłaszczył za prawidła, bo raz utracona wolność odzyskaną byź nie tak łatwo może, lepiej wczesnie zapobiec, niżeli nierychło żałować, bo we wszystkich wiekach ułomni są ludzie, nie do przypadku tylko, ale dla wiekow powinny być stanowione Prawa; inaczej wolność zawcze chwiać się będzie, a potomność narzekać na utratę oney.

O Władzy Sądowniczey.

JEżeli pisząc Prawa, iest przybliżyć się do Naywyższej Istności; iezeli też exekwować iest rzeczą poważną i potrzebną, tak administrować sprawiedliwością iest ostatniey dzielnosci swoiey okazać własność. Moc Sądownicza zamyka w sobie te dwie wżwyż rzeczony sprężyny rządu, tym potężniejszy, bo przemoc niezdaie się bydyć oczywista, w rzeczy zaś samey w niey iest stolica zemsty, i ruina wolnego Obywatela, ani się dowiedzieć może nawet Naród cały, iakim sposobem członek iego na życiu, honorze i majątku cierpi, ponieważ to słowo sprawiedliwość, zamyka mu usta. I tak na nic się niezda najswiętsze stanowić Pra-

wa, kiedy sędowniczym Jurydykcyom prawidła nie będą doskonale przypisane.

Trwała długi czas w Grecyi i w Anglii między Rządzącemi polityka, aby nietak obstawać przy prerogatywach Legislacyi, lub Execucyi, iak aby sobie przysposobić Władzę sędowniczą, iako Instrument prawdziwey potęgi, stając się potrzebnym i straszliwym Obywatelowi, z których żaden obeyść się nie może bez Processu.

Dla tego był ten zwyczaj w Athenach, że nie Senatowi, lub którey dożywotniey Magistraturze, oddawano administracyą sprawiedliwości, ale wybierano z pomiędzy ludu Sędziów na czas, i do przypadków; skończyły się Sprawy, ich Zwierzchność natychmiast ustawała.

Urząd tey Władzy tak straszny pomiędzy ludźmi, nie będąc przywiązany, ani do stanu osoby, lub Profeslyi, stawac się nie mógł niebezpiecznym, każdy się z nich na ów czas obawiał Sądu, lecz nie osoby.

Do tego nie dosyć na tym było ustanowienie doczesnych takowych Sędziow, należało ieszcze aby ciż nie podług swey opinii, lub mniemania sądzili, lecz podług wyraźnego textu Prawa, na piśmie składając w Archiwum swoje zdanie, i one do druku podając, aby Publiczność o nim zainformowaną została, bo Sędzia każdy na to tylko ma usta, aby ogłaszał słowa Prawa, a nie swoje mniemania; nie powinien nawet mieć mocy zwalniać, lub zaostrzac rygor

Prawa, ale w swoiui brzmieniu one deklarować.

Było w dawnych Rzpltach złym zwyczajem, że Władza Naywyższa Narodowa, za znakomite występki, ofobliwie zdrady suponowane przeciwko Oyczyźnie, sama formowała Procefs, i sama sądziła; żeby nie bydź w iedney sprawie Stroną, i wraz Sędzią, wydoskonalila Anglia to Prawo. Jeżeli zdarzy się że Minister, lub kto znaczny przewini, (ktòrego ścigać partykularney ofobie, byłoby rzeczą kosztowną i przytrudną) Izba mnieysza bierze ten na siebie obowiązek, zapożywa wipowaycę, i sądzi się w Izbie więkfszey Panow, tym sposobem ofobistość od narażenia wyieta, a wina znajduje swoje ukaranie.

W iednym tylko rządzie abso-
ltnym iest nieznaną formalność, bo
Sędzię własnością iest, aby koń-
czyć tylko Proceffa, ile że Prawo
w iego samey ofobie zamknięte.
W Republikantskim zaś Rządzie,
nie można nadto użyć ostrożności,
aby w równości gdzie idzie o ho-
nor, życie, i majątek, gwałt po-
pełniony nie był, i ztąd tyle wyni-
kło w Prawach formalności, aby u-
bepieczyć się przeciwko przemocy.

Dla tego w absolutnym Państwie
może sam Sultán administrować
sprawiedliwość, bo wszystko to
na iedno wyidzie, czy sam ma są-
dzić, lub iego Subdelegaci, kiedy
Prawa wyraźnego nie masz, a wo-
ła z nich każdego staie się Prawem,
a przeto i bez formalności tam o-
beyść się można; w kaźdey zaś Rze-
czypospolicie byłoby niebepieczno,

aby Głowa Narodu sądem się zatrudniała, gdyż na ów czas formalność odwrócona, a sama tylko boiaźń, nieufność, i niebezpieczeństwo miejsce opanowało; Pardon Królom właściwy, tym samym ni-zaczałby, bo byłaby Kontradykcyą karać i darować. I dla tego przepomniane bydz nie może zdanie Prezydenta Believre, któren widząc że Ludwik XIII. obstawał aby był sędzią w sprawie Xięcia *de la Vallette*, gdy niemógł odwrócić Kròla od tey rezolucyi, zapisał zdanie swoje w te słowa. „ Pierwszy „ przykład w Dzieiach naszych „ że Król Francuzki stał się Sę- „ dzią, do ukarania na śmierć Szla- „ hcica. „

Tak było i w Rzymie, od czasow kiedy wolno było każdemu bydz Delatorem. Cesarzowie przy-

tomni w sądach sami przez korupcją wzniecali podchlebców Dworu swego, aby takowemi Delatorami byli; ażeby tym lepiej swojej ambicyi i zemście dogodzić mogli. W czasie rządu Decemwirow pod różnemi pretextami, różne kary wynaydowane były, ofobliwie na tych, którzy pismem objaśniali lud, iak z przemocy Ich wolność cierpi. Dopiero po Ich wypędzeniu Prawo rostopne nazwane Porcia, napisane było; które zabroniło, aby Obywatel haniebną śmiercią karany nie był.

Lecz zwracam się teraz do Jurisprudencyi Angielskiej, bo w samym początku dzieła mego oświadczyłem, iż chcę mieć Rząd Angielski we wszystkim za model.

Dwoiakie są Prawa Angielskie, wolność współeczności przynoszą.

ce, iedne nazywaią się Prawa nie-
 pisane, i te początek swòy maią
 od starożytności, a zwyczaj po-
 wfzechny przyiął ie za Prawo; te-
 go rodzaju Prawa są iako to: co
 się tyczy Sukcesyji, nabycia wła-
 śności, stanowienia Kontraktów,
 obięcia Dòbr po Oycu, *favore* star-
 szego syna, z ekskluzyą braci i siostr,
 i tym podobne; Drugie nazywaią
 się Prawa napisane, a te składaią
 się z Aktów różnych Parlamen-
 towych od początku panowania E-
 dwarda III. które iak są w istocie
 swoiey iasno napisane, tak od wszy-
 stkich są zrozumiane. Takowe Pra-
 wa uczaią, iakim sposobem ma
 bydź ciągniony proceder w spra-
 wach Cywilnych, i iakim sposo-
 bem bronić swey własności. Ze zaś
 proceder kryminalny zdaie się bydź
 bardziey dotykaiący wolności, bo

idzie na ów czas o honor i życie, zaczyn przystąpię w krótkości do wyłożenia onego.

Niech czytający te uwagi nie zastanawia się, gdy powiem, że takowy proceder w Anglii zaczyna się od stawienia osoby z rozrządzenia zwierzchności poymaney, ile że takowy postępek zdaie się uwłaczać wolności; lecz trzeba wiedzieć, że Anglikowie mają Axioma w sercu ugruntowane, „Iż „ ten któren niechce iustificować „ się przed Sędzią, iuż tym fa- „ mym daie o sobie podeyrzenie. „ Gdy zaś odpowiada przed Sędzią lub Kaucyą dostateczną za siebie stawia, na ten czas proceder prawny jest krótszy; Strona przeciwna nie potrzebuie kilka razy onego pozywać, i tyleż otrzymywać Dekretów; to co do Obywatelstwa.

Co się zaś tycze Sędziów, ci równie mają za Axioma, “ Ze ó-
 „ skarżony niechący stawić się
 „ przed Sądem, staie się gwałci-
 „ cielem Praw Kraiowych, i wzgar-
 „ dą ich Powagi. „ Dla tego na-
 kazują, aby nieposłuszny Prawu był
 natychmiast chwytyany. Takowy
 zwyczaj od dawnych czasow był
 przyjęty, lecz że po części wyni-
 kały z niego złe konsekwencye,
 później został umiarkowanym; na-
 kazało Prawo, iż niewolno poy-
 mać do więzienia za mniey iak za
 10. livr: sterlin: zadłużonego; to
 wspomnienie służy tylko do proce-
 deru Cywilnego, lecz oraz probu-
 ie, prędkość ułatwienia interessu
 z dłużnikiem, ile w tym Kraiu han-
 dlowym, gdzie kredyt każdego za-
 wiś na punktualnym płaceniu.

Skoro Obywatel Angielski jest oskarżony o kryminał, Sędzia pokoju połyła rozkaz, aby tenże stawił się natychmiast przed nim; oskarżony na ów czas winien jest odpowiedzieć na wszystkie zapytania jego, które zapisuje, zasiągając oraz inney podług okoliczności informacyi. Jeżeli przeświadcza się Sędzia pokoju o jego niewinności, powinien go natychmiast uwolnić, jeżeli sądzi go być przestępnym, domagać się winien jest Kaucyi, iako stawi się do odpowiedzi, tey gdy nieznayduie oskarżony, na ów czas na mocy rozkazu Mylorda Kanclerza, lub jednego z 12. Sędziow posłany bywa do więzienia.

Pomimo tey pierwszey ostrożności, którą *favore* każdego Prawo oznaczyło, iż pierwey musi

bydź examinowany, nim do więzienia wzięty; następnie druga solenniejsza formalność, to jest: Zgromadzenie Wielkich Przyśięgłych *grand Jury*, które powinno bydź złożone więcej iak z 12. osob, a mniej iak z 24. Jeżeli nie znajduie się 12. Wielkich Przyśięgłych, twierdzących, że niemasz uczynku, natychmiast oskarżony zostaie wolnym; przeciwnie jeżeli 12. znajduie się twierdzących, że jest, na ów czas oskarżony zostaie już pod sądem, i proceder kryminalny swoim postępuie trybem. Przełożony Sheriff, nominuie Zgromadzenie 12. Małych Zaprzyśięgłych, których wybòr bydź powinien z tego samego mieysca, gdzie był popełniony uczynek, wolno zaś oskarżonemu aż do liczby 20. z liczby 48. wyłączyć, ci po wysłuchaniu

sprawy, powinni zamknąć się udecydować, czy jest winny albo nie? i póty nie wyjść, choćby nie iedząc i niepijąc, pòki nie udecyduią iedney lub drugiey kwestyi zgodnie, naymnieyfza wątpliwość ocala oskarżonego. Gdy jest winny, na ów czas Sędzia cytuje Prawo bez interpretacyi, i czyta Dekret kary; co więcey żeby nie myślał oskarżony, że wpadł w ręce tych, którzy mu szkodzić mogą, przy wyborze ołob, może oznaczyć sobie tych, którzy są teyże famey iak on kondycyi.

Trzeba zaś wiedzieć, że proceder takowy wiedzie się w obecności Publiczności, gdzie oskarżony odpowiada; wolno mu kwestye czynić, i zapytywać się świadków, ci w obecności iego składać winni są świadectwa; ieżeli fałszywie

świadczą, jednym słowem, lub za-
 pytaniem, może ich pomieścić,
 bo zna najlepiej swój interes, i
 wie doskonale jakich obrotów
 trzeba używać, ile przy niewin-
 ności, aby też korrupcją świad-
 ków przytłumioną nie została,
 dwóch zaś przynajmniej świad-
 ków podług Prawa być powinno.
 Do tego jeszcze jedna ostrożność
 w ciągu takowej sprawy bywa u-
 żyta, że oskarżony może wezwać
 na pomoc tych, którzy mu naj-
 lepiej doradzić zdołają.

Z tego tak roztropnie ułożone-
 go Procederu, wynika wolność ka-
 żdego w partykularności Obywate-
 la, któremu mściwie życia ode-
 brać nie można, dla tak wielkich
 ostrożności, używanych równie
 tak *favore* ubogiego, iako najzna-
 komitfzego Obywatela. Nie oba-

wia się, ani menażuie żaden Angielczyk swych Sędziow, bo ich nawet nie zna, gdyż dopiero do przypadku zdarzonego, ciż stawiają w tym mieyscu, gdzie zbrodnia jest popełniona. Przyśięgli zaś przyzwyczajeni nie będąc do sądzenia, nie mają też zatwardziałości serca, ludzkość sama w nich panuje, i gdzie przypadek, zdaie się byźdź wątpliwy i nie iasny, składają się natychmiast do miłosierdzia.

Widzieć ustawicznie przed oczyma swemi sędziogo mieczem władającego aż do śmierci, mnie- ma Anglik byźdź upodleniem iestestwa swego, twierdząc że należy obawiać się sprawiedliwości, ale nie Sędziogo.

Ile ieszcze cenią Anglicy iestestwo swoje, można poznać z tego, że nie używając Tortur i mąk, gdzie

jest wyprobowany kryminał, samą, tylko prostą śmiercią karzą winowaycę, a to dla tey maxymy: że mieszaiącego porządek współcześ-
stwa ludzkiego Prawami zabezpieczony, należy ogołocić z życia, dla Dobra tegoż współczeństwa, lecz gdy Prawo zabezpieczyło, równie *Habeas Corpus*, iuż Sąd nie ma mocy męczyć się nad ciałem, i części onego oddzielać.

Ze zaś wspomniałem wyżej, iż Sędziemu pokoiu wolno jest ode-
słać oskarżonego do więzienia, gdy go obwinionym bydź mniema, a ztąd różne przypadki wynikały, przeciwne wolności, gdyż oprócz więzienia długiego, przesyłano czę-
sto więźniow do Indyi; i w tym Prawo pod Panowaniem Karola II. zaradziło, ustanawiając, iż nayda-
ley do trzech dni rozpoznanie spra-

wy bydź powinno; więźniowi zaś wolno oznaczyć termin do indagacyi, na którym gdy świadkowie nie stawiają, oznaczony bywa drugi termin, a ten gdy równie upływie, natychmiast więziony zyskuje wolność.

Sędziowie nie mogąc determinować swej sentencyi, dopóki uczynek nie będzie oznaczony, dalecy są tym samym od korrupcyi, chęci przyślugi, lub zemsty; nawet Panującego łaska, i obietnice na nicby się nie przydały.

I ten proceder kryminalny w swoim postępowaniu jest tak mocny, że raz oskarżony już wydobyc się z pod Sądu nie może, choćby był naybogatszy i nayznakomitszy Obywatel, musi oczekiwać sentencyi, czy jest winny albo nie? Jeżeli jest winny nikt go obronić
nie

nie może, ani nawet Król z całym swoim Ministerium, Sędzia musi przeczytać Dekret wskazujący go na śmierć. Przytoczyłbym wiele przykładów oczyma memi widziannemi, lecz wspomnę tylko jeden, aby z niego można poznać; iak ściśle jest zachowanie Praw w Anglii, na mocy, których równie wszyscy są karani. Mylord Ferrars zabiwszy sługę swego; publicznie został obwieszony; maiątek i przyjaciele obronić go nie zdołali.

W tym momencie agituie się w Anglii sławny Procefs Pana Hastings, oskarżony ten, iż w czasie Rządu swego w Indyi, sprawował się gwałtownie i z okrucieństwem, a przeto popełnił *Crimen Status*, chociaż w zwyż wspomniony Pan Hastings obfite wywioził z Indyi bogactwa, długim tam mieszkaniem

nabyte, przecież te przy protekcyi nawet Króla, ochronić go nie mogą od sprawiedliwości, musi niewinności, albo kary oczekiwać wyroku, bo raz wprowadzony interes musi mieć swoy koniec, z pod Praw nikt wyłamać się niemoże, nawet w wielkich sprawach Procesy kosztem Rządu odprawuie się.

Przy takiej Praw potędze, spokojność w każdym rodzi się Obywatelu, wolność jest iego hasłem i twierdzą, bo jest przekonany, że nikt mu bezkarnie szkodzić nie może na majątku, i życiu. Moc sądenia jest straszna, bo dotyka wolności osobistej każdego; że się też wolność znajduje w Anglii rozumem, że nic pewnieyszego gdy wypróbowałem że tam tylko jest prawdziwa wolność, gdzie przemocy niemaż; a Prawa rownie za-

śnaniaią tak słabego iak mo nego.
 Jest iezcze straszny Urząd Sędzie-
 go w każdym Kraiu, gdzie ten pie-
 niędzmi utrzymuie się, i znowu
 sprzedawany bywa, gdzie tenże
 wiecznością posiadany iest, gdzie
 narefzcie nikomu do odpowiedzi po-
 ciągnięni nie zostaią, ten Urząd pia-
 stuiący; dopieroż w tym Kraiu
 gdzie pieniąctwo się zagęściło,
 gdzie Granice Dobr Geometrycznie
 nie są okryślone, a tyśiączne z tąd
 urosłe Sprawy, iezcze nie pokoń-
 czone, a Sędzia iak łańcuchem wią-
 żąc Obywateli, potrzebnym im się
 staie, gdzie Prawo przez Sędziego
 może bydź tłómaczone, i zdanie
 iego na samym mniemaniu, a nie
 na wyraźnym brzmieniu Prawa u-
 fundowane, lub *ad casum* tylko nad-
 ciągane, te to są i tym podobne
 sprężyny, któremi szkodzić można

Obywatelowi, a tym samym trzymać go sobie w dependency, co obraża wolność, ofobliwie Kraiu Republikantskiego.

Nie mogę nazbyt wyślawiać zawienną ustawę w Rzeczyplłey Naszey, w oznaczeniu Trybunałów, iako reprezentacją poważney i bezpieczeństwa Sądowniczey; bo jeżeli jest zażczytem wolności pisać sobie Prawo, niemnieyszą jest także byđż sądzonym przez swoich równych, i podług chęci własney obranych do czasu.

Przyposabiając ieszcze proceder Angielski, i ten innym subselliom za prawidło dając, zupełnie wolność iestestwa każdego w Polszcze Obywatela zabezpieczyłaby się, jeżeli bowiem słyszeć się nie dają gwałtowności Sądowej krzyczącey o zemstę przykłady, przypisać nale-

ży, kwitnącey cnotcie Narodu Naszego brzydzącym się szkaradnością występstwa, a przez to i zemsty, Monarchiczney polityce bardziej właściwey; lecz Prawa na to są i powinny być pilane, aby gdzie kiedyś ułomność ludzka może gorować, tam niesposobność znalazła.

Zdaie się niczym, kiedy ieden Obywatel cierpi, ale w Republikantkim rządzie, iednego krzywda iest krzywdą wszystkich, gdzie ieden tylko na wolności gwałt ponosić może, tam wszyscy mogą cierpieć, z tą tylko różnicą, że nie razem; dla tego w tym upatruję naywiększe bezpieczeństwo w Rządzie Angielskim, że każdy Obywatel iest spokojny, i śmiało może powiedzieć: że nic złego przytrafić mi się nie może, od mego równego,

Nie wspomnę tu o złych skutkach wynikających z zezwolenia u nas Miaſtom *jus gladij*; tym Miaſtom mówię, w których od wieków trwa proſtota, ciemność i niewiadomość Prawa, bo nie trzeba głębokiey nad tym uwagi, aby ſię przeſwiadczyć o tey niedoſkonałości; ieżeli więc proſtota, fanatyzm, tyle duſz niewinnych, a w każdym Kraiu powini-nych być ceñionemi, na tamten ſwiat wyſłał, niech przynajmniey nadal okrucieñſtwa takowego nie będą uczęſtnikami. Niech ſtanie chwalebna uſtawa, aby podobnym ſpoſobem iak Król Angieſki, miał Król Polſki Prawo podpisywania Dekretu ſmierci, lub darowania o-ney. Wszak w wolnym Kraiu, życie i majątek nie mogą być lekko wążone

Liberum Veto.

NA początku uwag moich wspomniałem, że troskliwa dawniey Rzeplta widząc ustawiczną odmiannę rządu co dwa lata, inszego niewynalazła sposobu, aby zapobiedz niierzadowi, iak przez *liberum veto*; tego wniesienia było mi powodem, nie co innego iak głęboka nad Prawodawctwem rozwaga, bo nie dosyć znać Prawo, ale potrzeba dościgać onego zamiaru i dzielności. Wiem i to, że złym zwyczajem weszło *liberum veto* w obrady; pierwszy był Siciński Poseł z Powiatu Upitskiego, ktoren' Seym zerwał, zaniołszy Manifest przeciw wszystkim Seymu ułożeniom, lecz trzymam dobrze, i o następnych potym Rzepltach, że gdyby były uznały,

że to jest złym, byłyby oraz temu zapobiegły, ale gdy z dwóch złych jedno wybierać przyszło, może dla przyczyn w zwyż przemnie przytoczonych, a ośobliwie dla uniknienia przemocy w gwałtownym stanowieniu Praw, do upadku wolności nachylających *liberum veto* do Naszych czasow zachowały.

Ze zaś Panowanie dzisieysze zaczęło się od Rządney Rzeczypltey, która w oświeconym tym wieku nie tylko z powodu różnych znaomości, ale z ciężaru doznanych nieszczęść, lepiej o sobie zaradzać poczyną, tak zaraz w pierwszych leciech Panowania Stanisława Augusta toż *liberum veto*, okryślone zostało. Lecz że głowa tey Hidry zupełnie starta nie jest, iako na każdych prawie Seymach też

powstaie, tak może się przytrafić, że raz w nierząd Rzeczpospolita wprowadzona, może w przepaść bydz podaną, i z niey nie wydzwi-gnąć się tak łatwo.

Sto i kilkadziesiąt lat od wko-rzenionego *liberum veto* dało po-znać, co za klęski, co za nieszczę-ścia z niego na Oyczyznę spływa-ły.

Oto po śmierci Króla Michała, Skonfederowane Rzeczpltey Stany wyraźnie żaliły się na częste *abu-sus z liberum veto*, że prawie już zagubiły wolność Narodową, i ją w drapieżny kaptur przyoblekły.

Lecz ieszcze tu nie była epoka nieszczęścia zupełnego, dopiero, kiedy innych Narodów było inte-rem widzieć nas zawsze zamie-szanych, na ow czas w Roku 1718. przyłożyły się do napisania pier-

wszego Prawa *de libero-veto*, które w nieczynność i w nierząd Rzeczpospolitą pogrążyły, a po całym Kraiu stały się okazyą zamieszania. Już odtąd Obywatel ciężarem przykrych okoliczności uciążony, głosu iękliwego nigdzie podnieść niemógł, już w swobodach swoich Prawa zasłony nie miał, nie zostawała mu infsza droga do ocalenia swego majątku, iak poddaniem się pod zupełne rządy możnieyszych; ci podchlebne osobistości znaydując łudzające kredytu i znaczenia wyniesienie, muiey doysciem Seymow zatrudniali się, równość, i wolność zatym cierpieć musiała.

Dopiero w Roku 1767. moc Prawa tego okryślona została, i przystofowana do matery *Status*.

Acz chwalebna myśl była Seymującey na ów czas Rzeczypospo-

lity, uiać wielowładności temu
 flowu „ Nipozwalam „ tak na nie-
 śmiertelną zaśluzę sobie chwa-
 łę ten Seym, któren ani śladu, nie-
 zostawi temu w korzenionemu zwy-
 czajowi.

Lecz że nie dofyć na tym, aby
 to powiedzieć, trzeba żeby siła
 racyi uczuć się dała w czytających
 to Pismo, dla tego przywiodę te
 prawdy, które mi w tym dziele po-
 przedniczą.

Gdyby roztrząsać przyszło wszy-
 Ńtkie Prawa, które różnemi Sey-
 mami utworzone były, znalazłyby
 się nie tylko kontradykcye, ale co
 więcey tamy wolności rządowej
 zasadzone, a tym samym mocy
 Prawodawczej odjęta dzielność
 poprawowania wkorzenionych nie-
 znacznie, i pzez długi przeciąg
 czasu defektów Rządu; w tym się

przeświadczywszy, trzeba pozwo-
lić i na drugie wniesienie, to jest:
że iak Seymy pod Konfederacyą
będące, zdalnieysze są bardziey do
ułatwienia wszelkich czynności *per
Pluralitatem* (tak iak w Parlamen-
cie Angielskim, gdzie ustawicznie
ten zwyczaj trwa) tak nie może
się zapewnić Nāròd, aby na każ-
dym Seymie Obrady pod Konfede-
racyą odprawiały się, ponieważ
wiemy dobrze, że wszystko depen-
duje od otaczających nas okolicz-
ności; idzie zatem, że wolne Or-
dynaryjne Seymy co dwa lata na-
stępować powinny.

Kilka Seymow wolnych w cza-
sach naszych zesłych, dały po-
znać aż nadto, że czas krótki, i
famey tylko formalności poświę-
cony zostaje.

Lecz nie o to tu rzecz; od Roku 1776. aż do czasu Seymowania dzisiejszego, nie było Seymu pod Konfederacją, ciągnąćby daley trzeba konsekwencyą, że i dzisiejszy nie byłby pod Konfederacją, gdyby pomyslny nie zdarzył się moment, ten gdy nie jest wieczny, a każdy początek musi mieć swój koniec, może znowu przez długi przeciąg czasu nie będzie sposobności odprawienia Obrad Publicznych pod Konfederacją, zostaje zatem Obywatelstwu czynność na wolnych Seymach. Zdarzy się grono znaczne świetłych Obywateli Rzeczpospolitą na ów czas składających, którzy na wzór dawnych Mędrców i Prawodawców, Prawa nowe stanowią, dawne poprawiać, *abusus* wykorzeniać, zgoła lustr przywrócić i rządność w Kray

wprowadzić, będą sobie mieli w zamiarze. Lecz cóż kilku Posłów, ba może i ieden, przez miłość do dawnych zwyczajów, przez wstręt nowości rządu, nareszcie i z własnego widzi mi się, że nie lepiej się dźać będzie Oyczyźnie, uporczywie obstawać przy swym zdaniu będzie, i na nic nie pozwalać.

Omijam inne pobudki, z których oppozycya nastąpić może, ale pytam się iak sobie postąpić na ów czas? szukać w Prawie lekarstwa, tego niemasz, gwałt Seymuiącemu uczynić, tego nie wolno, i niemożna, nie zostanie więc insza droga iak odstąpić od proponowanej materyi, niemożz znieść bezprawioiw, i Potomkom znowu nierządną zostawić Rzeczpospolitę. Jeżeli znowu po chwalebnie ustanowionych Prawach materyi Ekonomi-

czney tyczących się wypadać będzie komuś, aby Seym wolny nie doszedł, kto zaręczyć potrafi, aby materya Ekonomiczna podciągnioną nie była pod materyą *Status*, i na niey Seym zerwany nie został przez *Liberum Veto*? wszak niemasz nic na świecie, coby tłumaczeniu nie podpadało.

Pytam się ieszcze co znaczy Rzeczpospolita kiedy na Seymach *liberum veto* nie pozwala iey działać? alboż nie uwłóczy to Prawo iey wielowładności, która wolney Rzeczypospolitey jest zażczytem? czyż może się to pogodzić z zdrowym rozumem, aby ieden od Współbraci nieumocowany, dla swych widokow tylko Królem, Senatem, i godnemi Kollegami swemi mógł władać, całym Narodem trząsać, i ten poddawać w nieszczęście?

Jeżeli sam wyraz, *Rzeczpospolita*, oznacza społeczeństwo Zgromadzonych wszystkich Stanów do Prawodawstwa, jeżeli nie infze są zasady prawdziwey wolności, iak równość, i poddanie się pod przewagę zdań, iakże można aby ieden unosił się nad wszystkich, i tą zaszczycał się prerogatywą, która uwłoczy wolności wszystkim?

Naco zdałoby się Seymowanie, i Zjazd do zaradzenia sprawom Rzeczypospolitey, kiedyby wola Woiewództw odsunięta, a własne zdanie iednego znajdowało swoje poważenie? Naco obieranie kilku Posłów z każdego Woiewództwa, Ziemi i Powiatu, jeżeliby ieden mógł tamować i niszczyć Obrady?

Jeżeli jest prawdą, że instrukcyja jest wolą Narodu, a tey wyrazy choć w niektórych okolicznościach

ściach odmienne, zawsze iednako-
 woż Dobra powszechnego tyczące
 się, bo zamykają w sobie treść,
 aby wewnątrz ułożyć porządek,
 a zewnątrz sposob swey obrony
 obmyśleć; jeżeli różniąc się sposo-
 bem myślenia, przynależy aby się
 wspólnie oświecać, roztropnie prze-
 konywać, i nareszcie uwagi swoje
 pod większość poddawać, któż nie
 widzi, że opozycya iednego, róż-
 nić zdań większość nie powinna,
 ile że i instrukcya tego nie wy-
 maga.

Jeszcze za Rzymian gdy Szla-
 chty okrucieństwo uczuć się dało
 pospółstwu, wprowadzone zostało,
 przez Trybunow *Veto*, którzy tym
 słowem tamowali wyrok Senatu,
 jeżeli ten był uciążliwy dla pospół-
 stwa; ale nie czytamy w teyże
 Historyi, aby też *Veto* używane

N

było w mocy Prawodawczej, też rozpraszają, i wielowładne Rzeczypospolitey członki w niwecz obracają.

Idę dalej, pozwolmy na moment że pośluiący nie już w swoim własnym, lecz całego Woiewodztwa znaczeniu, używa *libero veto*, do zniszczenia Obrad Publicznych, czyż i na ow czas zgodzi się z słusznością, aby w Kraiu tak obszernym z licznych Woiewodztw złożonym, iedna ziemia lub Woiewodztwo dyrygować mogło poniewolnie wolnością wszystkich trzech Stanow zgromadzonych?

Wspomniałem wyżej, że Anglia przewidziawszy że mogłoby kiedyś wyniknąć zamieszanie w obradach Publicznych między Dystryktami, lub Prowincyami, wcze-

śnie rostopnie napisała Prawo ,
 że każdy Reprezentant nie iuż Mia-
 sto, lub Prowincyą znaczyć bę-
 dzie, ale Narod; każdy więc Po-
 seł reprezentuie członek wielowła-
 dney udzielności, *pluralitas* zaś
 formuie ciało.

Zeby tym bardziey uznać mo-
 żna złe skutki z *liberum veto*, wię-
 cey od wieku na Kray spływiają-
 ce, nie zostaje mi iak przywieść
 dowod z Prawa 1670. ktore zale-
 ca Stanom Litewskim, aby z iaz-
 du na wspólną obronę Państw zło-
 żyć się mającego nierozrywały,
 w te słowa: “ Ponieważ na pro-
 „ ponowane od nas i Stanow, *ex*
 „ *vinculis unionis subsidium ad repri-*
 „ *mendos* na Koronę następujących
 „ *hostiles ab extra impetus*, Stany
 „ W. X. L. niemając *potestatem*
 „ od Braci na terażnieyszym Sey-

„ mie deklarować się nie mogli ,
 „ wziąć to do Braci musieli ,
 „ przeto ziazd generalny powagą
 „ Seymu tego Stanom W. X. Litt:
 „ w Wlnie mieście naszym Sto-
 „ łecznym *in casu Summæ necessita-*
 „ *tis* złożyć obiecuiemy, a ten
 „ ziazd Seymiki na obronę Posflow
 „ mają *præcedere*. Na którym
 „ przyrzekły Nam Stany W. X.
 „ Litt: i obowiązały się skutecznie
 „ nam obmyśleć posiłki, i żadnym
 „ sposobem *insistendo vinculis unio-*
 „ *nis*, tego ziazdu na wspólną o-
 „ bronę Państw naszych złożone-
 „ go nierozrywać; Cod. Leg. Vol.
 „ pag. 48. §. 1.

Tak dalekie Prawo iasno dowo-
 dzi że iuż na ow czas *liberum veto* ab-
 solutnie znacząc, przyprawiały o
 nieszczęście Rzepłtą, kiedy taż

zawczafu przygotowania następnie czyniła.

Ale coż w krotce potym prze-moc postronna nieprzyjemnym o-kiem patrząca na tak chwalebna dopiero wspomnioną ustawę, użyła wszelkiej zręczności, aby nas w nierząd wprowadzić, i otrzymała na dwóch Seymach zgromadzonych w Roku 1673. Ze *liberum veto* tę moc otrzymało, którą nigdy niemialo od początku ustawy Rzepltey, bo nawet i zna-ne niebyło.

Burza w ziazdach i ich niedo-ście znowu przymusiło Rzplą że Prawo 1683. Roku zniósło wszystkie inne ktore wyraz *nulla obstan-te contradictione* w sobie zawierały, twierdząc, że jest *juri vetandi* szkodliwe.

Ostatni cios wolności dostał się w Roku 1717. w którym Narod wyzwał się z Woyfka i w Roku 1718. w którym uroczyście *de libero veto* było napisane Prawo. Odtąd już Narod o sobie zarządzać nie mógł, ani przyść do siły; odtąd Influencya postronnych do rządu wewnętrznego; odtąd w bezczynności, miłość do Ojczyzny zwolniona odtąd *luxus*, odmiana obyczajów i duch męstwa nadwątlony. Bogdayby te prawdy mieysca nie miały! Gdy weydziewkrotce materya na Stoł Obrad Publicznych względem podatkovania, tam to będzie zwierciadło w którym jasno okaże się miłość Ojczyzny lub miłość Egoizmu, zasłona na ow czas zdarta bydź musi, i Narod będzie się musiał okazać, czym jest w oczach całej

Europy ciekawie na niego patrzą-
cey.

Kto dla oświeconego pifze Na-
rodu , geomotrycznie mu powi-
nien przywodzić prawdy ; ieżeli
każda moja demonstracya niebyła
dość ważna , przynaymniey chęć
w ułudze Publiczności była gor-
liwa , niebędę zatym ten Roz-
dział inaczey konkludował , iak
biorąc rzeczy iak są.

Słyszec się daie z Głofow w Pu-
bliczności mianych , że Rząd iest
zły , więc spodziewać się należy
że będzie ustanowiony lepszy , co
mowie owfzem powinien bydź
z gruntu nowy i iak naydoskonal-
szy , inaczey poprawki mało co
znaczyć będą , i świeże zamie-
szki wprowadzać , na ow czas trze-
ba się spodziewać , że ustanowiono
będzie , iż na Seymach *pluralitate*

decyzye stawać mają , a tym samym i *liberum veto* usunięte zostanie.

Gdyby zaś rzeczy zostać miały iak są , a w czasie przytrafiło się kiedyś , że Rzplta z przemocy utraceniem wolności , swobod , i niepodległości grożona , chciała ratując się niewściągać Reki do podpisania uciążliwych Traktatów , lub słowem zguby swoiey , gdzież na ow czas przyszłoby iey szukać ratunku jeżeli nie w użyciu *liberi veto* ?

Wolność Druku.

Władza Naywyższa Rządząca samowładnie chcąc mieć swe czynności ukryte , nietylko w o-

becności partykularnych ale i całego Narodu, wynalazła frzodek cenzury, a winnych Kraiach pod Imieniem Inkwizycyi, gdzie piśma i słowy roztrząsane, krytykowane, a podług woli i zemsty, nawet na śmierć karane bywają, tym sposobem wolność myślenia odjęta, wytepiła w podobnych Narodach geniusz skłonny do prawdziwej i rządnej wolności, a skłoniła go pod iarzmo niewolniczego łańcucha za zdaniem i sposobem myślenia cudzym, zostawiając lice rządu Panującym, z podłym czci i weneracyi wyznaniem, oraz życia i majątku swego poddaniem jako władzy niby od Boga zostawionej. Te a nie inne są ślepego poddania się maxymy, w Narodzie, gdzie wolność myślenia Prawem jest zatamowana.

Jeżeli niezna Narod Rządu i siły swoiey , a dopieroż ma poznać skryte sprężyny na których obrot iego zasadza się ? Trzymania ludu w prostocie była i jest iedno władnie Panujących polityka ; błędy też a nie prawda takowym Narodom zwyčajnie bywają właściwe , poznać z nich każdy nie może zrzodła swych nieszczęść ani wiedzieć iakie przyśpobić lekarstwa skuteczne do zdięcia z siebie kaydan.

Pierwszym uszczęśliwienia swego fundamentem znał Narod Angielski wolność myślenia , i pisania , ubespeczył ją przeto Prawem , a tym sposobem we wszystkich Rodzaiach Rządu , sztuk , Rzemioł , i różnych ludzkości pożytek przynoszących wynalazkow , stał się przewodnikiem.

Wie on , iż wolność mowienia ,
 myślenia , i pifania iako nieuwłó-
 czy Prawu (bo te raz napifa-
 nie ma swoją Exekucyą , i exekwu-
 iący onęź nie zapatruie się na pi-
 fma z druku wyfzłe , lub na opi-
 nią powszechną , ale na wyraźne
 brzmienie Prawa) tak zna oraz
 iż w każdym rządzie są defekta ,
 ktore lepiej poznane bydź nie mo-
 gą iak przez lud , ktoren odkrywa
 i donosiło co iest interessem pow-
 szechnym dla Narodu a przeto
 staie się pomocnikiem rządem się
 zatrudniającym.

Przywiley tak wspaniały , kto-
 ren iest wsparciem wolności , zo-
 stawiony iest Narodowi Angielskie-
 mu , ktoren może wolnie examino-
 wać Rząd fwoy , i postępkę rządzą-
 cych we wfzyftkich Departamen-
 tach , chwałą lub naganą one ceniąc.

Nie tylko wolno jest każdemu partykularnemu Obywatelowi oddać Królowi swe żądania, lub nawet dwom Izbom Parlament składającym, lecz ma jeszcze za sobą Prawo zezwalające mu przez druk doniesienia Publiczności swoich skarg i jakichkolwiek obserwacyi; strasznie to jest Prawo przeciwko Panującym, które odeymuie im zasłonę ukrytey wspaniałości, daie poznać prawdziwą ich powagę, ludźmi ich byź sędzi, nie zaś nad ludzi się wynoszących. Ten Przywilej nie bez małej trudności oderwał Narod Angielski swym Królom, i przysposobił go sobie. Historia opiewa o okrucieństwach, które się działy w Izbie Gwiazdowej (*la Chambre étoilée*) przeciwko tym którzy pisywali o rządzie. Izba ta ustanowiła była liczbę Dru-

karń i Cenfora, bez którego aprobacyi nic na świat wychodzić nie mogło. Trybunał takowy nie znaiąc żadnego procederu, tylko idąc za swoją powagę znaydował winnemi tych, których Dwor temiż mieć chciał, na wzór Inkwizycyi Hiszpańskiej, która pod płaszczykiem Religii okrucieństwa dała dowody.

Po skaffowaniu tey Izby Gwiazdowey, dopiero aż w Roku 1694. po wielu zaporach zupełnie Narodowi nadana została moc drukowania. Tu nie trzeba mniemać, aby wolność drukowania tak daleko miała swe granice, aby wolno było szkalować i czernić podług swego upodobania, honor i zacność swych równych; nie, też same Prawa, które bronią życie, i majątek Obywatela, bronią równie iego sławy, nakazując karę przeciwko ta-

kowym piśmie, honor i reputacyą szarpiącym, ztą różnicą, iż w innych Narodach karzą dla tego samego, że wydrukował bez pozwolenia; w Anglii zaś karzą tego, który prawdziwie iest uznany za pismo uwłóczące Reputacyi dobrego mienia, kryminalny, i przez sąd swych równych za takiego sądzony. Delikatność w postępowaniu takowym właściwie oznacza wolność drukowania, gdyż ani Król, ani Sędzia, ani żaden z mocnych Panów przez niechęć, lub zemstę potępić nie może wolnie piszącego, trzeba sądu na niego, trzeba szukać dowodów i świadectw. Z tego powodu pewien będąc każdy o swoim bezpieczeństwie, stara się iak nayufilniey komunikować Publiczności myśli swoje; ztąd pochodzi że każdy zatrudnia

się rządem, zaradza przez pisma i objaśnia Naród, tak co się tyczy rządu, iako i użyteczności wynalazków handlowych, rękodzieł, i rolnictwa.

Oprócz tedy peryodycznie co Rok, co Miesiąc, co tydzień Pism wychodzących, iest liczność innych dziennie, lub co drugi dzień z druku wychodzących; temi uwiadomia się Publikum o operacyach rządu, i różnych przypadkach w sprawach Cywilnych i kryminalnych, z ich induktą zdarzonych, o stanie rzeczy w innych Narodach, o spekulacyach i tym podobnych ciekawościach. W czasie zaś Parlamentu wszelkie iego czynności, nawet kreski są publikowane równie i Głosy w obydwóch Izbach miane, natychmiast drukowane zostają; nakoniec wszelkie przypad-

ki i Anekdoty kapitalnego miasta i Prowincyow w 'kilkunastu arku-
 szach dziennie wychodzących Pu-
 bliczności bywają do wiadomości
 podane ; te przechodząc od iedne-
 go mieysca do drugiego w różnych
 znowu miastach bywają przedruko-
 wywane. Chęć zaś czytania pa-
 pierów Publicznych tak jest mocna
 w Narodzie , że nawet Rolnicy i
 robotnicy czytają, z wielkim u-
 podobaniem, a przez to zupełnie
 informowani zostają o Rządzie i ie-
 go stanie ; ani niemasz we wszyst-
 kich trzech Królestwach Wielką
 Brytanią składających człowieka
 choć nayprostszego, aby nieznał
 pierwszych przynajmniej prawi-
 deł Rządu swego, wolność i bezpie-
 czeństwo każdemu przynoszących.
 Kto zna że Urzędu iego czynno-
 ści Publiczności bywają podawane,
 nie

nie hazarduje się do przyjęcia datku, do menażowania przyjaciół, familiow, lub własnego pokrewieństwa, wie iż gdyby zle użył swej powagi, natychmiast cały Naród uwiadomiony zostaje o takowym wykroczeniu, dla tego każdy czyni swego interessu ofiarę, aby w dobrym utrzymał się mniemaniu i sławie. Pomimo tych awantażow, które Kray odbiera z wolności druku, jest ieszcze i ten, iż lubo w Parlamencie jest znaczna liczba Posłów różnemi talentami udarowanych, przecięż przytrafić się może i tak jest, że w okolicznościach gdzie zdrowey i pomocney potrzeba rady Narodowi, często zbywa na takich ludziach, którzy zaradzić w momencie, lub zaradzić przenikle zdołają, w takowey okoliczności nie ieden już przytrafił się przy-

kład, że z gminu ludu znalazł się człowiek, którego drukiem oświecił przypadek, i podał zbawienny środek; bo dziennie czytając papiery, wie na jakim stopniu zostają rzeczy; zastanawia się nad nimi, i łatwiejsze przy darze własnego rozumu znajduje sposoby, zład. Naród Angielski ma powszechną reputacją w Europie, ciągle utrzymaną, że jest myślący, do niego tylko przyrównać się mogą te słowa: *vox populi vox Dei*, ponieważ nie ślepo uwodzi się, ale za przeświadczeniem. Wie on jakie zdania były otworzone w Parlamencie, kto ich był autorem, kto je popierał, zna moc argumentów przywiedzionych, i zna oraz tych, którzy ustawicznie się opponują szkodliwym wynalazkom, nie tylko już zna sposób myślenia każ-

dego członka Parlamentu, ale wie-
 iakie są zamyśły polityczne tych,
 którzy rządy mają sobie poruczo-
 ne, a tak w Elekcyach nie obie-
 ra tych, którzy są powodem nie-
 kontentowania ludowi, ale tych,
 którzy postęпки swoje zawsze ie-
 dnakowe nie podległe, roztropne,
 z przychylnością dla Narodu oka-
 zywali; przez co ani się odmienia
 forma Rządu, ani szkodliwe mie-
 szające powszechną spokoyność,
 nie wynikają skutki; Lud bowiem
 w Księdze serca ma wszystkich Oby-
 wateli zapisanych.

Jeżeli Prawo ubespeczyło wolność
 pisania, dopiero czegoż nie trzeba
 się spodziewać dobrego z wolności
 mówienia? Prawo nie podciąga pod
 kary osobę śmieie mówiącą, (chy-
 ba kalumnią we wszelkich Kraiach
 karaną) wolno z ust do ust prze-

nosić nowości, choćby Rządu i sa-
 mego Króla tyżące się, prawdę
 niech będą tego, wszystkie Kary-
 katury w kopersztychach i malo-
 waniu na publicznych ulicach w
 sklepach wystawione, gdzie Król
 z Ministrami swemi w różnych śmie-
 chu godnych jest okazywany po-
 staciach, przecież nikt nie zada
Crimen læsæ Majestatis, ani ściągnie
 na siebie kar, iak się w infzych Pan-
 stwach praktykować zwykło, gdzie
 za wątpliwe tylko tłumaczenie roz-
 kazow Królewskich, za słowa prze-
 ciwko Maiestatowi wyrzeczone,
 śmiercią karani lub więzieniem by-
 waią, trafia się to często i w rządzie
 Arystokratycznym, gdzie pier-
 wżey dystynkcyi Panowie i Magi-
 stratury sądząc się bydź Królami,
 cierpieć nie mogą prawdy piśmem
 lub słownie doizłey, a nie mając

tyle wspaniałości Ducha, - aby pogardzać wszelkimi krytykami, na wzór Monarchicznego, lub Despotycznego Państwa, mściwe kary wymyślają, nie czują byż fundament prawdziwey wolności, gdy kto śmieie krzywdę swoją opisać, lub defekta Rządu okazuje, ale biorą za urazę osobistości, lub Magistratury tyżącą się, a ztąd wynika, że dobrze i wolnie myślący, tać w sobie roztropności ducha muszą, by za dobre na złe nie zasłużyli: Poddawać pod Censurę Duchowną, myśli swoje w Kraju gdzie jest Tolerancyą Religii, jest to wrócić się do czasów prostoty i niewiedomości, a szlachetney wolności uwłóczyć, ponieważ nieznam celnieyszey prerogatywy dla Rzeczypospolitey, iak wolność druku.

Konfederacya.

ZWyczaj łączenia się iednych Obywateli z drugimi w Sprawach tyczących się Dobra Narodu, stał się nayświętzym Prawem w wielu Rzepltach, to acz gwałtowne lekarstwo nie iedną oswobodziło od zguby Rzepltę, nieraz i naszey Oyczyźnie było pomocne, kiedy nie duch rozróżnienia, ale przeświadczenie prawdziwego Dobra Oyczyzny zachęcał Obywatelow do Konfederacyi; do tychczas Narod Angielski zafzczyca się tą Prawem sobie pozwoloną prerogatywą równie iak Narod Polski, że może Konfederować się przeciwko uciążliwie a nie prawnie nim Rządzącym, skoro Król Angielski łamiąc związki i Kontrakt z Narodem uczyniony, chce unosić się nad Prawo, niece-

ni życia i majątku Obywatela, i rządzić zamyśla bez Parlamentu, wolno Obywatelowi każdemu rzucić się do broni, i przemoc przemocą odwracać; Konfederacya takowa jest uznana za prawną, iako ostatni i jedyny środek obrony Obywatelowi zostawiony.

Konfederacya dała iestestwo tej sławney Angielskiay Konstytucyi nazwaney (*la grande Charte*) iako fundament wolności; taż sama Konfederacya wymogła od różnych Następcom Tronu potwierdzenia teyże samey Konstytucyi, Konfederacya ziednała Tron szczęśliwie teraz Panującey Familii Brunświckiey, kiedy Jakob II. Prawa śmiać Kardynalne oddalił się był z Kraiu, a Parlament *interregnum* ogłosił.

Zródło Konfederacyi w inszych Kraiach staie się często sekretem często prywatnemu tylko intereffowi dogodzeniem, pomnieyszy Lud łączy się slepo, lub na fundamencie łądzących przytoczonych mu racyi. W Anglii widocznie rzeczy robione bywaią, i lubo stawiaią się na czele możnieyszi Panowie, lecz ci całemu Narodowi prawdziwe Konfederacyi donoszą motywa, a Lud o niezczęściach swoich uwiadomiony, nie lęka się w ufności łączyć się do nich.

Dla tego iest szkodliwa i będzie w kaźdey Rzeczplcie Konfederacya, w którey wolność druku nie iest Prawem ubeśpieczona, nie dowie się nigdy Lud o prawdziwym stanie rządu swego, nie poczuie, czyli powzechność, czyli partykułarna tylko osoba cierpi, duchem przewencyi,

niechęci, lub zamiaru napoieni, głębiey rzeczy miarkuiąc, potrafią nazwać niezcześciem, co iest dobrem Narodu, a na wzajem zburzyć Narod, kiedy tego zadna nie wyciąga potrzeba. Lękać się trzeba w każdey Rzeczcie sekretnych związkow, bardziey na uciemięzenie iedney partyi, przeciwko drugiey słuzącey, a nie dla Dobra powszechnego, zaco każdy Narod nie ma bydź tak iak Anglia uwiadomiony Publicznym piśmem na iakim stopniu, zachowanie Praw i prerogatyw zostaie; za co niema bydź wolno każdemu publicznie donieść swoje zale z nieprawności wynikające, aby każdy w domu swoim imparcyalnym był Sędzią? z niezcześć ustawicznych Kraiowych, z oppresyi Ludu, lub Obywatela, zaszczepi się w Narodzie

nayprzod niechęć do opprefforow, daley żale, a z nich nakoniec determinacya. z którey dopiero wynika Konfederacya, taka gradacyą gdy idą niezczęścia publicznie o ufzy każdego obiiiające się, iuż Obywatel Angielski wczesnie doniey iest gotów, bo zna i przewiduie o co rzecz idzie; łączy się tym chętniey, gdyż przeświadczony iest o dobrych ztąd wynikać mających skutkach. Sekretne Konfederacye w wolnych Rzepltach są iak burza lub pożar wśzelkie materyały obeymuiący, często szkodliwy, nigdy niepewny, zgubę bardziey iak pożytek Narodowi przynoszący. bywały bowiem przykłady że Obywatel mniemaiąc w początkach, iż dobro powszechne iest hasłem łączenia się, aż nazbyt potym, choć nierychło, uyrzał odsuniętą maskę,

z pod której ambicya, interes prywatny, widoki Panowania okazywały się; pod takiemi ukrytemi pozorami, Rewolucye w Kraiach wzniecone bywają, temi a nie innemi drogami szedł Kromwell z innemi swemi od wieków Uzurpatorami, którzy krwią tę ziemię zbroczyli, a zawsze przecież pod pozorem Dobra publicznego.

Zeby więc usunąć Lud Angielski od ludzącego hasła Religii, i wolności, za wspomnieniem którego tenże wiązał się, a przez to wprowadzał na Kray nieszczęścia, roztropność Rządu zaradziła temu, przez wprowadzenie druku wolnego, druku takowego, którego nie tylko o pomyślności lub nieszczęściu Kraiowym donosi, ale nadto przemocy i opressyi odkrywa skutki; ztąd, co bywa sekretem w

innych Państwach, gdzie pryncypalne osoby zdają się tylko wpływać w najskrytsze docieczenia zamysłów, tu już staie się generalną wiadomością, bo każdy Obywatel zna iestestwo Narodu swego, niepotrzebuie bydź przypuszczony do sekretu, kiedy widocznie i bez parcyałności czynić może, ile przy Prawie pozwalającym mu Konfederacyi, gdy iest uciążonym z przemocy, a Prawa nie mają siły bronić go na owczas.

W osobnym Rozdziele doniosłem, iakim sposobem, i dla czego łączył się Narod Angielski związkiem Konfederacyi, a ten wziąwszy sobie za model w tym dziele, przepomnieć muszę inne związki używane w Hollandyi, Szwaycaryi, i Rzeszy Niemieckiej, które zawsze przeciwko przemocy, Konfederacyi używały lekarstwa.

To tylko powiem, za Etymologia słowa Konfederacya znaczy, złączenie się; to jest: iedność.

Konieczność przymusiła w zwyż rzeczzone Rzeplte łączenia się z sobą w pośrzod potężnych Mocarstw one otaczających, pod związkim Konfederacyi, taż sama Konfederacya jest powodem stałej, aż do tąd ich izczęśliwości, pochodzący z połączenia się na różne części na owczas rozdwoionych. Zgoda i iednostayna harmonia utrzymuje całość tych Rzepltych, inaczey stałyby się iuż dawno były łupem nie mile patrzących na nich Sąsiadow; wszak wiadomy nam jest przykład przed kilką laty przytrafiony bogatego miasta (*) część Rzepltey Szwaycarskiej składającego, ie-

(*) *Genewa.*

dno tylko nie porozumienie się między Obywatelami, dało okazją Królowi Francuskiemu i Sardyńskiemu iż kazali tam malszerować Woyłkom swoim. Hollandya w Roku przeszłym na Patryotow i Stathuderow podzielona, iaki przez dwa lata nieponiosła uszczerbek w Handlu? Kto miał władać Woyłkiem? oto była kwestya pryncypalna. Troskliwi Patryoci aby z nadania wielu Prerogatyw Statuderowi nie obalili swoiey wolności, byli oraz okazją Krolowi Pruskiemu w targnienia ze 24,000 Woyłka do Holandyi; że zaś Państwa rownie rządzą się Interessem iak i partykularne osoby, z politiki na ow czas Krolowi Pruskiemu wypadalo, aby przez związek krwie, z Domem Orange, przez konexye z Dworem Londyńskim utrzymywał Pre.

rogatywy Stathudera, a Patryotow zapal przytlumil. Woczach naszych te dwa straszliwe przyklady przytrafione a w Publicznosci znaiome daią iasno poznać iak te dwie Rzplte były blisko zguby swoiey, choć silne, choć bogate. Zgoda iest kamień węgielny iestestwa kaźdey Rzepltey, bo dawno wyrzeczono iest: *Concordia res parva crescunt, discordia pereunt.*

Sila Narodu.

Sila kaźdego Narodu funduie się na dwoch zasadach, to iest na Sile zewnętrzney i na Sile wewnętrzney. Zeby mieć silę zewnętrzną to iest: znaczenie u Postronnych, stania się iezeli nie wszy-

stkim Mocarstwom, przynajmiej wielom użytecznym, niedolyc jest mieć swe granice rozległe i zaludnione, trzeba jeszcze aby forma Rządu wewnętrznego tak była pewna i mocna, aby postronne Narody o przyjaźń się staraiące, przeświadczeni byli, że Woy-na domowa, lub w Kraiu w każdym czasie burza powstać mogąca, uszkodzić ich związkom niezdola.

Bohaterstwo dawnych Wiekow (nawet i Rzymskiego ludu, w Męstwie i waleczności całą zasadało swą politykę; trzeba było siebie bronić, lub przyjaznemu sobie byc pomocnym; już na ow czas litość Narodowi ludzkemu wrodzona ufunięta zostawała od ludzkości, a szezestroni i morderstwa aż do uczucia slyszec się dawał

dawał. Co teraz ludzkością dawniej hańbą zwane było. Cnota w mnoſtwie ubitego ludu tym więcej zwycięzców ozdobiła laury.

Jeżeli pierwſze zapędy bądź waleczności, bądź z mniemania ponieſionej od Sąſiedzkiej Potencyi urazy, bądź nareſzcie z uchybionej Poſłowi wyſłanemu Etykiecie, cały zaraz zamięſzywały ſwiat, coż dopiero mówić o innych powodach wzniecenia Wojny ktorych Paſſye i ambicya Rządzących bywały nayczęſciej przyczyną?

Polityka (tak potrzebna teraz Nauka Rządzącym, bo nieledwie duchem Proroctwa przyſzłość oznaczająca) w ſamej umiejętności rzemioſła Woiennego moc i ſiłę ſwoią dawniej zaſadzała.

Negocyacye, kalkulacya, kombinacye, ktore teraz Geometryczne w Polityce prawdy iednają a łatwość w traktowaniu zręcznym pozynofzją, inaczey znane nie były, iak w Wodzach liczne Woyfka prowadzących, i ufność w nich, ktora często szczęściem lofowym popierana bywała, a za ich powrotem dopiero Narod o chwale lub niezczęściu uwiadomiony zostawał.

Z tąđ te sławne w Historyach dzieie w wiekach teraz naszych nieznanne, gdzie miłość do Kraiu i wolności, opierała się mężnie i niezwycięzenie choć niezliczonemu Woyfku.

Polfka z Anglią, Holandya, Szwaycarya użyć będzie potomności za przykład, iak silnie i skuteczne przez długi czafu prze-

ciął za wolność i Ojczyznę różnym wielkim Mocarstwom opponowały się. Nietrzeba było na ow czas infzych Posiłkow, bo serca Obywatelskie naywiększą i niedobytą były przemocy twierdzą.

Ze zaś to co ludzie stanowią musi bydź ułomne, a rządy choć naystalsze upadać i przemieniać się muszą, tak z czasem Heroizmu i Bohaterstwa ustąpiły wieki, a polityka zdrowa z kalkulacją zupełnie opanowała wiek nasz.

Abсолютne Państwa, iednego wolę mające za Prawo, nie znają Prawideł polityki, bo rządzący będąc bez konnexyi tak zewnątrz, iako i wewnątrz, iak mniey przewiduie zdarzyć się mogące nie-
szczęścia, tak iękliwy głos własnego ludu niedochodząc usz iego, do ostatniego kresu nim woiuie,

frzodka niewidzi, tylko, albo zupełne szczęście albo zupełną zgubę, ztąd tak obfzernie nabyte własności Mahometanow wołą iednego aż w nayodlegleyfze krainy wyflanych z haflem, albo żyć, lub umierać, bo ludzkość tam nieznaną.

Monarchiczne w ktorých abfolutność Prawami iest umiarkowana naygłębfzey używaią ieden przeciwno drugiemu polityki, związek pokrewieństwa i alianfow, iest mocną ich twierdzą, choć na czas pogiębione, znowu do znaczenia rownego przez różne konnexye familii, i fukceffye przychodzą.

Rzeczypofpolite fame w fzelkim nawałnościom podpadaią, w nich roftropność przodkować powinna, w nich niezgoda w fonym ziawieciu. farta bydź musi, tam nie

iuż tylko lice Rządu trzymający, ale każdy z osobna Obywatel politykować powinien, i nie tylko swego własnego Kraiu, ale i zagranicznych powinien znać interesa. Jeżeli komu tedy każdej Rzplacie potrzebne są alianse, w obieraniu, których zważyć powinna swoje awantaże, znać moc w związku wchodzić chcącego i na szali ważyć tak politykę jego w aktualnym czasie użytą, iako też od dawna praktykowaną, nieufność nie będzie na ow czas grzechem, jeżeli świeże przykłady uczyć będą.

Nie infza tedy wypływa prawda iak ta, iż znaczyć u postronnych Narodow, nieco innego iest, iak mieć z niemi alianse *offensive i defensive*, przymierza i Traktaty tak ułożone, aby balans rownych był zachowany pożytkow, żeby na-

szelcie wiedzieć i przewidzieć komu można szkodzić, a od kogo zasięgać pomocy w czasie bycia napastowanym; bo ten ktoren rozprzeźtrzenienia swych Granic pragnie, iest nayniebepieczniejszy swemu Sąsiadowi, w pokoju i w Woynie szuka swych awantazow, a te aby znalazł, dowcipną polityką przez różne sposoby wznieca obojętności, by z nich mógł korzystać.

I tak się teraz dzieie w obrocie rzeczy politycznych, nim Woyna wypowiedziana zoſtaie, pierw poprzedzać musi kalkulacya, nie tylko iak długo siły wewnętrze pozwolą prowadzić Woynę, ale też, z kombinować należy, czy ten z kim woiować potrzeba wyciąga, nie wszedł z innemi Potencyami w sekretne alianse, pomimo

tych ktore już widocznie zawarł; należy u wszystkich Dworow a przynajmniey przyiaznych sobie porozumieć się czy pozwalaią na Woynę, i czy posilkow swoich nie odmowią; przewidzieć, czy odległe Państwa mięszać się w nią nie zechcą, i iakim sposobem im zapobiedz; zgoła kiedy teraz Woyna stała się kalkulacyą i grą w szachy, gdzie siła równa siłę odpiera, z tego pierwszego weyrzenia łatwo poznać można, że bez kalkulacyi w tym wieku żadne Państwo ostać się niemoże, a te ktore niema związkow wzwyż namienionych, musi stać się prędzey lub późniey łupem cudzey chciwości. Kalkulacya stała się niezszęśliwą epoką podziału Kraiu, w eszoku będąc Polska przez trzy Mocarstwa; Kalkulacya była po-

wodem wojny z Amerykanami, gdzie trzech przeciwko jednemu; kalkulacya i turecką wojnę wznieciła, gdzie zaraz napoczątku było dwóch przeciwko jednemu.

Temi teraz stopniami idąc rzeczy, doskonały oraz w Europie zachowują balans; obrazić jednego, jest obrazić wielu, dla tego pierwszy wieku naszego przykład, którego przez wprowadzenie kalkulacyi i balansu, ziednał doskonałą jak dawniej w Europie spokojność. Dziełem było Wielkiego Fryderyka utrzymywanie Balansu w Europie, o którego obrotach rozmawiając z Zimermanem, dodał oraz, że wiek terażniejszy, nie jest wiekiem szczęśliwym dla wszystkich Rzeczpospolit, jedna tylko Szwajcarska dla awantażowney sytuacji

gorney, może w długie czasy swoje przedłużyć iestestwo.

Co do siły wewnętrzney, ta rodzi się w każdym Kraiu z różnych kanałów; Populacya, Produkta znakomite, handel, wprawiaią Kray w bogactwa, a ztąd i w potęgę.

Przy tych tu wyliczonych dopiero awantazach, pierwszą zadadą siły wewnętrzney każdego Państwa iest rząd dobry, i Prawa doskonałe, osobliwie w Rzeczypospolicie.

Jeżeli nie tylko obroty światowe, ale i rzeczy na ziemi pod ooczy nasze podpadające, rządzą się nieodmiennym Prawem; czemuż rostopność ludzka współcześnieństwa Republikantkiego, niema ie ułożyć w związkach swoich tak iasne, tak proste, aby od wszystkich zrozumiane i zachowywane było?

Na przyśędzie załadzać się iest niebezpieczno, bo tey niemasz dla człeka przewrotnego, trzeba aby Prawa i związek rządu fizycznie każdego Obywatela hamował od stania się złym.

Prawa dobre i miłość do nich są naytęższym od przemocy puklerzem, te lepiej zastaniaią iak tyfiączne Woyska, bo chwałę ze wnątrz, a ufzcześliwienie wewnątrz iedniaią. Trzeba być rządny, by być mocnym, niezgoda niłczy Państwa.

Zwrócić się muszę na moment do iestestwa dawniey politycznego Rzpltey; nauczaią nas dotąd Dzieiopisowie, iż Polska często cierpiała dla nierządu; nauczaią nas też ciż sami o iey sławie, mężtwie, i waleczności, w ktòrey dawniey kwitnęła, te obydwia wśpo-

mnienia zdają się być sobie dya-
 metralnie przeciwne, przecież gdy
 zastanawiam się nad doysciem przy-
 czyny, nie inszą znajduję, iak tę
 że Polska na ów czas szczęśliwie
 w sytuacyi umiejsczona, chwałę
 swoją z męstwa i waleczności od
 wieków wrodzoney rozkrzewiać mo-
 gła, bo obróciwszy się na ów czas
 z obszernością Granic swoich ku
 Austryi w początkach tak szczy-
 pley, do Prufs ledwie jednemu Wo-
 iewództwu wyrównywałacych i to
 ieszcze podległych, ku Moskwie
 dopiero od stu lat w Europie zna-
 ney; ku Turkom, których poko-
 nawszy orężem, wieczną sobie zie-
 dnała spokojno, ść mogłaż się na ów
 czas Polska czego obawiać, mając
 niemożnych sąsiadów, a wznacze-
 niu swoim pierwszą rolę sama na
 ów czas grająca, i światu straszna.

Ta zdaie się być prawdziwa przyczyna stałej Polski existencyi, aż do zmocnienia się swych Sąsiadów. Jeżeli Polski nie było polityką, aby onym zabronić wzrostu, wypada konieczną konsekwencyą, nie już zwrócenia się do żalonych wspomnień, które dopiero wieki odrobić mogą w Potomkach, ale do jak najprętszego zaradzenia o się wewnątrzney i dobrym rządzie, aby zachować resztę własności, ile znając z doświadczenia, że słabość i nierząd był okazyją podziału Kraiu.

Zapatrzyć się teraz należy, że to nie są te same Kraie co dawniey, mniej znane, tony teraz Europie dające; inšzy przedsięwziąć sposob czynienia należy, całe natężenie dyrygując do zmocnienia się, te raz nabywszy, uciążliwości i wszelkie nieszczęścia same przez się uftaną.

Poliska Magazyn Europy Naród walecznością i cnotami zaszczycony, mając realne bogactwa, bo Produkta pierwszej potrzeby, mieć powinna w pierwszym swym widoku handel, iako sprężynę siły wewnętrznej, którąby władać potrafiła; takowy handel poważny bo produktami ziemi innych zasilałszy, nie może być od wszystkich lekko ważony, owszem całe rządu powinno być usiłowanie i starunek, aby rzeki spławne kanałami były połączone, a spław do morza otworzył Polszcze komunikacją ze wszystkimi świata Narodami.

Z handlu, którym wszystkie Kraje teraz zatrudniają się, populacja przybywa, z niej pochodzi industria, Fabryki, Manufaktury, i użyteczne wynalazki. Wszak zaiaśniał tylko promyk nieznanego

handlu w Cherfonie, a iak rzuci-
 ły się do niego poblížsze tam Wo-
 wództwa, które pomyslnie choć na
 czas doznały skutki, i wszystkich
 innych Woiewództw obróciły na sie-
 bie oczy, bogdayby i całego świata,
 zyskała Polska dla siebie względy i
 szacunek. Tchnięty dobrem Oyczy-
 zny i przykładem (*) na czele
 znakomity z urodzenia i przymio-
 tow Obywatel, zachęca do handlu
 Współziomkow swoich, dzieli z nie-
 mi pracę i kosztą. Wystawuie na
 usługę Publiczną z drzewa Kraio-
 wego kilka wystawionych Okrę-
 tow, spuszczą je do Morza czar-
 nego, naładowane Produktami Kra-
 iowemi, pokazuie im drogę, i sta-
 ie się Sternikiem pomyslności Kra-
 iowey, a w Łasce Króla odbiera

(*) *JW. Potocki Star: Guzo:wski.*

nie spodziany 'zaszczyt nadgrody. Oto osiadły i zacny w Kraiu mieszkaniec (*) przez handlowe operacye z Zagranicznymi wprowadziwszy do Kraiu znaczny majątek, przenosi część onego do Morza czarnego, ustanawia w Podolu, i w Cherfonie Kantory, i Okrętami swemi aż do Marselii przesyła Produkta Polłkie, aby dając przykład drugim, sobie u Narodu ziednał szacunek, bo początki bywają we wszystkich Kraiach nadgradzane.

Roku przeszłego pod przewodnictwem wielkiego w Oyczyźnie męża, a pierwszego Narodu Senatorsa utworzona Subskrypcya i do kilkukroćstotyśięcy napełniona, do utrzymania Fabryki płócienney, iafno probuie pierwiałtkowe dla Kra-

(*) *J.P. Ferguson Tepper.*

iu ofiary, ze wfzech miar godne wdzięczności. Còż mówić i o innych Obywatelach, którzy pewnie nie czekaia, iak szczęśliwego momentu, aby zachęceni nadgroda Rządową w Anglii używaną, do Fabryk i Manufakturów starunki i kofzta swoje obróciły, aby z czasem obeyść się można z dowozu Towarow Zagranicznych, i kapitały umarłe w cyrkulacyą przelać zyskowną dla Kraiu.

Dochodzi Narod tey prawdy, że handel iest siłą Kraiową, kiedy iuż Obywatel choć w zakątku spekulacyą zatrudnia się, a dawniey nie znaiąc szacunku swego Zboża, iuż teraz cenić i przedawać umie, i tchnie chęcią, aby z iedney strony Polski handel zupełnie otworzony, a z drugiey strony uciążliwość Traktatowa usunięta zoftała.

Dla

Dla tego wziętem Handel za prawidło siły wewnętrzney Kraiowey, bo z handlu wypływają bogactwa, z niey ludność, a z ludności Woyłko.

„Lecz że Rzeczpospolita Polska spiesznym krokiem idąc, stanęła teraz nad przepaścią nieszczęść swoich, zaczęmy wżruszyć należy porządek rzeczy, a do gwałtowney potrzeby, gwałtownego przy sposobie lekarstwa, to jest: Woyłka; bo jest teraz Duszą wżyskch pomyslności Kraiowych.

Woyłko płatne, uregulowane, wyćwiczone, jest utrzymaniem siły wewnętrzney, bo te zabezpiecza Granice i majątki Obywatelów.

Nie mieć Woyłka do odporu na paści, jest to przyimować iarzmo podległości, i ulegania cięższego nad więzy, jest to stać się o lo

Q

swoy niedbały, i z ustawiczney boiaźni przytępić w sobie Ducha wolności, męztwa i własney obrony.

Ciężko słabemu Narodowi starać się o przyjaźń możnego, a tym niebezpieczniej ofiarowaną przyjmować, bo z nią nowe kondycye, nowe więzy słabemu przyjąć potrzeba.

Rodzi się iefzcze siła wewnętrzna z rozkrzewienia Nauk, bo te otwierają Obywatelowi rozum, w wszelkich wiadomościach oświecają, i czynią go sposobnym do wynalazków takowych, które zyski dla Kraiu iedną.

Charakter uformowany, postęпки cnotliwe i zawsze iednakowe, ofobliwie Republikantom właściwy zafzczyt przynoszące, tudzież kredyt i dobre mniemanie u postroa-

nych, iako też serce do bronienia swych swobod i wolności, pałające miłością do Praw i Ojczyzny, duch męstwa i waleczności w Potomkach nawet karmiony, chęć gotowey zawsze ofiary życia i majątku na obronę Ojczyzny, są to prawdziwe siły Narodu Republikant-
 skiego. Opuszczam inne pobudki, bo te nie w tym czasie przytaczać należy, kończę w tym miejscu, że jeżeli potrzebne są dla Rzeczypospolitey Alianse do ubezpieczenia siły zewnętrzney, tedy konieczniejsza jest potrzeba uformowania nieodwłocznego Woyska i Podatków. Moment terażniejszy, jest ieden, a może i ostatni. Niech wpuszczony iad, nie truie więcey serc cnotliwie myślących, aby Woysko złożone z Obywateli, miało pogrzebać wolność, wszak czas

iuż przeświadczyć się, że są inne Rzeczypospolite które mają Woyfka, a przecież są wolnemi.

Bezkrólewie.

Wychwalić nie mogą Prawodawcy, tak piękney ustawy, iak jest obieranie Króla ludowi wolnemu zostawiona; ta znakomita prerogatywa, dystryngwowała wszystkie dawnieysze Rzeczypospolite, i jest ieszcze w zaszczycie w Polskim Narodzie; a zostawałaby wszystkim innym Nrrodom do naśladowania, gdyby ustanowione to Prawo w brzmieniu swoim, i w skutkach, tak było zachowane, iak jest przepisane, ale że w czasie każdego bezkrólewia, z Narodem przemoc od dawnych czasow wpro-

wadza na Tron Królów, iako nas uczy Historya, mniemam że rzecz warta do zastanowienia się; skoro umiera Król Polski, aż zaraz cały Naród dzieli się na partye pełne zamieszania i rozruchow domowych, tak dalece, że powaga Praw nawet wstrzymać zapędy nie może, cnotliwie myślący Obywatel, musi ustępować naleganiu, by więkfsze dla Oyczyzny nienastąpiły kłeski, idzie za mocniejszym, bo słabość może się oprzeć siłę?

Alboż nie uczą nas Dzieie, że iedni Obywatele w czasie Interregnum uzbraiali się przeciwko drugim, do utrzymania swych Kandydatow? możnaż nazwać wolnością, stanie się instrumentem woli cudzey? dopieroż kiedy wystawujemy sobie Kandydatów Zagranicznych utrzymujących się siłą, ia-

kie na ów czas podzielenie Narodu, iakie zamachy, iaka nieszczęśliwość kiedy oręż broczy się we krwi Współbraci swoich?

Nic pęwnieyszego na ów czas, iak że ońbranie Króla, staie się tylko wykonaniem woli cudzey, a podziwieniem u innych Narodów, igrzysko sobie z tey ustawy robiących, a dla swego interesu onę zawsze zachowujących.

Z każdym więc Interregnum, gdy otwiera się droga do domowego zamieszania i podziału zdań na setne części, iędne od drugich różniące się, a wolna na ów czas Anarchią bywa okazyą uciążliwej przemocy słabszym, zdawałoby się aby i w tym użyć sposobow w Narodzie Angielskim zachowanych, ponieważ lubo tam dla Króla obwarowany jest Tron dziedziczny, prze-

cież po śmierci jego zdaie się byź iakoweś *intervallum* bezkròlewia , i tego używaią Anglicy do tym doskonałszego wykształcenia rządu , i tak lubo w Narodzie Angielskim Ustawa objaśniając prerogatywy Narodu i Króla ustanowiła oraz ekwilibrium w całym rządzie, przez któren tenże Narod utrzymuie się, niepodobna iednak aby iakowe często nie wmieszały się *abusus* do mocy exekwuiącey, które pobłaża Naròd na czas, lecz czuwa oraz aby w czasie momentalnego niby bezkròlewia onym zaradzić.

Gdy umiera Król Angielski, Sukcesorowi Jego nie zostaie w ręku iak Berło i Korona, lecz nie ma mocy, ani godności; Lista Cywilna w dependencyi Naròd trzymająca ustaie zupełnie, a Parlament na ów czas ma moc weyrzeć we

wszelkie sprężyny rządu swego, poprawić *abusus*, któreby się wkraść mogły, pod Panowaniem zeszłego Króla, i przywrócić znówu całą Konstytucyą do swego *vigoru*.

Anglia więc ma w tym wielki awantaż, którego choć przy wielkiej ufilności rzadko inne wolne Rzeczplite dostąpić mogły, to jest, że reformować może Rząd swoy peryodycznie. Dawniey w Rzeczypospolicie Rzymskiej, tak wielka liczba *abusus* wszczęła się, że nareszcie trudną ie było poprawić, każda poprawa ciągnęła za wfze za sobą Rewolucyą i zgubę Narodu. Z żalem udawać się muszę do Narodow nawet barbarzyńskich, które wycieczone przez Woyny domowe, z okazji Sukcesyji Tronu, chcąc aby i na moment zamieszanie mieyskanie mia-

to, różne poczyniły sobie prawidła, o to w Turczach, skoro wstępuje Sułtan na Tron, każe dufić braci swoich; w Perfyi, tym o-czy wylupują; w Mogol szalonemi ich czynią, w Cesarstwie zaś Marokańskim, że niemasz żadney użytey ostrożności, przeto w czasie bez Królewia, kłrwawe bywają rewolucye.

Srzodek zaś ktoren Parlament Angielski wynalazł, jest tym pewnieyszy, że nie prosto zmierza do celu swego. Nie będzie się często opponował Parlament *directe* przeciwko uzurpowanej Powadze Króla, nie będzie ją atakował w ten czas kiedy ją exekwuje, ale idzie do samego źródła i początku od którego życie odbiera.

Niezmierza nigdy iżby obalić zupełnie moc exekwującą, bo wie że

Narod wolny bez niey obeysć się nie może i że jest lepiej gdzie ieden exekwue obostrzony Prawem, niżeli wielu do iednego celu niemogący zmierzyć; lecz usiłue ażeby osłabić tylko sprężyny, a przez to nie irritując Tron posiadających, i Partyzantów onego, nie staie się oraz okazyą domowego zakłócenia.

Wszystkie potrzebne do dobrego naprawienia Rządu okoliczności układają się z nowym Królem, któren nie mając żadney do czynności influencyi, w czasie gdy antecessor iego panuie, nie zna też uporczywości, lub urazy przeciwko miłości własney, niema iefzcze żadnego zamiaru, dla tego chętnie zezwala na Narodu wolę i z siebie czyni dobrowolnie ofiarę, czego stał się przykład pod panowaniem ciągłym dwóch Henryków. Moc

na ów czas ustawy, która broniła lud od przemocy Króla była zupełnie obalona, nawet Parlament był przymuszony ustanowić Prawo pod Henrykiem VIII. że Proklamacye; to jest wola Króla służyć będzie za Prawo; zdawało się więc że cała wolności Konstytucya już była zaginęła, przecież za pierwszym Interregnum znowu wolność wzięła swój wzrost, Naród odczuł się, pokasłował wszystkie *abusus* i dawniejsze Prawa do vigoru przyprowadził, takowa więc reforma znaczna, którą można nazwać drugą kreącą Konstytucyi działała się bez wszelkiej burzy. Edward i Karol pozwolili na Prawo przez Naród proponowane bez najmniejszego wylania Krwie.

Prawda że były różne z tych okoliczności nieszczęścia domowe

w czasach ieszcze przed Panowaniem Tudorów, lecz te pochodziły często z różnych powodów, a osobliwie z Religii i niedoskonalego objaśnienia prerogatyw Królewskich, ile że *abusus* na ów czas były aż nazbyt wzięte za Prawo, potrzebna więc była Rewolucya i lekarstwo gwałtowne,

Owoż gdy w czasie niby idealnym bezkrólewia, zlewa Naród na Króla Prawo Władzy i Exekucyi Prawa, daie mu oraz poznać że Naród sam jest właścicielem mocy, i że ta do niego powracać powinna, iako do początku wszystkich rządowych czynności, ieżeli Naród niektóre przez Króla pomnieysze wprowadzone *abusus* zdaie się pobłażać, nie czyni to z boiaźni, ale z chęci niestania Mu się przykrym w czasie rządów iego, ile przewi-

duie że Następcy Jego będzie można tamę założyć, nim przysięgę wykona.

Delikatność takowa postępowania Narodu z Królem, prowadzi za jobą ufność, która pobudza Króla do nareżenia wszystkich sił swoich aby ludowi uszczęśliwienie, a panowaniu swemu chwałę przyniość; przymusza zaś Naród do wdzięczności Królowi, że pomysłnie zatrudniając się sam rządem, zostawia im przyjemne chwile cieszenia się spokojnie swobodami swemi.

Gdyby wszystkie upadły sposoby w Polfcze podźwignienia przytłumionej wolności, czy ten jeden dopiero wspomniony, a użyty w Anglii, w czasie momentalnego Interregnum sposob niezdolałby przywrócić Rzeczpospolitą do swego lustru? to jest każdemu nowemu

Kròlowi, nową i rządną Rzeczpospolitę oddać. Tym czasem niech Naywyższy w naydłuższe lata zachowa szczęśliwie Nam Panującego, i wstrzyma dopòtąd bezkròlewia, iako grożące nieszczęście, dopòkąd Polska zupełnie nie ufunduje się w siły wewnętrzne.

R E G E S T R

<i>Wzrostek Nowego Rządu. karta</i>	1
<i>Trzy Stany.</i>	9
<i>Sejmicy Publiczne Narodu.</i>	14
<i>Loc Exekwuiaca.</i>	27
<i>Granice Władzy Exekwuiacey</i>	44
<i>Krol Obrany</i>	54
<i>Krol Dziedziczny</i>	75
<i>Posłowie czyli Reprezentanci</i>	102
<i>Jakimi krokami szedł lud An- ski, do dostąpienia Wolnego Rządu.</i>	118
<i>Wolność</i>	140
<i>O Władzy Sądowniczey.</i>	160
<i>Liberum Veto.</i>	183
<i>Wolność Druku.</i>	200
<i>Konfederacya.</i>	214
<i>Sila Narodu.</i>	223
<i>Bezkrólewie czyli Interregnum</i>	244

XVIII 153

<http://rcin.org.pl>

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.]

F

XVIII. 1. 153